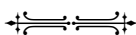

שונה הלכות

המבואר

הלכות
פורים ומגילה

שונה הלכות

המבואר

תמצית כל פסקי הלכות שבמשנה ברורה וחזון איש

הלכות פורים ומגילה

ומצויין כל דין מקור מקומו מהור בשו"ע או במ"ב ובה"ל ושעה"צ או בחזו"א. ומבואר בהקדמה שח"ו חלילה להורות הלכה למעשה מתוך חיבור זה, רק כשנוגע למעשה צריך לעיין וללמוד במקור הדין המצויין כאן בכל הלכה והלכה

נערך ונתחבר בס"ד ע"י
שי"ח בהגרי"י זצ"ל קניבסקי
וע"י אלעזר צדוק בהג"ר יצחק יונה זצ"ל טורצין

ועתה בא בתוספת באור בכל הלכה, וטעמה ונימוקה, על פי המשנה ברורה והאחרונים שהובאו בדבריו, הובא השלמת ההלכה ממקומות אחרים במשנה ברורה, וצויין דעת המחבר

נערך בסייעתא דשמיא ע"י
ישראל באמור"ר דוד שליט"א הכהן בן ישי
מח"ס עמודי השולחן, סיכום המשנ"ב דרך שו"ת והקדמות לסעיפים, הלכות יחוד,
מגילת הסתר וש"ס
מודיעין עלית קרית ספר

מהדורה חדשה

שנת ליראה את ה' אלוהיכם (תשע"ט) לפ"ק

נדפס על נייר חו"ל שאין בו חשש חילול שבת ח"ו

להארות והערות,
תרומות והנצחות,
ובכל ענייני הספר
ניתן לפנות ע"פ הכתובת:

בן ישי

הריטב"א 20/8

מודיעין עילית

טל': 08-9743566

מרן רבנו הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א

קדשה" שפס אשד"ך
הנה הרה"ג ר' ישראל הכהן בן ישישאי"ל חסד ספר שלם וכו' ביאר את הספר שנה הלכות
ובה אף שלא יינתן פלא דהספר זמין עלי אום אחיות אך מ"מ ניכר היסד
שאל ויגידה ודה זמ"ר שיכב זהפי"א מזינות חוצה להרבות תורה קישורא
ממק נחת והרוחה
חיים קניבסקי

בעזה"י שבט תשע"ד

הנה הרה"ג ר' ישראל הכהן בן ישישאי"ל חסד ספר שלם וכו' ביאר את הספר שונה
הלכות.

והנה אף שלא עיינתי כלל בספר ואין עלי שום אחריות אך מ"מ ניכר היטב עמל
ויגיעה רבה, ויה"ר שיזכה להפיץ מעינותיו חוצה להרבות תורה בישראל מתוך נחת
והרוחה.

חיים קניבסקי

הקדמה

מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי, שזיכני להיות מיושבי בית המדרש, ולעסוק בדבר ה' זו הלכה, לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא. ופה כולנו מלא שבה ותהילה, לקל מאד נעלה, על המתנה הגדולה, הוא הספר משנה ברורה, המלמד לכל ישראל תורה, וזאת ההוראה, כמלשכת הגזית נמסרה, בעדות החזו"א נאמרה (באגרותיו ח"ב אג' מ"א). ועליו נלוה הספר שונה הלכות, תמצית דברי המשנה ברורה, סודר על מנת לבנות הלכה בהירה, עד שיש מקומות שכמעט לולי עמל אמיץ אי אפשר להבין מסקנת ההלכה בשו"ע ומשנ"ב על רבוי הסתעפות ההלכה והפרטים והמחלוקות, והספר שונה"ל מאיר את העינים בידיעת ההלכה על בוריה במעמיה וסדריה. והרבה הקובעים לימודם בספר שונה"ל אחר המשנ"ב, ומשננים את תלמודם המה הלכות ערוכות שהשינו תהילה מתוך השו"ע ומשנ"ב, בקצרה בשונה"ל. אכן פעמים שכעבור זמן מהלימוד במשנ"ב הדברים נראים כחתומים הלכתא בלא טעמא, ולא תמיד נזכר הלומד בטעמא דמילתא, ובמה חלוק הלכתא בתרייתא מהלכתא קמייתא והדברים נראים כסותרים זה לזה, ועוד למה נחתם הדבר בצריך עיון, ולמה יש מתירים ויש אוסרים יש אומרים כשר ויש אומרים פסול וכיוצ"ב.

ומתוך שהיה חביב עלינו הלימוד בספר השונה"ל עד מאד, ובעת לימודנו בו רשמנו באורי הדברים, וטעמה של הלכה, וסברות החולקים, אמרנו מקום הניחו לנו להתגדר בו, ולזכות בזה את הרבים, ואייתי מתניתא בידיה ומעלין בקודש קמיה מרן המחבר הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א, ראה ושמה, וברכנו על המלאכה, ועתה זוכים אנו להניש לפני הרבים, ישוטטו הרבים ותרכה הדעת, בהגדלת תורה וקיום ההלכה אמן.

והנה מהות ספר זה הנקרא "שונה הלכות המבואר", מורכבים בו ב' חלקי ספרים, שהוא עצם הספר שונה הלכות שערכו מרן הגאון הגדול הגר"ח קנייבסקי שליט"א, והביאורים שנוספו עליו במהדורה זו; וראוי להבהיר מהות כל ספר, כדי שיהא ברור לקורא מי בעל הדברים, וגם מה מטרת כל הוספה במהדורה זו.

הנה, בעצם הספר שונה הלכות, הרי הוא כפי שנתבאר לעיל, קיצור פסקי המשנה ברורה, העולה מתוך דבריו הלכה למעשה, ופעמים שדברי המשנה ברורה באו בארוכה, כגון בביאור הלכה, או בעצם המשנ"ב שהובאו שיטות ומחלוקות, וכן בשעה"צ נוספו עוד שיטות, ולא תמיד הלומד יודע לתפוש את סיכום ותמצית ההלכה. ובא ספר זה, ומבאר את העולה מהדברים; ופעמים שסעיף אחד בשונה הלכות מורכב עם ביאורי הלכה ארוכים וכאן בא הכל בתמצית ושורות בודדות, מפני שכאן הובאו תמצית וסיכום הדברים כפי שעולה להלכה. גם פעמים שנראה שיש סתירה בין מסקנת המשנ"ב לבאה"ל או השעה"צ, ולפעמים שלא ברור אם המשנ"ב הביא דעה כדי לחוש לה או רק בתור מראה מקום, ובשונה"ל בא על פתרונו כל זה, שסיכם בלשון קצרה וברורה כל העולה מהדברים.

ובאשר למעמי הדברים שהובאו במשנ"ב, אם יש בזה נ"מ לעצם ההלכה, כגון שיש ב' טעמים ויש בהם נ"מ, אזי הובאו הדברים בשונה"ל, אך במקום שהטעם רק מסביר את ההלכה ואין בו נ"מ לעצם ההלכה אלא רק לענין ההבנה, לא הובא בשונה הלכות.

ודרכו של השונה הלכות להביא רק את העולה להלכה על פי דעת המשנ"ב, אך דעות אחרות לא הובאו; לכן אם השעה"צ למשל ציין שיטה, ומדבריו מבואר שאינו סובר כן, לא הובאו הדברים בספר זה. ונבאמת שזו מלאכה גדולה לדעת מתי המשנ"ב מביא שיטות כדי לפסוק כדבריהם, ומתי כונתו רק לציין לשיטה נוספת אך אין עיקר ההלכה כדבריהם. וזו תורה שלמה, ואין כאן המקום (והדברים עימנו בכתובים, ועוד הזוין למועד להוציאם לאור בעוה"י). כמו כן חשוב לדעת, שיש שיטות שהמ"ב ציין להם, ואין כוונתו לפסוק כן כמבואר בדבריו, ומ"מ ציין לשיטה נוספת לא בכדי, וכמו שהשיב לי פעם מרן הגר"ח"ק שכונת המ"ב שבמקום דחק וכו' יתכן ואפשר לעשות סניף משיטה זו לצירופים נוספים שהרי לא בכדי ציין לזה, ומאידיך אם זה להחמיר או אפשר ויש מקום לצרף שיטה זו להחמיר; וכיו"ב. ויש לבחון זאת היטב מתוך דברי המ"ב. ואע"פ שיש נ"מ בשיטה שציין המ"ב למעשה וכנ"ל, מ"מ כיון שאין עיקר ההלכה כשיטה זו לא הובא הדבר בספר שונה הלכות].

עוד נוסף, שמקום שהובא בדברי השונה"ל דברים במוסגר מרובע [כזה], זהו עצם דברי הספר שמעתיקו אם שו"ע ואם משנ"ב או חזון איש, אך אם הוא במוסגר עגול [כזה], זו הוספה של הרב שונה הלכות¹.

אחת המטרות הגדולות בספר שונה הלכות [לכך מהבאת העולה להלכה מתוך כל דברי המשנ"ב וכנתבאר לעיל], הוא סידור הדברים במקום אחד [ולפי סדר העניינים זה אחר זה] הכל במרוכז – הלכה הלכה כוללת פרטים רבים שהובאו בסימן ההוא. שבלימוד השו"ע ומשנ"ב הפרטים מפוזרים בהרבה סעיפים קטנים, ואפשר לראות סעיף קטן כולל כמה ענינים ושוב בהמשך חוזר המשנ"ב לאותו ענין, מפני שדרכו לבאר את דברי השו"ע קטע קטע, ובזה אין הדברים באו בצורה אחת וברצף וכל ענין בפני עצמו, ולכך יש תועלת בספר שונה הלכות, שפרטים רבים באו בהלכה אחת, וגם כל הסימן בא לפי סדר העניינים. ובסוף ההלכה ציין השונה"ל את מקור ההלכה בשו"ע ומשנ"ב.

דבר נוסף שנתחדש בספר שונה הלכות, הוא הוספת פסקי החזון איש. שבידוע מסקנת דבריו צריכים עמלות מיוחדת; ועוד שיש נושאים המפוזרים בדבריו במקומות רבים ועל הלומד להתייגע ולחפש כדי להגיע לכל דבריו השייכים לנושא שעוסק בו; ובספר זה בא הכל על מקומו בשלום, דבר דבור על אופניו, קיצור דברי החזון"א כפי העולה מתוך דבריו במקומות רבים – על דברי המשנ"ב במקום. וכדי שיהא נקל למצוא דברי החזון"א, במהדורה זו הוספנו דגש קל מתחת למקום שצויין 'חזון"א' במקורות ההלכה שבסוף הסעיף.

עד כאן הוא בעצם הספר שונה הלכות. והנה היות ודברי השונה הלכות באו בקיצור מאד, וגם שלא בפיוסוק, ולפעמים מוקשה על הלומד לחזור מתוך זה; ומה גם שלא הובאו מעמי ההלכות, ופעמים שיש מקום להסיע כוונת ההלכה לדבר אחר, ואע"פ שאין זה הלימוד הראשון של הלומד מכל מקום מאחר ולא למד עתה בסמוך ונראה – אינו נזכר בשורשי הדברים ובטעמים, והדברים לפניו כספר חתום. לכן כדי לסדר כל זה ערכנו לעצמנו את הדברים בתוספת ביאור, ובפיוסוק, ועוד הוספנו כותרות להלכה, וגם הקדמות להלכות, והבאנו מובאות נוספות להלכה ממקומות אחרים שהמשנ"ב דיבר בהם – כדי להשלים את הבנת הענין. וגם עשינו הכל באותיות גדולות ומאירות עינים. וכל זה כדי שיהא נקל ללומד לחזור ולשנן מתוך הספר [ואכן שמענו על רבים שחזרו מתוך ספר זה והיתה להם תועלת גדולה]. וכפי האמור לעיל זהו הסיבה שאנו מוציאים עתה לאור, שאף שלא בדקנו כל דבר שהוספנו במקורו, היות ועתה הוא זמן חזרות ללומדים רבים, ומבקשים ספר זה, לכן אנו מוציאים אותו לאור כפי שהוא, ובשם "מהדורת ביקורת" יקרא – כדי לידע שאין לסמוך על הדברים כלל הלכה למעשה והספר רק לתועלת חזרה ושינון בלבד.

להבהרה ללומד, הכתב בגודל זה הוא גוף דברי השונה הלכות. והכתב שהובא בגודל זה, בתוך דברי השונה"ל, הוא הוספה שנעשתה על ידינו במהדורה זו. והמקור שבתוך סוגריים עגולות, בגודל זה, הוא דברי השונה"ל, והובא בכתב קטן מאד מפני שאינו מגוף ההלכה אלא ציון מקור בלבד. כותרת הסעיף, כותרות עניינים והקדמות להלכות, הן הוספות שנעשו במהדורה זו.

¹ נוסף לציין שדרכו של הגר"ח קניבסקי שליט"א שלא לכתוב אות ה' בסוף תיבה כשיש לפנייה אות י', אלא יש קו קטן בסוף התיבה להשלמת התיבה; לכן הרבה פעמים שיש י' בסוף תיבה וקו מעליה, סיומה הוא אות ה'. כגון עשי', דנפשי', שהי', הי', עשוי', אורחי', רגלי', עלי', וכיו"ב, בדר"כ הם תיבות שמסתיימות באות ה'. עוד נציין שכשהובא ראשי תיבות: י"א, בדרך כלל זהו ראשי תיבות 'יש אומרים'. ור"ת של: ע"ל, פיענחו הוא או "עיין לקמן" או "עיין לעיל" והיינו ציון למקום אחר בספר שונה הלכות. כשנתב"צ"ע, אם זה בגוף ההלכה הכונה שצריך עיון למעשה, שיש ספק בדבר. ואם זה במוסגר עגול, זו הערת רבינו בעל השונה הלכות, והכוונה שיש קושיא בדבר. צע"ק - ר"ת צריך עיון קצת, דהיינו שהדבר מוקשה קצת.

כל הבאורים וההערות הם מהמבואר במ"ב או העולה מתוך דבריו, או מהאחרונים שציין המ"ב, או מהפוסקים שהם מקור ההלכה היא וגם רש"י על הגמרא. במקום שהפוסק לא מוזכר במ"ב צויין המקור. במקום שהיה נלענ"ד בבאור הדברים, הובא בסוגריים עגולות.

כשכתוב ע"י סימן פלוני דין פלוני, הכונה בספר שונה"ל. וכשכתוב סעיף, הכונה לשו"ע, וס"ק הכונה למשנ"ב.

בהערות הוזכר דעת המחבר במקום שלא נתפרש בשונה הלכות, אך יש לדעת שזה אינו ממצה את כל שיטתו בשלמות, כי עיקר מטרתנו היא תכלית ומטרת הספר שונה"ל שהוא תמצית העולה מתוך המ"ב, ולהשלמת הדברים לרוצים לשנן גם דברי המחבר ציינו שדעת המחבר חלוקה מהמבואר בגוף ההלכה בשונה"ל, וכן בדרך כלל שהובא במחבר דעות חולקות צויין זאת, אך במקום שדברי המחבר נוטים לכאן ולכאן, או שהאחרונים נחלקו בבאור דבריו ואין הכרעה בבאור דעתו מתוך המ"ב, הנחנו את המובא בשונה"ל כמות שהוא בלא לציין שיתכן ואולי דעת המחבר אינה כן. עם זאת פעמים שהובא באור דעת המחבר מתוך מה שפירש דבריו בבית יוסף, אף שבדבריו בשו"ע אין הכרעה לבאור זה. וכדי שלא לערבב בין ההערות, סומנו הציונים לבאור שיטת המבר בתוספת סימן זה °. וכשהבאנו דעת המחבר אינו תמיד מתוך המ"ב אלא או שכן מפורש בדברי המחבר בשו"ע או שכן מבואר בב"י, ורק כשאינו מבואר שכן דעת המחבר להדיא ובמ"ב פ"י כן אז צויין המקור לזה במ"ב.

נשלח ברכה לרב הגאון ר' גבריאל גברא שליט"א על עידודו אלינו בכל עת, יהי רצון שחפץ ה' בידו יצלה ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה מתוך נחת ושמחה וימלא ה' משאלות לבו לטובה ולברכה אמן.

באהבה ובחיבה, ובכבוד רב, אודה לאבי מורי הרב דוד שליט"א וכן לאמי מורתי תליט"א, שגדלוני במסירות רבה, וכל מעייניהם תמיד שנשקוד על התורה ועבודת ה', ישלם להם ה' כפעולם הטוב, וירוו נחת מכל יוצא חלציהם, ויתן להם בריאות איתנה ונהורא מעליא אורך ימים ושנות חיים מתוך אושר ועושר וימלא כל משאלותם לטובה אמן.

וכן אברך את מור חמי הרב דניאל שליט"א ומרת חמותי תליט"א, יברכם ה' בכל מילי דמיטב, ויראו נחת מכל יוצאי חלציהם, ויתן להם ה' בריאות איתנה ונהורא מעליא אורך ימים ושנות חיים מתוך אושר ועושר וימלא כל משאלותם לטובה אמן.

ברכה קובעת לעצמה, לרעייתי מנשים באהל תבורך, שעוזרתני לשקוד בתורה בלא הפרעה, יברך ה' חילה, ונזכה לגדל דורות ישרים מבורכים מתוך נחת ושמחה אמן.

ויה"ר שנזכה עם כל ישראל, מהרה לביאת גואל, לראות בבנין בית אריאל, ומלאה הארץ דעת א-ל, במהרה בימינו אמן.

הלכות מגילה

סימן תרפה. סדר ד' פרשיות

קריאת ד' פרשיות

א. תקנו חז"ל לקרות ד' פרשיות בשנה, מראש חדש אדר עד ראש חדש ניסן. והם: פרשת שקלים, פרשת זכור, פרשת פרה, פרשת החדש. וכשהשנה מעוברת, קורין אותן באדר שני. ואם טעו וקראו הפרשיות והמגילה באדר ראשון, כגון שחשבו שהיא שנה פשוטה ואח"כ נודע להם שהיא מעוברת, צריך לחזור ולקרות הפרשיות והמגילה¹ (פ"א וסק"א ב' ושה"צ ופי' תרפ"ח סכ"ג).

זמן קריאת הפרשיות

ב. פרשת שקלים הוא בשבת שלפני ראש חדש אדר. אפילו חל ראש חדש אדר בערב שבת, מקדימין בשבת שלפני. ואם חל ראש חדש אדר בשבת, קורין פרשת שקלים בו ביום. ופרשת זכור הוא בשבת הסמוך לפורים מלפני, ואפילו חל פורים בערב שבת מקדימין בשבת שלפני. ופרשת פרה הוא תמיד בשבת שלפני פרשת החדש, ופרשת החדש הוא תמיד בשבת שלפני ראש חדש ניסן. ואם חל ראש חדש ניסן בשבת, קורין בו ביום פרשת החדש (פ"א ה' וסק"א י"ג).

השבתות שאין קוראי בהם ד' פרשיות

ג. הימים שראוי לקבוע בהם ראש חדש אדר: זכר"ו. וסימן לשבתות ההפסקה: זט"ו ב"ו ד"ד וב"ו, פירוש, כשחל ראש חדש אדר בשבת מפסיקין בט"ו בו, וכשחל ביום ב' מפסיקין בו' בו, וכשחל ביום ד' מפסיקין בד' בו, וכשחל ביום ו' מפסיקין בב' בו וב"ו בו (פ"ו).

פרשת שקלים

ד. פרשת שקלים: (מוציאין ב' ספרים, בא' קורין פרשת השבוע, ומניחין ספר תורה השני' אצלה, ואומרים חצי קדיש, ובשני) קורין למפמיר מבי תשא עד ועשית כיור נחושת, ומפמיר ויכרות יהודיע (פ"א).

הוספות ועיונים

¹ ודעת הב"י, במשנ"ב (ס"ק ב) כתב שמשמע מדבריו סוס"י תרפ"ח שאין צריך לחזור על הפרשיות. אמנם ע"ש בבדק הבית דהב"י חזר בו וכתב שצריך לחזור ולקרוא שוב באדר שני, וכן כתב הב"י בשו"ת שלו שבתחילת הטור (אחר ההקדמה לבדק הבית), וכ"כ בכה"ח כאן ס"ק ו' שגם לדעת הב"י צריך לחזור ולקרוא.

שכחו לקרוא הפרשה

ה. אם שכחו הצבור לקרות פרשת שקלים, או בשארי השלישה פרשיות, אם כבר אמר הפטרה של סדר השבוע בברכותי ונזכרו, צריכין לחזור ולהוציא ספר תורה ולקרות הפרשה בברכה לפני ולאחרי, ויאמר אח"כ קדיש, ויפטיר בלא ברכה לפני ולאחרי. ואם נזכרו אחר שהתחיל לברך על הפטרה ואמר השם, יגמור הברכה, ויאמר קצת פסוקים מהפטרת השבוע בלא ברכה אחרי, ויוציאו ספר תורה ויקרא עולה אחד מענינו של יום, ואחר ברכה אחרונה יאמר קדיש, ויקרא הפטרה בלא ברכה לפני, והברכות של אחרי יברך. ואם נזכרו מיד אחר שברך ברכה אחרונה על התורה, יוציאו ספר תורה אחרת² ויניח אצל הראשונה ויאמר קדיש, ואח"כ יקרא עולה אחר שיקרא מענינו של יום, ויקרא ההפטרה בברכותי" (סק"ב).

לא קראו הפרשה בשבת

ו. אם אירע שלא קראו הפרשה מענינו של יום, אין לה תשלומין לשבת הבאה³ (סק"ב).

נמצא טעות בס"ת

ז. בשבת של ד' פרשיות, אם נמצא טעות בשעת קריאת המפטיר יש להוציא ספר תורה אחרת, כנ"ל סי' קמ"ג דין י"ד ע"ש.

קריאת קטן הפרשה בציבור

ח. אין לקרות קטן למפטיר בד' פרשיות (שה"צ וסי' רפ"ב סק"ג) (ועיין לקמן דין י"ח).

כשיש חתן

ט. אין דוחין הפטרת ד' פרשיות מפני חתן, כנ"ל סי' תכ"ח דין כ"ז.

י. כשקורא שנים מקרא וא' תרגום יקרא ההפטרה דד' פרשיות⁴, כנ"ל סי' רפ"ה דין י"ב.

אמירת יוצר

יא. יוצר, יש לשחרית וגם למוסף בפרשת שקלים ובפרשת החדש, אבל בזכור ופרה לא תקנו במוסף (סק"ב).

הוספות ועיונים

² אבל לא יגלו ס"ת זה ויקרא בו, לפי שאין גוללין ס"ת בציבור מפני כבוד הציבור, כנ"ל סי' קמ"ד הל' ג'.

³ שלא כבפרשת השבוע שאם לא קראו צריכים להשלים בשבת הבאה, כנ"ל ריש סימן קל"ה. וטעם החילוק, משום שפרשיות השבוע עיקרן כדי להשלים את התורה, ולא דוקא בשבת מוסיימת, לכן אם לא קראו בשבת אחת ישלימו בשבת אחרת. משא"כ ד' פרשיות, תקנו חז"ל לקוראם דוקא בשבת מוסיימת, ולכן אין להם תשלומין. כן מבואר בשו"ת גינת דברים (כלל א סי' לה לו) מקור הלכה זו.

⁴ לפי מה שנהגו לקרוא ההפטרה בכל פרשה קודם קריאת הש"ץ, שמא יקראוהו לקרוא ההפטרה בציבור.

ר"ח אדר שחל בשבת

יב. ראש חדש אדר שחל בשבת, מוציאין ג' ספרים, בא' קורין כפ' השבוע ששה אנשים, ובמקום שנהגו להוסיף מוסיפין. ובשני קורין בשל ראש חדש, ומתחילין וביום השבת, ומניחין ספר תורה השלישית אצלם ואומרים חצי קדיש, ובשלישי קורא מפטיר בפרשת שקלים, ומפטיר ויכרות יהודיע, ולא בשל ראש חדש (ס"א וסק"ג ד' ה'). (וכל הדינים כשיש ג' ס"ת נתבאר בס"י תרפ"ד דין ח' ט').

מעה וקרא בשניה של שקלים

יג. ואם אחר שגמר פרשת השבוע, מעה ולקח הספר תורה שהיתה מגוללת על פרשת שקלים, ובירך לפני והתחיל לקרות (ולפמש"כ בס"י תרפ"ד דין ז' אפילו אמר רק ברוך אתה ד', דדין זה נלמד משם), יסיים בפרשת שקלים, ואח"כ להעולה בספר תורה השלישית למפטיר יקרא עמו בפרשת ראש חדש, וההפטרה יאמר השמים כסאי שהיא של ר"ח כיון שסיים הקריאה בשל ראש חדש (סק"ה).

פרשת זכור

יד. בפרשת זכור מוציאין ב' ספרים, בא' קורין פרשת השבוע ומניחין ספר תורה השני אצלם ואומרים חצי קדיש, ובשני קורא זכור את אשר עשה לך עמלק עד לא תשכח [ויש דעות אם צריך לקרות זכר עמלק בצירי תחת הז' או בסגול, ולכן מהנכון שהקורא יקרא שניהם]. ומפטיר פקדתי את אשר עשה לך עמלק, ובלבוש איתא שמתחילין ויאמר שמואל⁵ וגו' כה אמר ה' פקדתי (ס"ב וסק"ו ז' ה' י"ח). (ועיין לקמן סי' תרפ"ח דין י"ח בדין ט"ו שחל בשבת לכרכין).

חיוב קריאת זכור

טו. יש אומרים שפרשת זכור חייבים לקראו מדאורייתא, ומתוך הספר דווקא. וצריך הקורא לכונן להוציא כל השומעים, וגם השומעים צריכין לכונן לצאת. לפיכך, בני הישובים שאין להם מגין, אפילו יש להם ספר תורה בביתם, צריכין לבא למקום שיש מגין לשמוע פרשת זכור, דאפילו נימא דמגין לפרשת זכור הוא מדרבנן, אבל עכ"פ עיקר פרשת זכור הוא מן התורה. ואם אי אפשר להם לבא, מכל מקום יזהרו לקרותן בנגינתם ובטעמים, וישתדל לקרות זה מתוך הספר (ס"ג וסק"ד ט"ו י"ז).

כשיש מגין רק לזכור או למגילה

טז. כתב בתרמת הדשן, דשמיעת פרשת זכור בעשרה עדיף יותר ממקרא מגילה בצבור, ולכן אם אי אפשר לו לקיים שניהם יראה לקיים קריאת פרשת זכור בצבור, אבל המגן אברהם מצדד שטוב יותר שיבא למקום שקורין המגילה בצבור, ופרשת זכור יוצא על פי הדחק במה שישמע הקריאה בפורים פרשת זכור ויבא עמלק ויוצא מן התורה, וצריך לכונן בעת שמיעת פרשה זו לצאת בזה מצות עשה של זכור (וגם הקורא יכוין להוציא); אבל צריך עיון, דכתיב זכור את אשר עשה וגו' אשר

קרך בדרך ויזנב בך וגו' תמחה וגו' והכונה שלא לשכוח מה שעשה לנו עמלק ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע ולכך נצטוינו למחות את שמו כמו שכתב הרמב"ן, וזה לא נזכר בפרשת ויבא עמלק (פקמ"ז).

להוליד ס"ת לאנוסים

י"ז. בפרשת זכור שהוא דאורייתא, מותר להוליד ספר תורה לבני אדם החבושים בבית האסורים, כיון שהם אנוסים, כנ"ל סי' קל"ה דין כ"ח.

קמ"ן. מי שאינו יודע לקרוא

יח. בפרשת זכור אין קמ"ן יכול להקרות את העולים, ואפילו בשעת הדחק, כנ"ל סי' רפ"ב דין ח' (ועיין שם במ"ב סקכ"ג ושער הציון דמשמע שגם בפרשת פרה יש להחמיר). ונכון שלא לקרות לספר תורה מי שאינו יודע לקרות אחר הש"ץ מלה במלה מתוך הכתב, או לסומא, כנ"ל סי' קל"ט דין ב'.

פרשת פרה

י"ט. בפרשת פרה מוציאים ב' ספרים, בא' קורא בפרשת השבוע, ומניחין ספר תורה השני אצלה ואומרים חצי קדיש, ובשני קורא פרשת פרה בפרשת חוקת מתחלת הסדר עד תמא עד הערב. ומפטיר וזרקתי עליכם מים טהורים (סי' ופקמ"ח).

דילג בפרשת פרה

כ. אם קרא פרשת פרה ופסק בהגר הגר בתוכם ובירך ברכה אחרונה, חוזר ופותח ומתחיל מראש הפרשה עד תמא עד הערב, ומברך לפני ולאחרי; וכן אם דילג מהפסוקים שהם מעיקר חובת היום. אבל אם דילג מהפסוקים שאינם מעיקר חובת היום דהיינו עד להגר הגר בתוכם, אינו חוזר (סי' ופי' קל"ז דין ט).

חיוב קריאת פרה

כ"א. יש אומרים שגם פרשת פרה חייבים לקראו מן התורה⁶ ודינו כנ"ל דין ט"ו, אבל דעת הרבה אחרונים שקריאת פרשת פרה אינה מן התורה; ומכל מקום צריך לכוין לצאת ידי המצוה, דגם במצוה דרבנן צריך כוונה (סי' ופקמ"ח). ונכון שלא לקרות גם לפרשת פרה לספר תורה מי שאין יודע לקרות אחר הש"ץ מלה במלה, או לסומא, כנ"ל סי' קל"ט דין ב'. ואפשר שמותר להוליד ספר תורה לבני אדם החבושים בבית האסורין כמו בפרשת זכור, כנ"ל סי' קל"ה דין כ"ח.

הוספות ועיונים

⁶ כ"כ השו"ע כאן שיש אומרים שפרשת זכור ופרשת פרה הם דאורייתא, ובסימן קמ"ז ס"ב כתב בסתם שפרשת זכור ופרה הם דאורייתא. ומקורו הוא בתוס' (ברכות יג. ד"ה בלשון), ובגירסתנו בתוס' נמחק שם 'פרשת פרה אדומה' ע"פ המהרש"ל. אך בתוס' רא"ש (שם) ג"כ הגירסא 'פרשת זכור ופרשת פרה אדומה', וכן הוא בתוס' ר"י החסיד ובתוס' רבינו פרץ.

פרשת חודש

כב. פרשת החדש, מוציאין ב' ספרים, בא' קורא פרשת השבוע, ומניחין ספר תורה השני' אצלה ואומרים חצי קדיש, ובשני קורין החדש הזה לכם עד תאכלו מצות. ומפמיר בראשון בא' לחדש (ס"ד)

וסקי"ב י"ג.

ר"ח ניסן שחל בשבת

כג. ראש חדש ניסן שחל בשבת, מוציאין ג' ספרים, בא' קורין פרשת השבוע, ומניחין השני' ואין אומרים קדיש, ומגביהין הראשונה וגוללין, ופותחין השני' וקורין בפרשת ראש חדש מן וביום השבת עד ונסכו, ומניחין השלישית ואומרים קדיש, ומגביהין השני' וגוללין, ופותחין השלישית וקורין למפמיר בפ' החדש. ואם טעה והקדים לקרות בפ' החדש לפני פרשת ראש חדש, דינו כנ"ל דין י"ג (סק"ה י"ג).

הזכרת נשמות, צדקתך, אב הרחמים

כד. בכל ד' פרשיות אין מזכירין נשמות, ואומרים צו"צ. ולענין אב הרחמים, יש דעות בזה, ובדרך החיים בשם מהרי"ל פסק שאין אומרים אב הרחמים (סק"ה).

כה. דין תענית שובבי"ם ת"ת נתבאר בסי' תרפ"ד דין י"ג (סק"ה). ודין המתענין בז' אדר עיין לעיל סי' קכ"ט דין ב' וסי' תקס"ו דין מ"ו וסי' תקפ"פ דין ב'. ודיני פורים קמן יתבאר בסי' תרצ"ז בעזה"י.

סימן תרפו. דין תענית אסתר

שבת שלפני חודש אדר

א. בשבת שמברכין ראש חודש אדר קורין פרשת שקלים כנ"ל סי' תרפ"ה ע"ש, ועי' לעיל סימן תכ"ז דין ג' כיצד מברכין החדש בראש חודש אדר ראשון ושני וכיצד כותבין בשטרות.

חודש אדר

ב. משנכנס אדר מרבין בשמחה, ומי שיש לו דין עם גוי ישפוט באדר (סק"ה).

מוצ"ש שלפני פורים

ג. במוצאי שבת שלפני פורים אומרים ויהי נועם כנ"ל סי' רצ"ה דין ב'.

הספד ותענית ב"ג ומ"ז

ד. יום שלפני פורים ויום שלאחר שושן פורים⁷ מותר בהספד ותענית (סי' וסק"א). (ועי' לעיל סימן תקע"ג דין א', ולענין חנוכה נתבאר בסי' עת"ר דין ז'), ועי' לקמן סי' תרצ"ו דין ז'.

תענית אסתר

ה. בימי מרדכי ואסתר נקהלו ביום י"ג באדר להלחם ולעמוד על נפשם והיו מתעניין ומבקשים רחמים ותחנונים שיעזרם ה' להנקם מאויביהם, ולכן נהגו כל ישראל להתענות ב"ג באדר ואומרים סליחות ותחנונים, ונקרא תענית אסתר, כדי לזכור שהשי"ת רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ה' בכל לבבו כמו שעשה בימים ההם. ואם חל פורים באחד בשבת מקדימין להתענות ביום חמישי. ומי שהיה בדרך ושכח שמתענים ביום חמישי ואכל ובלילה בא לביתו ושמע שהעולם התענו היום מתענה למחר בערב שבת (סי' וסק"ב ז'). (ועי' לעיל סימן קכ"ט דין ב' דנושאיין כפים במנחה בתענית אסתר).

הפטורים מהתענית

ו. תענית זו אינה חובה ולכן יש להקל בו לעת הצורך כגון מעוברות⁸ או מניקות או לחולה שאין בו סכנה, ואפילו רק כואב עינים שמצטער הרבה מהתענית לא יתענה, ויפרע אחר כך יום אחר, (ועי' לקמן סימן תרצ"ב בשער הציון אות כ"ט דמוכח דחולה שאין בו סכנה אפילו אין מצטער הרבה פטור), אבל מעוברת ומניקה אפילו אין מצטערת אין מתענה [ויש מחמירין בזה שדוקא במצטערת הרבה מותר, ותלוי לפי מנהג המקום] וגם אין צריכה לפרוע אחר כך [ויש מחמירין גם בזה], וביולדת כל שלושים לכולי עלמא יש להקל אפילו אין מצטערת. אבל שאר הבריאים לא יפרשו מן הצבור אפילו ההולך בדרך וקשה עליו התענית (סי' וסק"ד ה' ו' ושה"צ). (ועי' לעיל סימן תק"ג דין ב' ג' לענין שאר הצומות. ולענין לאכל בערב לפני קריאת המגילה עי' לקמן סימן תרצ"ב דין ב' ג').

ברית בתענית אסתר

ז. אם חל ברית מילה בתענית אסתר אפשר דהבעלי ברית מותרין לאכל ובפרט אחר מנחה יש להקל, ועי' לעיל סימן תקנ"ט דין ט"ז מי נקרא בעלי ברית⁹. ואם חל פורים ביום ראשון שמתעניין ביום חמישי שלפניו וחל בו ברית מילה מותרין לאכל על המילה כל האנשים הקרואים לסעודה ואפילו יותר מעשרה ואפילו בשחרית, אכן כולן צריכין להתענות למחר [אבל סליחות לא יאמרו רק ביום חמישי¹⁰], ויש מחמירין שחוזן מבעלי הברית אסורין לאכול ביום חמישי ויעשו הסעודה בלילה, אבל בעלי הברית אין צריך להשלים למחר לכו"ע, וכמה אחרונים הסכימו

הוספות ועיונים

⁷ דשושן פורים אסור בהספד ותענית אפי' בעיירות, וכן ב"ד אסור למוקפין, כדלקמן סי' תרצ"ו דין ז'.

⁸ ועוברת היינו משהוכר עוברת, ואפשר דאפילו לאחר ארבעים יום מיצירת הולד בכלל מעוברת היא אם מרגשת צער, אבל לפני כן הרי היא ככל הנשים לכל דבר אם לא שמצטערת הרבה, ואם מרגשת חולשה אין להחמיר בה כלל. לעיל סי' תק"ג דין ג'.

⁹ מבואר שם שהם אבי הבן ואמו, המוהל והסנדק.

¹⁰ שבערב שבת אין מרבים בסליחות כדי שיהיו פנוים להכין צורכי שבת.

לדעה ראשונה שאוכלים ופורעים התענית מחר (סי' וסק"ז ושה"צ). (ולענין חתן ביום חופתו ע"י לעיל סימן תקנ"ג דין ח').

תענית בה"ב

ח. יש מתענין ג' ימים 'שני חמישי שני' אחר פורים זכר לתענית אסתר שגזרה צום ג' ימים¹¹ (סי' וסק"ח).

קביעת ישיבה בערב פורים

ט. מהרי"ל לא הי' מגיד ההלכה¹² בתענית אסתר מפני שטרודין לקנות צרכי פורים, אם לא כשחל פורים ביום ראשון¹³, וכן כשחל התענית ביום רביעי הגיד בו ביום משום דביום שישי אין להגיד שהוא שושן פורים¹⁴ וערב שבת¹⁵, וכל זה מיירי לילך לישיבה שנמשך בלימודו, אבל ללימוד הקבוע¹⁶ בבית המדרש אינו בכלל זה שאין בזה כל כך ביטול צרכי סעודה (סק"ג ושה"צ ויש שם פ"ס¹⁷). מנחה שלפני פורים

י. שבת שחל בערב פורים אין אומרים צדקתך במנחה, וכן בכל ערב פורים אין אומרים תחנון במנחה (סק"ג). וע"י לקמן סימן תרצ"ד דין א' ב' ג' מנהג מחצית השקל בערב פורים במנחה.

קידוש הלבנה במוצאי תענית אסתר

יא. אם לא קידשו הלבנה עד תענית אסתר יקדשו אחר התענית כיון שהשעה עוברת כנ"ל סי' תכ"ו דין י"ב ע"ש.

יב. דין יחיד או בני עיר שנעשה להם נס ורוצין לתקן פורים יתבאר בסי' תרצ"ז דין ה' בעזה"י (סק"ח).

סימן תרפז. חיוב קריאת המגילה

זמן קריאת המגילה

א. חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום. ושל לילה זמנה כל הלילה משעת צאת הכוכבים [וע"י לקמן סימן תרצ"ב דין ג'¹⁸] עד עמוד השחר, אבל אם לא קראה עד עה"ש

הוספות ועיונים

¹¹ אסתר פ"ד פס' ט"ז.

¹² פי' שיעורו בגמרא הקבוע בכל יום.

¹³ שהתענית ביום חמישי, שאז לא טרודים לקנות כי יש להם פנאי בערב שבת.

¹⁴ וחיבים בו במשתה ושמחה קצת, כדלקמן סוס"י תרצ"ה.

¹⁵ ואין קובעין ישיבה אז, כנ"ל סי' ר"ג דין ט' ע"ש. (ולא היה רוצה שיהיה ריוח זמן גדול בלא השיעור לכן היה אומר ביום רביעי אף שהוא ערב פורים).

¹⁶ בשיעור קצוב. כנ"ל סי' ר"ג שם.

¹⁷ דבמקום וע"ש צ"ל וע"ש, ובהוצאות חדשות תוקן.

¹⁸ אם בשעת הדחק אפשר לקרוא קודם צאה"כ מפלג המנחה.

אפילו באונס שוב לא יקרא, דמשעלה עה"ש יום הוא¹⁹. ושל יום זמנה כל היום, ולכתחלה לא יקראנה לפני הנץ החמה אפילו שעלה עמוד השחר כי אין הכל בקיאות בזמן עה"ש ושמא יקרא קודם עה"ש, ואין צריך שיעלה כל גוף השמש על הארץ אלא משעת תחלת הנץ מותר לקרותה. ואם קראה משעלה עה"ש יצא, ואם היה אונס קצת יכול לקרותה לכתחלה משעלה עה"ש. ואם לא קראה יכול לקרותה כל היום עד שקיעת החמה, ואם נתאחר עד בין השמשות יקראנה בלא ברכה (סי' א)

וסקא נ"ח ה"ר ושה"צ).

מבטלין תורה לשמוע מגילה. מקום הקריאה

ב. מבטלים אפילו תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה, ואפילו היתה תלמוד תורה של חבורה גדולה של מאה אנשים שלומדים באיזה בית אפילו הכי צריך לבטל ולילך ולקרותה בצבור כדי שיהיו עם רב משום ברוב עם הדרת מלך. מיהו מי שמתפלל כל השנה בקביעות במנין המיוחד לו להתפלל שם אין צריך לילך לבית הכנסת הגדולה, ודוקא ששם הוא גם כן בית המדרש - מקום המיוחד ללימוד ותפילה אלא שיש שם מיעוט עם לעומת ביהכנ"ס הגדולה. אבל בעל הבית שיש לו מנין בביתו ואפילו בקביעות, מסתבר שצריך לילך לבית הכנסת שבעיר משום פרסומי ניסא שהוא דוקא במקום המיוחד לתפילה (סי' ב וסק"ו ושה"צ) (ועי' לקמן סימן תר"צ דין א' עוד בענין הקריאה במקום פרסומי ניסא).

מגילה לעומת שאר מצות

ג. וכל שכן שאר מצות של תורה שכולם נדחים מפני מקרא מגילה, ודוקא שיש שהות לעשות שתיהן, אבל אם אי אפשר לעשות שתיהן ויתבטל המצוה דאורייתא לגמרי אם לא יעשה ביום ההוא אין שום מצוה דאורייתא²⁰ נדחית מפני מקרא מגילה, ודעת מהרש"ל וב"ח דגם באופן זה מקרא מגילה קודם משום פרסומי ניסא²¹ וכן דעת הגר"א²² (סי' ב וסק"י י"א) (ולענין מילה ומגילה איזה קודם יתבאר בס' תרצ"ג דין ו' בע"ה. ודין תפוס שהשר נתן לו רשות יום אחד להתפלל עם הצבור אם ימתין לפורים ע"י לעיל סימן צ' דין מ"ה, ועי' לעיל סימן תרפ"ה דין ט"ז אם קריאת פרשת זכור עדיף ממקרא מגילה).

קדימת מת מצוה למגילה

ד. אין לך דבר שנדחה מקרא מגילה מפניו בקדימת זמן,²³ חוץ ממת מצוה שאין לו קוברים שהפוגע בו קוברו תחלה ואחר כך קורא, ויש אומרים דאפילו הוא בעיר שיש לו קוברים והזריזות הוא רק תוספת כבוד לו הוא קודם, אבל דעת הרבה פוסקים²⁴ דדוקא מת מצוה ממש

הוספות ועיונים

¹⁹ דלא כבקרית שמע שנפסק לעיל סי' נ"ח דין ט' שאם נאנס ולא קראה עד עה"ש יקראנה אז עד הנץ, דק"ש תלוי בזמן שכיבה ויש שיושנים אז, משא"כ מגילה אינו תלוי בזה אלא ביום ולילה, ומשעלה עה"ש אינו לילה. מג"א בריש הסימן.

²⁰ משמע אבל מצוה דרבנן נדחית אפילו לגמרי מפני מקרא מגילה. וכ"כ בנהר שלום. וע"ע כה"ח ס"ק י"ח.

²¹ לבד ממת מצוה שדוחה מקרא מגילה, כדלקמן.

²² ודעת המחבר כדעה ראשונה שאין שום מצוה דאורייתא נדחית מפני מקרא מגילה.

²³ ולענין אם מבטל מקרא מגילה לגמרי, יתבאר בדין שאחרי זה.

²⁴ וכן דעת המחבר. כה"ח ס"ק י"ג בשם האחרונים.

שמוטל בבזיון שאין לו קוברים כלל, אבל בעיר שיש לו אנשים שדואגין בעבורו מקרא מגילה קודם, אם לא בתלמיד חכם אפילו מאן דתני - לומד ולא מתני - מלמד לאחרים קבורתו קודם למקרא מגילה, וכן הסכים הגר"א. אך אם התחילו להוציאו (כל מת) אין מפסיקין באמצע [ואז נדחה מקרא מגילה לגמרי אפילו אי אפשר לקראה אחר כך] (סי' וסקי' ושה"צ) (ועי' לקמן סימן תרצ"ו דין ג' לענין אונן בקריאת מגילה).

ביטול קריאת מגילה בשביל מת מצוה

ה. והא דמת מצוה קודם למגילה הוא דווקא כשאפשר לו לקראה אחר כך, אבל אם הוא סמוך לחשיכה יש אומרים שיקרא המגילה ויקבור המת מצוה בלילה, אלא אם כן לא יהי אפשר לקברו בלילה אחר כך כגון מפני לסטים וכהאי גונא אז מת מצוה קודם, אבל דעת כמה אחרונים דתמיד מת מצוה קודם אפילו אפשר לקברו אחר כך, וידחה המגילה לגמרי. מיהו בזה לכולי עלמא - גם החולקים בדין ד' דווקא במת מצוה ממש אבל בשאר מתים אם לא ישאר זמן אחר כך בודאי מגילה קודם ויקבר מתו בלילה (סי' וסקי' י"ב).

סימן תרפ"ח. דין כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון

יום הקריאה

א. בזמן מרדכי בעת הנס כתיב שהיהודים שבכל מקום נלחמו ביום י"ג ונחו ביום י"ד ועשו אותו משתה ושמחה, ובשושן ניתן ליהודים להלחם עם הגוים גם ביום י"ד ולא עשו יום טוב עד ט"ו, וכיון שבאותו זמן נחלקו לשני ימים בעשיית המשתה לכן כשקבע מרדכי ואסתר בהסכמת אנשי כנסת הגדולה לקבוע פורים לדורות חלקוהו גם כן לבי' ימים, והי' ראוי לתלות הכבוד²⁵ בשושן ולתקן שכל עיר שהיא מוקפת חומה מימות אחשורוש כמו שושן יהי' דומה לשושן לעשות בט"ו, אך כיון שארץ ישראל היתה הרבה באותו עת ויהי' לפי זה עיירות המוקפות בחוץ לארץ חשובות מהם שבהוץ לארץ יש מקומות שקוראים ביום שנמשך בו הנס ואילו ברוב ארץ ישראל לא, ולכן תקנו לכבוד ארץ ישראל שכל עיר שהיא מוקפת מימות יהושע בן נון²⁶ יקראו בט"ו אף על פי שאין מוקפות עכשיו ואפילו אם הם בחוץ לארץ, והשאר יקראו בי"ד מלבד שושן שאף על פי שאינה מוקפת מימות יהושע בן נון אפילו הכי קורין בט"ו מפני שבו נעשה הנס (סי' ב' וסקי' א).

מקומות שאינם מוקפים מימות יהושע

ב. כפרים ועיירות גדולות וכרכים שאינם מוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורין בי"ד ואומרים על הנסים בי"ד ולא בט"ו (סי' וסקי' י"ז) (ועי' לקמן סימן תרצ"ג דין א').

הוספות ועיונים

²⁵ דהיינו מה שכרכים האחרים תלויים בו.

²⁶ שאז קבלו את ארץ ישראל. ואז היו רוב עיירות א"י מוקפות חומה, נמצא שרוב עיירות א"י קורין בט"ו.

אם צריך בכרך י' בטלנים

ג. כרכים המוקפין חומה מימות יהושע בן נון אפילו אין בהן עשרה בטלנים הבטלים ממלאכתן ועוסקים בצרכי צבור בבית הכנסת וקבועין תמיד להשכים ולהעריב בבית הכנסת להתפלל, אפילו הכי קורין בט"ו, ויש אומרים שאם אין בה בעיר המוקפת חומה עתה עשרה בטלנים קורין בי"ד, ויש לחוש לשיטתם לקרות גם בי"ד (ס"א וסק"ב נ"י ושה"צ), ובחזו"א פסק כדעה ראשונה²⁸ (א"ח ס"י קני"ד סק"ב).

מהו מוקף חומה

ד. לא מקרי מוקף חומה אלא אם הוקפה ואחר כך ישבה או שישבה תחלה על דעת להקיפו אחר כך,²⁹ אבל אם נודע שישבה תחלה על דעת שלא להקיפה לא מהני מה שהוקפה אחר כך, אבל בסתמא אין חוששין לזה דדרך רוב מדינות שמקיפין ואחר כך יושבין או שיושבין על דעת להקיף (ס"א וסק"ד). וכתב בחזו"א דלא מקרי ישבה ולבסוף הוקפה אלא אם ישבו שם בני אדם וקבעו שם מקום אכילתן ולינתן אבל לא שנבנה הבית לבד, ודירת גוי בארץ ישראל אינה נחשבת דירה לדעת הר"ן ובחזו"א לארץ נחשבת דירה (א"ח ס"י קני"ג סק"ד ה). ואם ישבה ואחר כך הוקפה ואחר כך נבנו בה עוד בתים אחר שהוקפה אם הם מעוטה לא מהני אבל אם רוב הבתים נבנו אחר שהוקפו דינה ככרך [ומחצה על מחצה צריך עיון] (בהל"ל ד"ה על דעת) ובחזו"א מפסק על זה דאפשר דלא מהני מה שנבנו אחר כך וכן נראה דעת התוס' (א"ח ס"י קני"ג סק"ה).

כרך של גוים

ה. כרך המוקפת שאין בה ישראל כלל רק כולו של גוים אפילו הכי ישראל הנכנס שם בפורים קורא בט"ו³⁰ (בהל"ל ד"ה או) וכן פסק בחזו"א, וכתב שגם אם הכרך חרב לגמרי ולא נשאר בו ו' בתים אפילו הכי הנכנס בו קורא בט"ו (א"ח ס"י קני"ד סק"ג) (דלא כדמשמע בבאור הלכה דכרך שחרב אין קורין בו בט"ו, ועי' לקמן דין ח' במחלוקת זו).

הסמוך לכרך או הנראה עמו

ו. כרך המוקף, כל הכפרים והעיירות הסמוכות לו דהיינו שאין רחוקים יותר ממיל (שהוא אלפים אמה) [ויש אומרים דדוקא תוך מיל ולא מיל ממש, ויש אומרים דדוקא תוך עיבורה של עיר (-שבעים אמה וארבעה טפחים ומשהו)], אבל דעת רוב הראשונים³¹ כדעה ראשונה - כל שאין רחוקים

הוספות ועיונים

²⁷ בגמרא מבואר שכפר נקרא מקום שאין בו עשרה בטלנים, ואפילו היא עיר גדולה. (ולדין אין נפקא מינא בכפר דהאידינא אין חילוק בין עיר לכפר, וכנפסק בדין קודם). ונחלקו הראשונים אם בכרך המוקף חומה צריך תנאי של עשרה בטלנים, וזה המבואר כאן.

²⁸ וכן דעת המחבר.

²⁹ ובזה מתיישב הסתירה ממה שמבואר לעיל סי' שנ"ח דין י"א שסתם עיירות ישבו תחילה ואח"כ הוקפו, בהיפך ממה שמבואר בסמוך שסתם עיירות מוקפין תחילה וחשיב כרך. וקמ"ל כאן שכשנתיישב תחילה על דעת להקיפו חשיב כמוקף תחילה והוי כרך.

³⁰ ולסוברים לעיל דין ג' שגם בכרך צריך עשרה בטלנים, ה"ה כאן שלא יקראו בט"ו.

³¹ והמחבר.

יותר ממיל וכן הלכה], אפילו אינם נראים עמהם כגון שהם בעמק, קורין כמותם בט"ו. ואם נראים עמהם, אפילו אין סמוכין להם כגון שהם בהר, קורין בט"ו [ויש אומרים דלא מהני נראה אם הוא יותר ממיל, אבל דעת רוב הראשונים³² כדעה ראשונה דלעולם מהני נראה וכן הלכה]. ויש אומרים שאם הוא יותר ממיל ונראה שנחשב כמוהו צריך שיהא גם כן משתתף עמו בעניניו³³ ואז נחשב ככרך (סיב וסקיה ו' ושה"צ) אבל תוך מיל אף על פי שאין משתתף עמו (הוריא אריח סי' קניג סק"ג). וסמוכים היינו שהתחלת העיר הוא בתוך תחום של הכרך אף על גב שהעיר נמשכת הרבה. ואין צריך שתהא סמוכה בימי יהושע בן נון אלא כל שעכשיו סמוכה קוראה בט"ו, ואף אם נבנתה העיר מתחלה רחוקה מהכרך ואחר כך נתוספו בה בתים ונסמכה להכרך קוראה בט"ו. וכן אם היתה סמוכה להכרך ונחרבו מקצת בתי ועתה אינה סמוכה קוראה בי"ד (הוריא אריח סי' קניג סק"ג ב'). ושיעור מיל, נראה שמודדין מבתי העיר הסמוכה עד לחומה של המוקפת, ואף אם יש בליטות בכרך שלענין תחומין מרבעין העיר מקודם ואחר כך נותנין לה תחומה לא מקרי סמוך בשביל זה אף שהעיר בתוך התחום על ידי הריבוע שנתנו לכרך, וכן אם העיר נגד הזוית של הכרך ויש כאן אלכסון לתחום הכרך מכל מקום אין נותנין אלכסון לענין דין סמוך (שם סק"ג). ודינים אלו נפקא מינא גם כן לענין תקנות ומסים שיש בבני כרך, שהכפר נחשב עמו אף לדברים אלו (שה"צ).

כרך שהתרחב

ז. כרך המוקפת חומה ונתוספו לה בתים חוץ לחומה, אף על פי שהאריכו חוץ לתחום ויש בתים שאינם סמוכים ואינם נראים, מכל מקום קורין בט"ו, כיון שכל העיר כד' אמות. ובלבד שלא יהא ביניהן מגרש פנוי שבעים אמה או קמ"א אמה כדין תחום לענין שבת²⁷. ומיהו העיירות הסמוכות להן אין קורין בט"ו אלא אם הם סמוכות לכרך ממש ולא להבתים שנתוספו חוץ לחומה (הוריא אריח סי' קניג וסי' קניג סק"ב).

כרך שחרב

ח. כפר הסמוך לכרך שהיו קורין בט"ו ונהי' הכרך שמם יקראו הכפר בי"ד (בהל דיה או) ודעת החזו"א שיקראו בט"ו (אריח סי' קניג סק"ג) (ועי' לעיל דין ה' עוד במחלוקת זו), וכל שכן בנעשה הכרך של גוים³⁴ (שם).

ספק מוקף

ט. כרך שהוא ספק אם הוקף בימי יהושע אם לאו, קורין בי"ד ובט"ו ובליליהם, ולא יברך כי אם בי"ד שהוא זמן קריאה לרוב העולם³⁵. ונהוגין שמחה ומתנות לאביונים בשניהם (ובבאור הלכה

³² והמחבר. כדביאר המ"ב סק"ו ובשעה"צ סק"ד.

³³ כגון למיסים וכיוצ"ב. פמ"ג משב"ז ג'.

²⁷ בשו"ע לעיל סימן שצח ס"ז, שב' עיירות הסמוכות זו לזו נחשבות כעיר אחת, ובלבד שאין ביניהם קמ"א אמה. ואם אין אלו ב' עיירות אלא עיר ולידו בית [או מעט בתים], לא מחשיבים את הבית כחלק מהעיר אלא א"כ אין בין הבית לעיר שבעים אמה [ושני שלישי אמה]. ומתי נחשב עיר, כשיש שם ג' חצרות וכל חצר ב' בתים.

³⁴ פירוש גם בכרך של גוים מעיקרו ישראל הנכנס שם קורא בט"ו, ובזה כו"ע מודו, כנ"ל דין ה'.

³⁵ בבאור סברא זו עי' מ"ב סוס"ק י"א, ועי' חזו"א סי' קנ"ג סק"ב.

סי' תרצ"ה ד"ה או, כתב דהפרי חדש כתב דהספקות אין צריך לשלוח מנות אלא ביום י"ד והפרי מגדים מפקפק בזה, וכן אומרים על הנסים בשניהם. וטבריא צריך לקרות בה בי"ד ובט"ו שספק אם הים חשוב כחומה³⁶. ובחז"ל לארץ במדינות שהן בצפון ורחוקים מארץ ישראל אין להסתפק שמא מוקפין מימות יהושע בן נון שידוע שלא היו מיושבים בזמן יהושע (סיד וסקי"ט י"ט).

תרצ"ג סק"ז.

סמוך לספק

י. כרך שקורא בי"ד ובט"ו מספק, הכפרים הנראים וסמוכים קוראין בי"ד³⁷ (בהל' ד"ה או), ובחזו"א

חולק על זה ודעתו דדינם כמותו (א"ח סי' קנ"ג סק"ג).

בן כרך שקרא בזמן של עיר

י"א. בן כרך שקרא ביום י"ד יצא בדיעבד (סק"א ושה"צ אות ה) ודעת החזו"א דדוקא בטעה וקרא, אבל אם קרא במזיד צריך עיון, ואם קרא בהיתר וחייב ביום י"ד בודאי לא יצא (דהוי כמכוינ בהדיא שלא לצאת אם אינו צריך מאחר שעושה על פי הדין) ולכן עירות המסופקות קורין בשניהם

(א"ח סי' קנ"ג סק"ב).

שאינו בן יום זה להוציא בן יום זה

י"ב. מי שדינו לקרות בט"ו אינו יכול לקרוא ולפטור לבני י"ד בי"ד, וכן להיפך, כיון שאינו מחויב עתה בדבר, והפרי מגדים כתב דבדיעבד אם בן כרך קרא לבן י"ד בי"ד יצא מה שאין כן בן

עיר שקרא לבן כרך בט"ו אינו מוציא (סק"ח).

בן כרך שאינו בכרך

י"ג. אם הוא במדבר או בספינה אפילו הוא מבני הכרכים קורא ביום י"ד כמו רוב העולם (ס"ה וסק"ג) (ועי' לקמן דין י"ט כ').

פרוז (או מוקף) בן יומו

י"ד. מי ששייך לערי הפרוזות אפילו יום אחד קרוי פרוז וקורא בי"ד, וכן אם הוא שייך למוקפים אפילו יום אחד קרוי מוקף. ותלוי היכן הי' דעתו בשעת נסיעתו להיות בתחלת היום [דזמן קריאה הוא העיקר ביום]. לפיכך בן כרך שהלך לעיר, אם הי' דעתו בעת נסיעתו לחזור למקומו - לכרך בליל י"ד קודם שיאיר היום (נראה דהיינו עמוד השחר עי' לעיל סימן תרפ"ז דין א'³⁸), אף שלבסוף נתעכב ולא חזר קורא בט"ו, אבל אם לא הי' בדעתו בעת נסיעתו לחזור משם רק ביום י"ד בבקר, קורא בי"ד, ואף שחזר באותו יום ובא לכרך צריך לקרות בי"ד דכבר חל עליו שם פרוז. וכתב הט"ז דכל זה דוקא אם הי' שם בעיר בתחלת היום, אבל אם חזר למקומו שהוא כרך קודם

הוספות ועיונים

³⁶ ובשאר צדדיה היתה מוקפת חומה מימות יהושע.

³⁷ דכיון שדין סמוך חידוש הוא, אין אומרים כן אלא בסמוך לודאי ולא לספק.

³⁸ שזמנה הוא מעמוד השחר, רק תקנו שלכתחילה לא יקרא לפני הנץ.

היום, לא מועיל מה שחשב מתחלה להיות בעיר בעת קריאת העיר, ועיין פרי מגדים. וכן בן עיר שהלך לכרך, אם הי' דעתו בעת נסיעתו לחזור למקומו בזמן קריאה של ט"ו דהיינו משהאיר היום של ט"ו לא יהי' שם כי יחזור משם קודם אור היום, אף שלבסוף רואה שהוא מוכרח להתעכב שם גם על יום ט"ו, מכל מקום קורא ביום י"ד בהיותו בכרך, אבל אם בעת נסיעתו לא הי' בדעתו לחזור מהכרך אלא בכרך של ט"ו [ויש אומרים דלא סגי בהתחלת הבקר אלא שיהא פנאי לקרות המגילה באותו עת וכן לעיל לענין בן כרך שהלך לעיר], קורא עמהן בט"ו, ואפילו אם אחר כך חזר לעירו ביום ט"ו קורא שם דכבר חל עליו חיוב של כרך אם לא קרא מתחלה בכרך. ובן עיר שעקר דירתו בליל ט"ו והלך לו לכרך נתחייב כאן וכאן. כל זה היא שיטת המשנה ברורה, וכתב שלמעשה לא יסמכו עליו לענין ברכה רק יעיינו בפרי מגדים (סי' וסק"ב ובה"ל ד"ה בן ושה"צ).

טו. ודעת החזו"א³⁹ דאין נפקא מינא בדעתו בשעת יציאתו מביתו, אלא דעתו בכניסת הלילה היכן להיות בהאיר המזרח קובעת את דינו, וגם שיהיה במקום ההוא בתחילת הלילה. לפיכך בן כרך שהלך לעיר, אם יצא מכרכו אחר כניסת ליל י"ד נשאר בן כרך ואינו קורא בי"ד כיון שלא היה שם בתחילת הלילה. ואם יצא והגיע לעיר קודם כניסת ליל י"ד, אם דעתו בכניסת ליל י"ד להיות בעיר עד האיר המזרח של י"ד נעשה פרוז, וקורא עמהם בליל י"ד וביום י"ד אף אם כבר חזר לכרכו קודם שהאיר המזרח³⁴ בין שחזר באונס בין ברצון, ואם כשיצא לעיר קודם הלילה היתה דעתו בכניסת הלילה לצאת בחזרה לכרך קודם שיאיר המזרח נשאר בן כרך³⁵ ואין קורא בלילה ולא ביום אף אם נתעכב אחר שהאיר המזרח בין באונס בין ברצון. ואם הבן כרך שנסע לעיר חזר לכרכו קודם כניסת ליל ט"ו נתחייב בט"ו (בין שהי' חייב אתמול בי"ד וקרא ובין שלא הי' חייב), ואף אם דעתו בכניסת ליל ט"ו לצאת אח"כ לעיר ויצא קודם האיר המזרח של ט"ו חייב בט"ו לילה ויום³⁶. ואם היה בעיר בי"ד וגם

הוספות ועיונים

³⁹ דעת החזו"א שלא המחשבה בעת היציאה קובעת אלא מחשבתו בתחילת הלילה להיות שם בהאיר המזרח, וגם שצריך שיהיה שם בפועל בתחילת הלילה ואם לא היה לא מועיל מחשבתו, אך זהו רק באופן שאינו במקומו, אך לענין מקומו שהוא דר שם די בתנאי אחד דהיינו או שהיה שם בתחילת הלילה ואז אף שדעתו שאח"כ יצא ולא יהיה שם בהאיר היום נקבע שמו כמקומו, או שלא היה שם בתחילת הלילה אבל היה דעתו בכניסת הלילה להיות שם בהאיר היום נקבע שמו כמקומו.

ויש כאן ג' מחלוקות בין המ"ב להחזו"א, א' למ"ב דעתו בשעת יציאתו מביתו היא הקובעת ולחזו"א דעתו בכניסת הלילה. ב' למ"ב א"צ שיהיה במקום בתחילת הלילה ולחזו"א צריך [אלא א"כ הוא דר שם ואז מספיק שדעתו להיות שם בהאיר היום ואף שלא היה שם בתחילת הלילה]. ג' כשהיה במקום בתחילת הלילה וגם היה דעתו להיות שם בהאיר היום, אך לבסוף יצא למקומו, למ"ב כיון שלא היה שם בפועל בהאיר היום אינו נחשב כהמקום ההוא, ולחזו"א כיון שהיה שם בתחילת הלילה וגם היה בדעתו להיות בהאיר היום כבר נקבע שמו ואף שיצא אח"כ אין משתנה שמו.

³⁴ דס"ל להחזו"א שא"צ לישיב שם בפועל בהתחלת הבוקר אלא די במה שהיה בדעתו לכך מתחילת הלילה וגם היה שם בתחילת הלילה וכבר מאז נעשה פרוז.

³⁵ ואף שלא היה בכרך בתחילת הלילה, שכיון שבמהותו הוא בן כרך די במחשבתו להיות שם בהאיר היום וא"צ שיהיה שם בפועל בתחילת הלילה.

³⁶ דכיון שבמהותו הוא בן כרך די במה שהיה בכרך בתחילת הלילה בשביל להישאר בשם בן כרך, ואף שבדעתו שבהאיר היום יהיה בעיר.

³⁷ ובזה די בדעתו לחזור לכרך כיון שבמהותו הוא בן כרך.

³⁸ כי היה דעתו בתחילת הלילה שלא להיות בכרך בהאיר היום וגם לא היה בכרך בתחילת הלילה.

נשאר בעיר בליל ט"ו, אם הי' דעתו לחזור לכרכו קודם שהאיר המזרח של ט"ו חייב בט"ו כיון שהוא בן כרך³⁷, ואם הי' בדעתו להשתקע בעיר עד אחר שהאיר המזרח נפטר מט"ו. ובן כרך שיצא לעיר ביום י"ד קודם כניסת ליל ט"ו על מנת שלא לשוב עד האיר המזרח נפטר מט"ו³⁸, ואם דעתו לחזור לכרך קודם האיר המזרח חייב בט"ו לילה ויום. ואם יצא מכרכו לאחר כניסת ליל ט"ו חייב בט"ו לילה ויום בכל גונוי (ארח סי' קי"ב סק"ו).

מז. וכן בן עיר שיצא לכרך לפני י"ד, אם דעתו בכניסת ליל י"ד להשתקע בכרך עד שיאיר המזרח של ט"ו נפטר מי"ד ואין קורא בליל י"ד, ואפילו אם חזר לעירו קודם שהאיר היום אין קורא ביום י"ד³⁹ וחייב לחזור לכרך בט"ו ולקרוע עמהם. ואם נשאר בעיר בכניסת ליל ט"ו, אם הי' דעתו בתחילת ליל ט"ו להיות בעיר עד אחר העיר היום נפטר גם מט"ו, ואם כשהחזר לעיר דעתו בכניסת ליל ט"ו לחזור לכרך קודם שיאיר היום קורא בעיר בליל ט"ו⁴⁰ וכן קורא ביום ט"ו בין שהוא בעיר בין שהוא בכרך ודינו כבן כרך שהלך לעיר כיון שנפטר מי"ד מחמת שניתן לו דין בן כרך. ואם כשנסע מהעיר לכרך לפני י"ד הי' דעתו בכניסת ליל י"ד לחזור לעירו קודם האיר המזרח של ט"ו קורא בי"ד לילה ויום⁴¹, ואם נשאר בט"ו בכרך, אם בכניסת ליל ט"ו חשב להיות עד אחר האיר המזרח קורא גם בט"ו (בלא ברכה⁴² אלא אם כן עקר דירתו לגמרי כדלקמן) ואפילו חזר לעירו קודם האיר היום⁴³. ובן עיר שנכנס לכרך בסוף יום י"ד על מנת להיות שם עד אחר שהאיר היום קורא בט"ו לילה ויום ומכל מקום לא יברך בזה בט"ו⁴⁴ אלא אם כן עקר דירתו לגמרי, ואם היתה דעתו לחזור קודם שהאיר היום אין חייב בט"ו, וכן אם נכנס לכרך לאחר כניסת הלילה אין חייב בט"ו. ובכל אלו אין נפקא מינא אם בא לכרך או לעיר באונס או ברצון (שם).

נתגיר בפורים

יז. גר שנתגיר בפורים אחר שהאיר המזרח ספק אם חייב בקריאת המגילה (חורא שם סק"ג).

פורים משולש

יח. יום י"ד אינו יכול לחול בשבת, אבל יום ט"ו שחל להיות בשבת, קורין פרשת זכור בשבת שעברה ומפטירין פקדתי בין בעיירות בין בכרכים, ובשבת שהוא ט"ו, בעיירות מפטירין בפרשת השבוע, ובכרכים אין קורין המגילה בשבת והפרי חדש אוסר גם לטלטל המגילה בשבת⁴⁰ אבל כמה אחרונים מתירין לטלטל³⁶ [ובשאר שבתות לכולי עלמא מותר לטלטלה כנ"ל סי' ש"ח דין ל"א] אלא מקדימים לקרותה בערב שבת [ועי' לקמן סימן תר"צ דין ב' אם צריך דווקא בעשרה], וגובין מעות מתנות עניים בערב שבת ומחלקים אותם בו ביום³⁷ ואין אומרים על הנסים ואם אמר אין מחזירין אותו (עי' לקמן סימן תרצ"ג דין א'), וביום שבת אומרים על הנסים⁴¹ [ובעיירות הספקות יאמרו על הנסים בשני הימים], ומוציאין ב' ספרים

הוספות ועיונים

⁴⁰ וראיתו מדאסרו בגמרא (גיטין סא.) לטלטל ספר הפטרות כשהוא אסור בקריאה [משום שאינו כתוב כהילכתו].

³⁶ ודחו הראיה דשם הרי אסור לקרוא בספר מה שאין כן מגילה מותר לקרוא בה רק לא יוצאים ידי חובה בקריאתה בשבת.

³⁷ משום דמתנות לאביונים תלוי במקרא מגילה, שעניניהם של עניים נשואות ליום מקרא למגילה. גמרא ד:.

⁴¹ שיום זה עיקר יום פורים.

ובשני קורין ויבא עמלק ומפטירין פקדתי⁴², ושואלין ודורשינן בו ביום בהלכות פורים כדי שיוזכרו ענין היום [ובחול יוצאין על ידי קריאת המגילה], ואין עושין סעודת פורים עד יום ראשון בשבת⁴³, וכן משלוח מנות בראשון בשבת כי המנות הם מהסעודה, ודעת הרלב"ח שהסעודה ומשלוח מנות הוא בשבת ויש אומרים שיעשה בשניהם בשבת ובראשון אבל הרבה אחרונים הסכימו כדעה ראשונה לעשות הסעודה ומשלוח מנות ביום ראשון⁴⁴ (ס"ו וסקי"ד פ"ו י"ז י"ח ושה"צ) וכן פסק בחזו"א כדעה ראשונה אלא שדעתו שגם משלוח מנות בערב שבת⁴⁵ (א"ח סי' קנ"ה סק"א וע"ש בסק"ב מה שכתב בדעת הר"ן).

מי שאינו יכול לקרוא המגילה בזמנה

י"ז. המפרש בים והיוצא בשיירא, אם מוצא מגילה להוליד עמו חיוב ליקחה ולקרות בי"ד (ועי' לעיל דין י"ג שבכה"ג גם בן כרך קורא בי"ד), אבל אם אינו מוצא יקראנה בי"ג או בי"ב או בי"א⁴⁶ בלא ברכה [כי יש דעות בזה⁴⁷], ומשמע קצת בטור שצריך לקרותה גם בלילה [ובר"ן מסופק בזה⁴⁸], ובלילה די ביחודי אבל למחר צריך דווקא בקיבוץ עשרה, אך אפשר דסגי בקטנים [ועי' לקמן סימן תר"צ דין ג' שפסק דלא סגי בקטנים], ובדיעבד אף ביחוד יוצא (ויש חולקין עי' בשער הציון סי' תר"צ אות ס"א), ועי' לקמן סימן תר"צ דין ב'. ואם אם אי אפשר לו להמתין עד ימים הללו קורא אפילו מתחלת החדש⁴⁹. ומיהו אם נודמן לו אחר כך מגילה חוזר וקורא אותה ביום י"ד בברכותי אפילו קראה תחלה ביום י"ג. וכל זה לענין קריאת המגילה אבל סעודת פורים ומשלוח מנות ומתנות לאביונים לא יקיים אלא בזמנה (ס"ו וסקי"ד סי' ונשיב לבני הכפרים הוא פ"ס וצ"ל ליוצא

בשיירא וכן הוא ביד אפרים) כי ובחול ד"ה יקראנה ושה"צ).

בן עיר שלא קרא בי"ד

כ. בן עיר (ועי' לעיל דין י"ג וצריך עיון קצת⁵⁰ ויש ליישב קצת⁵¹) שהי' בספינה או בדרך ולא הי' בידו מגילה ואחר כך נודמנה לו בט"ו קורא אותה בט"ו בלא ברכה, אבל מט"ו ואילך לא יקרא כלל⁵² (ס"ח וסקי"ג).

הוספות ועיונים

⁴² אבל בפרזים מפטירין בשל שבת וכנ"ל.

⁴³ דכתיב לעשות אותם ימי משתה ומשחה, דהיינו להוסיף יום של משתה ומשחה, ובשבת בלאו הכי יש כבר סעודה. [אבל אין מקדימין אותה לפני שבת, דכתיב לעשות אותם ימי משתה ומשחה, אותם ולא אחרים במקומם, נמצא שלא חלה זמן חובתם עדין. מאירי ה.].

⁴⁴ וכן כתב המחבר (לענין סעודה).

⁴⁵ דס"ל מתנות משלוח מנות בכלל מתנות לאביונים.

⁴⁶ כדין בני כפרים שהיה בזמן המשנה.

⁴⁷ דיש סוברים דהאידינא שנתבטל דין הקדמה בכפרים בטל לגמרי דין הקדמה לפני י"ד.

⁴⁸ וסברתו כי דין זה נלמד מהקדמת בני כפרים, ובכפרים יתכן שאין צריכים לקרוא בלילה דכשם שהקילו עליהם לקרוא שלא בזמנם אלא ביום שמגיעים לעיר כן הקילו עליהם שלא יקראו בלילה (שאז אינם בעיר).

⁴⁹ דכל החודש נהפך לשמחה דכתיב והחודש אשר נהפך מיגון לשמחה. אבל לא אחר ט"ו שנאמר ולא יעבור. כן מבואר בירושלמי מקור הלכה זו (פ"א ה"א).

⁵⁰ במה שכתב כאן בן עיר והא"ה בן כרך כמבואר שם.

כא. דין אם טעו וקראו המגילה באדר ראשון נתבאר בס' תרפ"ה דין א' (סק"ג).

סימן תרפ"ט. שהכל חייבין בקריאת מגילה

השומע את המגילה

א. אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יוצא ידי חובתו, וצריך שיכוין הקורא להוציא והשומע לצאת כדלקמן בס' תר"צ דין ה' ע"ש, ודוקא אם שמע מפי אחד שחייב בקריאתה לפיכך השומע מן השומע לא יצא (ס"ב וסק"ד).

אחד הקורא לאחרים

ב. מקום שיש מניין חייב לחזור אחר מנין⁵³ כדלקמן ס' תר"צ דין א'. אבל מקום שאין שם מניין, אם אחד יודע והאחרים אינם יודעים הוא מוציא את כולם, אבל אם כולם יודעים כל אחד קורא לעצמו דאין היחיד מוציא חברו לכתחלה אלא בעשרה, ובדיעבד אם נתכוין לפטור חברו יצאו אף על פי שכולם יודעים, והמגן אברהם מצדד דגם לכתחלה עדיף שיקרא אחד לכולם, אבל הרבה אחרונים פסקו שכל אחד קורא לעצמו⁵⁴ (ס"ה וסק"ו ובחיל ד"ה מקום).

מודר הנאה

ג. השומע מגילה ממי שהוא מודר הנאה ממנו יצא דמצות לאו ליהנות ניתנו ולא מקרי הנאה, ועי' לעיל סימן תקפ"ט דין ח' כמה פרטים בזה והוא הדין כאן (ס"ד וסק"ד).

הקורא לעצמו

ד. הקורא המגילה לעצמו יזהר מאד שישמיע לאזנו דאי לאו הכי יש אומרים שאפילו בדיעבד לא יצא כדלקמן דין י'⁵⁵ ע"ש (שה"צ אות ה') (ועי' לקמן דין י').

נשים במגילה

ה. נשים חייבות בקריאת המגילה כאנשים שאף הן היו באותו הנס, ולכן צריך האיש לקרותה בביתו לפני הבתולות והמשרתות, ובקצת מקומות נוהגין שהם הולכות לבית הכנסת לעזרת נשים לשמוע הקריאה, אכן צריך עיון איך יוצאין שם נשים שאי אפשר לשמוע שם כדין⁵⁶. ויש

הוספות ועיונים

⁵¹ ביאר לן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א דכבר הוקבע בשעתו, דהיינו שכאן מדובר שבתחילת היום היה בכרך ורק אח"כ יצא ולכן כבר חל שמו להיות בן כרך, משא"כ לעיל מדובר שבתחילת היום כבר אחז בדרכו ונפקע ממנו שם בן כרך.

⁵² דכתיב ולא יעבור.

⁵³ משום דכך הוא פרסומי ניסא.

⁵⁴ וכן דעת המחבר.

⁵⁵ גבי חרש דיש אומרים שאינו מוציא אחרים ואפילו שאין אחר שיקרא להם, והטעם משום שאינו יכול להשמיע לאוזנו.

⁵⁶ (מפני המרחק א"נ מפני רעש הקטנים, כדלקמן דין ז').

אומרים שהנשים אינן מוציאות את האנשים לא בצבור ולא ביחיד,⁵⁷ אבל אשה מוציאה את חברתה, אבל לא לנשים רבות דזילא בהו מילתא. והמגן אברהם מצדד שאשה לא תקרא לעצמה כלל רק תשמע מאנשים אם יש לה ממי לשמוע, אבל אם אין לה מי שיקרא לפניו תקרא היא לעצמה במגילה כשרה, ומברכת אשר קדשנו במצותיו וציונו לשמוע מקרא מגילה ולא על מקרא מגילה מפני שיש אומרים שאינה חייבת בקריאה אלא בשמיעה (ס"א ב' וסק"א ד' ח' ושה"צ). ואשה שכבר יצאה אין מוציאה לאשה אחרת, שיש להסתפק אם הם בכלל ערבות דאף על פי שיצא מוציא (בהל' ד"ה - נשים) (ולעיל ס' רע"א שער הציון אות ט' פסק שהם בכלל ערבות ומוציאין⁵⁸). ועי' לקמן סימן תרצ"ב דין י"א י"ב דהקורא לנשים יקראה אחר שכבר יצא בבית הכנסת דמצוה שיצא בעצמו בקריאת הצבור, אך אם מכין שלא לצאת באותה קריאה יכול לצאת אחר כך בקריאת הצבור. וע"ש עוד בדיני יוצא ומוציא).

אנדרונינוס וטוממוס

ו. אנדרונינוס שיש לו זכרות ונקבות מוציא אנדרונינוס אחר משום שאז כולן זכרים או כולן נקבות, אבל אין מוציא לא את איש ולא את אשה⁵⁹. אבל טוממוס אין מוציא אפילו טוממוס אחר⁶⁰ וכל שכן לאיש או אשה, ורק את עצמו מוציא (ס"ג וסק"ג י"א).

קמן

ז. קטנים וקטנות שהגיעו למצות הינוך מהנכים אותן לקרותה או לשמוע, ומנהג טוב להביאן לבית הכנסת כדי לחנכם שישמעו בצבור ואף על פי שמדינא יכול לקרות לפניהם בביתם, [ומקריין אותן - שיקראו אותם ד' פסוקים שהקהל נוהגין לאמרן בקול רם כדלקמן סי' תר"צ דין כ"ד], ובלבד שלא יביאו קטנים ביותר שלא הגיעו לחינוך שמבלבלין דעת השומעין. ועכשיו בעונותינו הרבים נהפוך הוא שלבד שאינם שומעים - הקטנים שהגיעו לחינוך אלא שמבלבלין שגם הגדולים אינם יכולין לשמוע וכל ביאתם הוא רק להכות את המן ובה אין האב מקיים מצות חינוך כלל אלא צריך כל אב להחזיק בניו הקטנים אצלו ולהשגיח עליהם שישמעו הקריאה, וכשיגיע הקורא לזכור שם המן האגני רשאי הקטן להכותו כמנהגו אבל לא שיהי' זה עיקר הבאת הקטן לבית הכנסת. וראוי לכל אחד שהיכולת בידו להיות לו מגילה כשרה ולקרות בלחש מלה במלה, שאי אפשר לשמוע מהש"ץ מחמת רעש ובלבול שמכים בעצים ומשמיעים קול, ועי' לקמן סימן תר"צ דין ט"ו כ"ה, וכל שכן מי שהוא רחוק מהבימה או שכבדו אזניו ואין יכול לשמוע היטב מהקורא שיזהר לקרות לעצמו ממגילה כשרה או על כל פנים יאחזו חומש

הוספות ועיונים

⁵⁷ ודעת המחבר בסתם משמע שנשים מוציאות את האנשים, וכתב וי"א שאין מוציאות. ועי' כה"ח ס"ק י"ד.

⁵⁸ עי' מה שכתבנו שם.

⁵⁹ דיתכן שבריה בפני עצמו הוא וא"כ שמא הוא פחות מאשה לפיכך אינו מוציאה.

⁶⁰ דשם זה זכר וזה נקבה, ואפילו למ"ד אשה מוציאה איש טוממוס גרע דבעינן שהמוציא יהא ניכר אם הוא איש או אשה.

והתיבות שיחסר לו יאמר תיכף מן החומש דבדיעבד יוצא כשקורא על פה אם הוא עד חציה⁶¹ (ס"א ו' וסק"ג ה' כ"ז
 כ"ו י"ח י"ט ובהל' ד"ה את וד"ה מנהג).

קטן - להוציא אחר

ח. קטן אפילו הגיע לחינוך אינו מוציא אחרים [וכל שכן אם כבר יצא שאין מוציא אפילו את
 האשה או לקטן אחר], ובמקום הדחק כשאין שם אנשים בקיאים במקרא מגילה יכול להוציאם
 קטן שהגיע לחינוך - (ס"ב וסק"ו ובהל' ד"ה ונשים). (ומשמע⁶² שאם לא יצא מוציא את האשה וצ"ע למה⁶³).

גרים ועבדים

מ. גרים⁶⁴ ועבדים משוחררים חייבין במגילה אבל לא שאינם משוחררים ויש אומרים שגם
 שאינם משוחררים חייבים בשמיעה⁶⁵ אבל אין מוציאין את אחרים לכולי עלמא⁶⁶ (ס"א וסק"ב ובהל' ד"ה
 ועבדים). ומי שהציו עבד והציו בן חורין אינו יכול להוציא אפילו את מינו⁶⁷ ויש אומרים שאפילו
 את עצמו אינו מוציא⁶⁸ וצריך לשמוע מאחרים (ס"ג וסק"ג).

חרש

י. חרש שמדבר ואינו שומע כלל יש אומרים שאין יכול להוציא אחרים⁶⁹ [מיהו צריך לקרוא
 לעצמו ואף אם יקרא בלי טעמים אין קפידא], ודוקא שאין שומע כלל אבל אם שומע
 כשמדברים לו בקול רם מוציא גם אחרים⁷⁰, ודעת כמה אחרונים שאפילו אין שומע כלל יוצא
 השומע ממנו⁷¹ מיהו לכתחלה אין להעמידו להוציא רבים ידי חובתם (ס"ב וסק"ה ובהל' ד"ה חרש).

הוספות ועיונים

⁶¹ כדלקמן ס' תר"צ דין ז'.

⁶² מהמבואר כאן במוסגר.

⁶³ ויתכן אולי ליישב דברי המ"ב, שמה שהובא כאן במוסגר שהוא מהבאה"ל ושם דן לענין ערבות בקטן, זהו על צד שקטן מוציא גדול, וקאמר הבאה"ל שאפילו אם נחליט שמוציא גדול, אם יצא בעצמו אינו מוציא, ואח"כ במשנ"ב בירר שלמעשה אין לקטן להוציא גדול אלא בשעה"ד. ולפי זה באמת אין חילוק לענין הוצאת קטן בין איש לאשה ואת שניהם אינו מוציא ובשעה"ד מוציא ואם כבר יצא לא מוציא. שוב השיב לי הגר"ח קניבסקי שליט"א שאין לתרץ כן, דא"כ למה המ"ב לא פירש בבאה"ל שכוונתו על שעה"ד.

⁶⁴ דהם כישראל לכל דבר, וכן עבדים משוחררים.

⁶⁵ וסברת המחלוקת דנחלקו מהו 'שאף הן היו באותו הנס' הנאמר בנשים, דעה קמייתא סברי שהנס נעשה על ידן (ע"י אסתר) וזה לא שייך בעבדים, ודעה בתרייתא סברי שהן היו בכלל הגזירה ולפי זה אף העבדים שבזמן המן היו בכלל הגזירה ולפיכך עבדים חייבים. ב"י.

⁶⁶ ודלא כבאשה דיש אומרים שמוציאה אחרים, דאותם השיטות הסוברים דעבד חייב סוברים דאין אשה מוציאה אחרים.
⁶⁷ שאין צד עבדות שבו מוציא צד בן חורין של חברו, וזהו אפילו למ"ד אשה מוציאה איש (ועבד כאשה), משום דעבד גרע שאין מינו ניכר מהו עבד ומהו בן חורין ובעינן חלק ניכר וכנ"ל בדין ו'. כן מבואר בב"י.

⁶⁸ היינו כמ"ד אין אשה מוציאה איש, לפיכך אין מוציא חלק העבדות שבו שהוא כאשה את חלק הבן חורין שבו שהוא כאיש.

⁶⁹ כיון שיכולים למצוא פיקח שיוציאן, וטעם הריעותא בחרש דמגילה משום פרסומי ניסא ובעינן שישמע את סיפור הנס, וע"ע מ"ב סק"ה.

⁷⁰ כן הביא המ"ב משם השע"ת, ובשע"ת משמע שזהו שלא לפי שיטת הב"י (שדבריו הם התירוץ הראשון במ"ב למה חרש המדבר אין מוציא אחרים במגילה דמשום פרסומי ניסא בעינן שישמע לאוזנו), דל"ב דבעינן שישמע המגילה לאוזנו, אף אם שומע כשאחרים צועקים אינו יכול להוציא אחרים כשאינו שומע עצמו.

⁷¹ ודעת המחבר כדעה ראשונה שאין חרש מוציא אחרים.

סימן תרצ. דיני קריאת המגילה

מגילה בזמנה בכמה בני אדם נקראת

א. מגילה ב"ד לעיירות ובט"ו למוקפין צריך לכתחלה לטרוח ולקבץ עשרה משום פרסומי ניסא. ואם בעת ההיא קורין אותה בצבור בבית הכנסת או אפילו יש לו מאה אנשים בביתו מצוה לילך לשם משום ברוב עם הדרת מלך, וכן מי שהי' ביתו סמוך לבית הכנסת וחלונותיו פתוחות לבית הכנסת אפילו הכי צריך לילך לבית הכנסת משום ברוב עם הדרת מלך (ועי' לעיל סימן תרפ"ז דין ב' שמבטלין תורה כדי לקוראה ברוב עם, ומי שיש לו מנין בביתו אפילו בקביעות אך אינו בית הכנסת צריך לילך דוקא לבית הכנסת שבעיר ששם יש פרסומי ניסא). ואם אי אפשר בעשרה קורים אותה ביחיד בברכה⁷² (פ"ח וסק"א ס"ב פ"ח) (ועי' לעיל סימן תרפ"ט דין ב' לגבי מקום שאין שם מנין. ועי' לקמן דין ד' לענין מצות פירסומי ניסא שצריך לחזר אחר עשרה ואילו כאן שהובא דין ברוב עם הוא מצוה ורק אם מזומן לפניו צריך לילך).

מגילה שלא בזמנה

ב. והקורא שלא בזמנה כגון המפרש בים והיוצא בשיירא ואינו מוצא מגילה להוליך עמו ומקדים לקרות לפני פורים כנ"ל סי' תרפ"ח דין י"ט חייב מדינא לקבץ עשרה ומכל מקום קורא בלא ברכה כיון שאינו זמן קריאת המגילה כלל, (ועי' לעיל שם דבדיעבד יצא אף ביחיד ויש מחמירים). וכן אם חל יום ט"ו בשבת שהמוקפין מקדימין לקרות בערב שבת (כנ"ל סי' תרפ"ח דין י"ח) צריך עשרה, ובוזה דנחשב שלא בזמנה אם אין עשרה לא יברכו עלי' המוקפין^{73 74} (סק"א ס"ד), ודעת החזו"א דבמוקפין בערב שבת מקרי בזמנה ולכן יש להקל לנשים שקורין ביחיד לברך וכל שכן כשיש עשרה עם הנשים (א"ח סי' קנ"ה סק"ב) (ועי' ש שכתב עוד כמה צדדים להקל בזה).

מי מצטרף לעשרה

ג. קטנים אין מצטרפים לעשרה (ועי' לעיל סימן תרפ"ח דין י"ט שנסתפק בקטנים, וצריך עיון קצת⁷⁵), וכן אם אחד מהעשרה ישן אין מצטרף, ומנודה אפילו נידוהו על דבר עברה אפשר שמצטרף. ויש להסתפק אם נשים מצטרפות⁷⁶ (פ"ח וסק"ג וסי' נ"ה סק"ג וסי' בה"ל ד"ה אין) (ועי' בחזו"א או"ח סי' קנ"ה סק"ב שהביא דעת האור זרוע דנשים מצטרפות).

הוספות ועיונים

⁷² דבזמנה עשרה אינו לעיכובא, והטעם ביאר רש"י (ה.) מתוך שהיא חובה על כל יחיד ויחיד קורין אותה אפילו ביחיד, דהכל קוראים בו ואיכא פרסום הנס.

⁷³ דיש מחלוקת ראשונים אם מגילה אפשר לקוראה ביחיד שלא בזמנה. ואף שלענין מוקפין המקדימים לקרוא ביום י"ד יום זה הוא זמן קריאה לכל העולם ואיכא פרסומי ניסא (עי' בהערה הקודמת), מ"מ לגבי המוקפין כיון שאינו זמן המיוחד להם, לא הוציאוהו חכמים משאר שלא בזמנו.

⁷⁴ וכן הביא הב"י (סעיף יח) בשם הר"ן דט"ו לבני כרכים שחל בשבת ומקדימין לקרוא ביום ו' חשיב שלא בזמנה.

⁷⁵ ובקובץ קימו וקבלו (עמ' 74) הביא בשם הגר"ל שטיינמן לבאר ששם שמדובר לענין קריאה שלא בזמנה יתכן שמצטרפים, כיון שאין לזה דין קריאה, ואינו אלא משום פרסומי ניסא שהרי שלא בזמנה הוא, משא"כ כאן לענין קריאה בזמנה.

⁷⁶ שאין זה כתפילה ושאר דבר שבקדושה שצריך עשרה, אלא צריך עשרה לפרסום הנס, ואולי נשים גם מהני לזה.

עיר שקראו בה בעשרה

ד. לא מקרי ביחיד רק במקום שאין צבור או שרוצה לקרות קודם שמתכנסין הצבור, אבל אם קראו אותה בצבור ואיזה יחיד לא שמעה יכול לקרותה בעיר ההיא אפילו לכתחלה ביחיד אם אין צבור מזומן לפניו⁷⁷ הואיל וכבר נתפרסם הנס בעשרה, ויש חולקין על זה, ולכן לכתחלה יחזר אחר עשרה אנשים (ס"ח וסקמ"ד ושה"צ), ובחזו"א הסכים לדעה ראשונה, ואין חילוק בזה בין בזמנה ובין שלא בזמנה (א"ח ס"י ק"ה סק"ב). ועוד כתב בחזו"א עשרה שקורין ביחיד ואין אחד מוציא את חברו גם כן מקרי בעשרה ואפילו אחד ממחר מחברו ואחד מתאחר וגומר אחר כולן מקרי בעשרה (שם).

כוונה לצאת

ה. הקורא את המגילה צריך שיכוין לצאת ידי המצוה, וגם שיכוין להוציא השומע, וצריך שיכוין השומע לצאת, ולעיכובא הוא אפילו בדיעבד בג' כוונות אלו. ואפילו אם פסוק ראשון לא כיון לצאת אף שמשם ואילך כיון לצאת לא יצא וצריך לחזור ולקרות ממקום שלא כיון ואילך על הסדר [אבל לא יברך שוב אפילו לא כיוון כלל⁷⁸ כנ"ל סי' ס' דין י"ג]. ואין נפקא מינא בין ביום ובין בלילה. ודי שיכוין קודם שמתחיל לקרוא על כל הקריאה זה לצאת וזה להוציא וכן לצאת ידי מצוה ושוב אין צריך לכיון בכל הקריאה. ואם הקורא ש"ץ מסתמא דעתו להוציא כל השומעים אפילו הם אחורי בית הכנסת, והשומעים אם הם נמצאים בבית הכנסת מסתמא מכוונים, אבל העובר אחורי בית הכנסת צריך שיכוין בפירוש לצאת ידי חובה (ס"ד וסקמ"ב מ"ג מ"ח ושה"צ) (ועי' לעיל סימן תקפ"ט דין י"א בענין כוונת שומע מאחר).

דילג אות או תיבה, או טעה בניקוד

ו. צריך לקרותה כולה והוא לעיכובא. ואפילו אם חיסר ממנה רק תיבה אחת, בין שחיסר הקורא ובין שחיסר השומע, לא יצא, וחוזר ומברך (ואולי הכונה כשגמר הקריאה והסיה דעתו ואחר כך נזכר שחיסר וחוזר וקורא דצריך ברכה, דאם לא כן למה יברך הרי אין הפסק פוסל בה כדלקמן דין ט"ו); ואפילו חיסר אות אחת צריך לחזור, ויש אומרים שאם חיסר תיבה שאין מפסיד הקריאה והענין אין משתנה על ידי זה חוזר אבל לא יברך⁷⁹. וכל זה בחיסר תיבה⁸⁰, אבל אם טעה ולא קרא נכון אפילו קרא בכמה טעיות כיון שעל כל פנים קרא כולה יצא, ודוקא בטעות שהלשון והענין אחד כגון שקרא יהודים יהודים, אבל טעות אחר כגון שקרא מ'ש"ב 'י'ש"ב או מ'נפ"ל 'נפ"ל' הוי כאילו דילג אותה תיבה לגמרי וצריך לחזור ולקרות מתיבה ההיא

הוספות ועיונים

⁷⁷ דאם ציבור מזומן לפניו צריך לילך לשם משום ברוב עם הדרת מלך, ואפילו מבטלין תורה בשביל זה. (ומבואר כאן דמצות ברוב עם הוא רק כשהציבור מזומן לפניו. משא"כ פרסומי ניסא הוא גם כשאין לפניו ציבור ולכן צריך לחזר אחר מנין. ובנדון שלפנינו שכבר קראו שם עשרה יש מחלוקת אם בכה"ג נתקיימה מצות פירסומי ניסא, וזה יסוד מחלוקתם האם צריך עשרה).

⁷⁸ דיש הסוברים מצוות אינן צריכות כוונה, ויש לחוש לשיטתם לענין ספק ברכות.

⁷⁹ לחוש לשיטה שבחסרון תיבה בלי שינוי משמעות אין חוזר.

⁸⁰ או אות, וכנ"ל. ושינוי אות שאין משנה הכוונה כלל, ראה לקמן.

כסדר⁸¹, אבל לא יחזור לברך^{82, 83}. ולכן צריך השומע להאזין אזנו ולשמוע כל תיבה ותיבה מפי הקורא (סיני י"ד וסקייה מ"ח ג נ"א ובהל' ד"ה אין).

קרא בעל פה

ז. צריך לקרות כולה מתוך הכתב ואם קרא בעל פה לא יצא, ואפילו קורא כל פסוק במגילה אלא שלא היתה המגילה שלפניו כשרה כדלקמן מקרי בעל פה ולא יצא. ודוקא כולה או רובה אבל אם קרא מקצתה בעל פה אפילו קרא בתחלתה או בסופה בעל פה ואפילו קרא ענין שלם בעל פה יצא בדיעבד,⁸⁴ ואם קרא מחצה בדיוק בעל פה צריך עיון דיש משמעות בראשונים לכאן ולכאן⁸⁵. ואם קרא בעל פה מחמת שהשמיט בה הסופר יתבאר בסמוך בע"ה (סיני ז' וסקייה ז' ט' ובהל' ד"ה דוקא ושה"צ). (ועי' בחזו"א או"ח סי' כ"ט סק"ד שכתב שאם נתן שטר שחרור לעבד שיחול בין ראוי לקריאה אפשר דמקרי קורא מתוך הכתב).

מגילה חסרה

ח. לכתחלה צריך לקרות במגילה שכתובה כולה, ואין נכון לקרות במגילה שחסרה תיבות; אבל בדיעבד, או שאין לו מגילה אחרת, אפילו השמיט הסופר תיבות עד חצי וקראם הקורא על פה, יצא, [וחצי' ממש צריך עיון⁸⁶]. ודוקא שלא השמיט הסופר ענין שלם, שאם לא כן אפילו במיעוטה פסולה, וכן אם השמיט בתחלתה או בסופה אפילו מעוטה ואינה ענין שלם, פסולה; ואפשר דאפילו חסר רק פסוק ראשון או אחרון פסולה, אבל אם חסר רק איזה תיבות בפסוק ראשון או אחרון יצא בדיעבד אם קרא בה. ואם יש בה אותיות ממושמשות ואין רשומן ניכר⁸⁷ או אותיות נפסקות, אפילו תיבה שיש בה אות אחד ממושמש או נפסק, נחשב כל התיבה כמאן דליתא, ולכן אם יש רוב תיבות כאלו פסולה, אף שרוב האותיות שבמגילה כשרות, שהולכים לפי רוב תיבות ולא לפי רוב אותיות (סיני וסקייה ח' ט' י"א ובהל' ד"ה אבל וד"ה אלא ושה"צ).

קורא למפרע

טז. הקורא את המגילה למפרע לא יצא, כגון שקרא הפסוקים האחרונים לפני הראשונים או פרשה שניה קודם לראשונה, ואפילו פסוק אחד או תיבה אחת למפרע לא יצא, וצריך לחזור ולקרות על הסדר, ולא מהני כשדילג אפילו השלים אחר כך כל מגילה או ענין אחד ואחר כך

הוספות ועיונים

⁸¹ ובמחבר הביא בסתם דעת המקילין בזה שאפי' נשתנה המשמעות א"צ לחזור כיון שקרא התיבה ואין זה כאילו דלגה ויצא בזה, ובי"א הביא הדעה שכאן שבשינוי משמעות חוזר.

⁸² לחוש בספק ברכות לדעת החולקים דאין חוזר בשינוי ניקוד.

⁸³ נמצא שלמעשה יש ב' חילוקים בין דילג לשינה הניקוד, א' שכשדילג לעולם חוזר ואפי' לא נשתנה הענין, ב' כשדילג תיבה ונשתנה הענין חוזר עם ברכה. משא"כ בשינה ניקוד לא מברך שוב, ואם לא נשתנה הענין אף אינו חוזר.

⁸⁴ דלא כדלקמיה לענין מגילה חסרה בתחילתה או בסופה או ענין שלם אפי' באמצעה שפסולה, דלא מקרי ספר, משא"כ לענין על פה אין שייך טעם זה.

⁸⁵ ומלשון המחבר משמע דעתו כהסוברים שיצא. שעה"צ סק"ח.

⁸⁶ עי' בזה בדין הקודם.

⁸⁷ כאשר תינוק לא חכם ולא טיפס אינו יכול לקרותם. לעיל סי' ל"ב דין קנ"א. וע"ע שם ובדין קנ"ב.

קרא הפסוק המדולג. ולכן אם קרא פסוק אחד ודילג השני וקרא השלישי, לא יקרא השני ואחר כך הרביעי, אלא מתחיל מפסוק שני ששכח וקורא על הסדר. ואם התחיל תיכף אחר הברכה לקרוא שלא מראש המגילה, הוי הפסק, וצריך לחזור ולברך כיון שלא היה לברכה על מה לחול שהרי התחיל שלא כדין; אך אם מיד אחר הברכה התחיל פסוק ראשון ורק בהמשך דילג, לא גרע משה באמצע שאינו חוזר כדלקמן דין ט"ו (ס"ו וסקביא כיב כיג ובהל דיה הקרא).

קרא את המגילה לשם ענין אחר
 י. היתה מונחת לפניו מגילה כשרה והוא מעתיק ממנה וקורא פסוק במגילה הכשרה וכותבה⁸⁸, אם כיון לבו לצאת יצא, אפילו קרא כל המגילה באופן זה, כיון שקראה מתוך מגילה כשרה⁸⁹, ואם לא כיון לצאת, ואפילו רק בפסוק ראשון לא כיון, לא יצא, כנ"ל דין ה'. וכן אם ה' מגילה ובעת ההגהה קוראה ומכוין לצאת ידי חובה, יצא; ובלבד שקרא בניקוד כראוי אבל אם קרא על פי המסורת ולא בניקוד כראוי אין יוצא⁹⁰ (ס"ג וסקביא כיב כיג ובהל דיה הקרא).

מתנמנם

יא. קראה מתנמנם, דהיינו דקרו ל' ועני ולא ידע לאהדורי סברא וכי מדכרו ל'י⁹¹ מדכר, בין בתחלת השינה ובין בסוף השינה, הואיל ולא נרדם בשינה, יצא, ובלבד שכיון בתחלת הקריאה לצאת. וכן השומע ממנו יצא אם נשמעים הדברים היטב, ובלבד שכיון הקורא בתחלת הקריאה להוציא השומעים. אבל אם שמעה מתנמנם לא יצא, דבודאי חסר לו כמה תיבות (ס"ב וסקביא כיב כיג ובהל דיה קראה ושה"צ).

רבים הקוראים יחד

יב. אפילו שנים ואפילו עשרה יכולים לקרותה ביחד, ויוצאים הם והשומעים מהם, ואף על גב דתרי קלי לא משתמע⁹² מכל מקום במגילה דחביבה מפני הנס, נותנין דעתן לשמוע היטב. ויש אומרים דלכתחלה אין לעשות כן, רק בדיעבד יצאו⁹³ מיהו אם מרגיש בעצמו שמבלבלים לו הקולות ואי אפשר לו לשמוע היטב כל התיבות, לכולי עלמא לא יצא אף בדיעבד (ס"ב וסקביא כיב כיג ובהל דיה קראה ושה"צ).

שומע שרוצה לקרוא בפיו

יג. מי שתופס בידו מגילה שאינה כשרה, לא יקרא עם ש"ץ, אלא שומע ושותק. וכן לא יסייע שום אדם על פה לחזן, שמא יתן השומע לבו לזה ולא לש"ץ, ואפילו אוחו בידו מגילה כשרה גם כן יזהר בזה (ועי' לקמן דין ט"ז דבלחש מותר); אלא אם כן מכוין להוציא כל מי שיתן לבו

הוספות ועיונים

⁸⁸ דכך דינה להיכתב ע"י קריאה ממגילה שלמה, וגם יש להוציא כל תיבה מפיו, כדלקמן סימן תרצ"א דין ד' וה' ע"ש.

⁸⁹ ויש אופנים שיצא בדיעבד כשקרא ממגילה חסרה כדלעיל דין ח'.

⁹⁰ ועי' בזה לעיל דין ו'.

⁹¹ שאומרים לו כזה שמעת. רש"י תענית יב.

⁹² פ'י שלא שומעים כל תיבה כראוי, שאי אפשר להם לצמצם דיבורם בתיבה אחת שלא יהא אחד לאחור ואחד לפניו. רש"י ר"ה כ"ז א'.

⁹³ ולשון המחבר משמע כדעה ראשונה שקוראים לכתחילה. שעה"צ סק"ד.

לקריאתו ולא לש"ץ. ויש מחמירין שגם הקורא רק לאדם אחד ואין שם שומע אחר, לא יקרא האדם ההוא מתוך החומש ולא יסייע לו בעל פה, משום הוא עצמו שנותן לבו לקריאתו ואין משגיח למה שאומר הקורא⁹⁴ (ס"ד וסק"ג י"ד ושה"צ).

הפסיק בקריאתה

ד'. לכתחלה יקרא כל המגילה כולה כאחד ובין פסוק לפסוק לא יפסיק בה אלא כדי נשימה, מפני שצריך לקרותה כאגרת. וכל שכן שיזהר לכתחלה שלא יפסיק בה כדי לגמור כולה. ובדיעבד, אם פסק בה ושהה אפילו כדי לגמור את כל המגילה מתחלתה לסופה, אין צריך לחזור, אלא גומר ממקום שפסק. ואם שהה מחמת אונס⁹⁵ כדי לגמור כולה, חוזר לראש בלא ברכה⁹⁶, וע"י לעיל סימן ס"ה דין א' (ס"ה וסק"ג י"ח י"ט י"ב ושה"צ וס"ה דין א' ד'). (וע"י לקמן דין כ"ה בענין ההפסקה באמירת המן. וע"י לעיל סימן צ"ב דין י' שאם באמצע המגילה נתעורר לו תאוה לנקבו באופן שאין בו משום בל תשקצו מותר לו לגמור כולה כדרכו).

הפסק בדיבור

מזו. אסור לשוח באמצע המגילה, בין הקורא ובין השומעים; וגוערין במי ששח בינתים, כדלקמן ס"י תרצ"ב דין י"ג, דכיון שבירך עלי' אין לו להפסיק עד לאחר גמר המצוה; ונלהשהות הרבה, אפילו בלא שיחה, אסור לכתחלה, כנ"ל דין י"ד]. ובדיעבד אם שח הקורא, אפילו במזיד, ואפילו שהה על ידי זה כדי לגמור כולה, אין צריך לחזור, אלא גומר ממקום שפסק. אבל אם השומע שח, אפילו בשוגג, ולא שמע על ידי זה הקריאה, אפילו חיסר רק תיבה אחת, לא יצא, כנ"ל דין ו'; ולכן צורך גדול להיות לכל אחד חומש, כי בעוד שמכין הנערים המן וכיוצא, אי אפשר לשמוע כמה תיבות מש"ץ, ויוצא על כל פנים בדיעבד במה שקורא על פה מחומש, כנ"ל דין ז' שהקורא עד חציה בע"פ יוצא בדיעבד. וכל ירא שמים נכון שיהא לו מגילה כשרה בידו ולקרוא מלה במלה בלחישתה, (וע"י לעיל דין י"ג שיזהר שלא יקרא בקול באופן שישמעוהו אחרים⁹⁸), שאי אפשר לשמוע מש"ץ הכל, ובפרט שהנערים מבלבלים (ס"ה וסק"ג כ' כ"ו ושה"צ וס"ה דין ח'). (וע"י לקמן סימן תרצ"ב דין י"ג עוד בדיני שיחה ולענין שח בין הברכה לקריאה, וע"י עוד לקמן דין כ"ה ולעיל ס"י תרפ"ט דין ז' איך ישלים החיסרון הנעשה מחמת הרעש שבאמירת המן).

קורא המגילה ומפְרָשָה

מזו. ה"י דורשה דהיינו שקורא פסוק במגילה כשרה ודורשו, אם כיון לבו בקריאה לצאת ידי חובה, יצא, ומותר אפילו לכתחלה לדרוש באמצע קריאתה. ובלבד שלא יפסיק בה בענינים אחרים

הוספות ועיונים

⁹⁴ ודעת המחבר כדעה ראשונה שרק ביש שם אחר חיישינן שנותן דעתו לאותו שקורא שלא מתוך מגילה כשרה.

⁹⁵ כגון שהוצרך לנקבו, או שהמקום אינו ראוי לקריאה כגון שמצא שם צואה או מי רגלים. לעיל ס"ה דין ב'.

⁹⁶ ודוקא באונס מחמת שהאיש או המקום אינם ראויים, אבל באונס אחר כגון מחמת לסטים וכיו"ב אין דינו כשהה באונס, דמצד דיני הקריאה היה בידו לקרוא אלא שמתעם אחר לא קרא והרי זה כשהה מרצון. מ"ב ס"ה סק"ב.

⁹⁷ ודעת המחבר שאפ"י שהה מחמת אונס יצא. ס"ה ס"ה א.

⁹⁸ אך יזהר להשמיע לאוזניו, דאם לא כן יש אומרים שאינו יוצא במה שקורא, כדלעיל ס"י תרפ"ט דין ד'.

כשדורשה, שאסור להפסיק בה בענינים אחרים שלא מענינו של יום כנ"ל דין מ"ו (פ"ג וסקמ"ד מ"ו מ"ז ושה"צ).

מי שאינו מבין לשון הקודש יז. מי ששמע את המגילה הכתובה בלשון הקודש ובכתב אשורית, אף על פי שאינו מבין מה הם אומרים, יצא ידי חובה ואפילו לכתחלה, ומהאי טעמא יוצאין גם כן הנשים ועמי הארץ שאין מבינים, דמכל מקום איכא פרסומי ניסא (ס"ח וסקמ"ה מ"ז).

כמה תיבות הכתובים בלשון אחר יח. מגילה שהיו כתובין בה איזה תיבות בלשון אחר,⁹⁹ פסולה לכמה פוסקים, [וגרע מהשמיט בה תיבות לעיל בדין ח' דיש אופנים דכשר בדיעבד¹⁰⁰], והריטב"א מצדד להכשיר בזה¹⁰¹, וצריך עיון (בה"ל ד"ה הכתובה).

קריאה בשאר לשון ימ. מדינא דגמרא, מי שאינו מכיר לשון הקודש, יכול לקרות במגילה הכתובה בלשונות העמים אם מכיר בה, [ותיבות האחשתרנים בני הרמכים שלא ידוע תרגומן יקרא בלשון הקודש], ובלבד שתהא כתובה באותיות אשורית, [ויש מכשירין אפילו בכתב הגוים, רק שתהא הכתב והלשון של אותה אומה ושיכיר הקורא אותו הכתב שלא יהא כקורא בעל פה, ויש מכשירין¹⁰² גם אם אינה של אותה אומה כגון שהלשון של גפתית והאותיות של עילמית. ובכתב הגוים אין צריך שיהו האותיות מוקפות גויל¹⁰³]. ואם מקצתה בלשון אחד ומקצתה בלשון אחר, אפילו פסוק אחד כך ופסוק אחר כך, יצאו בדיעבד אם מבינים את שניהם, אבל לכתחלה אין נכון לקרות בכתובה בב' לשונות. וצריך שיקרא דוקא בלשון הכתובה, דאי לאו הכי הוה ל"י קורא על פה אפילו רואה בפנים ומתרגמה להשומע בלשון האחר, [ומכל מקום אם קרא מקצתה כן, יצא בדיעבד, דלא גרע מקרא מקצתה בעל פה]. וכל זה שכשר, דוקא באין מכיר לשון הקודש ומכיר הלשון הכתוב במגילה, אבל אם מכיר שניהם יש אומרים¹⁰⁴ שאין יוצא בין אם הקורא מכיר שניהם ובין אם השומע [ואם קרא יחזור ויקרא בלא ברכה¹⁰⁵] וכל שכן אם אין מכיר הקורא הכתוב¹⁰⁶ או

הוספות ועיונים

⁹⁹ ואין הקורא מבין הלשון ההיא. ואם מבין יתבאר לקמן דין י"ט. [ע"ש דבדיעבד יצא. ולכאורה צ"ב מה מועיל שמבין הלשון הרי כשהמגילה כתובה בלשון אחר זהו פסול בכתובה ולא בקריאה. והשיב לן הגר"ח קניבסקי שליט"א שכשמבין אין פסול בכתובה].

¹⁰⁰ והטעם דגרע, דהוי כמזויף מתוכו, כלומר שאף שאם לא נכתבו תיבות אלו כלל כשר בדיעבד, כשכותבן צריך שיכתבו כדן. ומקורן של הפוסלים מהגמרא.

¹⁰¹ דמה שפסלו בגמרא היינו שתיבות אלו שבלשון אחר מצטרפין לפסולין אחרים להיות רוב, אבל עד חציה כשר וכן"ל דין ח' לענין חסר ע"ש.

¹⁰² וכן דעת המחבר. מ"ב ס"ק ל"ב.

¹⁰³ שלא כבלשון הקודש וכמבואר לקמן סי' תרצ"א דין ז'.

¹⁰⁴ המחבר כתב דעה זו בסתם, והביא שי"א שיוצא.

¹⁰⁵ דיש חולקים וספק ברכות להקל.

¹⁰⁶ א"כ הוא קורא על פה.

הלשון¹⁰⁷, או שהשומע אין מכיר הלשון הכתוב בו שאינו מכיר הלע"ז הוא שלא יצאו לכולי עלמא אפילו אין מכירין לשון הקודש עד שיכירו בו הקורא והשומע, ולכן יש למחות ביד הקוראים לנשים המגילה בלשון לעז שהרי הגברים מכירין לשון הקודש, ועוד שהאחשתרנים בני הרמכים אין ידוע לעז שלהם ואיך יתרגמן, ואפילו ירצו לקרות אלו התיבות בלשון הקודש יש לומר דאסור לכתחלה לקרוא בב' לשונות וכדלעיל. ונהגו כל ישראל בזמן הזה לקרות הכל בלשון הקודש¹⁰⁸ ולכותבה בכתב אותיות הקדש שהוא אשורית. ואפילו הקוראים בשני הימים להחמיר, לא יקראו בלעז (סי' י"א וסקני' ביה בי'ס' ל' לי'א לי'ב לי'ג לי'ד לי'ה לי'ו לי'ז לי'ח ובהיל דיה שנמצא וד'ה באייה וד'ה אבל ושהי'צ).

כיבוד החזן

כ. אסור לחזן לקרות את המגילה עד שאומרים לו קרא דאין ראוי שיכבד את עצמו; ודוקא שאינו קבוע לכך, אבל בש"ץ הקבוע שמינוהו לכך אין צריך להמתין (סי'א וסקני') (ועי' לעיל סימן נ"ג דין ע'¹⁰⁹).

עמידה בכרכות ובקריאה

כא. בשעת ברכות המגילה צריכין לעמוד בין הקורא ובין השומעין,¹¹⁰ אבל בשעת קריאת המגילה יכולין לישב. אבל הקורא בצבור לא יקרא יושב לכתחלה מפני כבוד הצבור, ובמטה יהודא מצדד דסמיכה מותר¹¹¹ ובשעת הדחק יש לסמוך על זה¹¹² (סי'א וסקני' ב' ובהיל דיה אבל ושהי'צ).

פשיטת המגילה

כב. מנהג כל ישראל שהקורא פושט המגילה כאגרת אפילו מה שעתיד לקרות, ואינו מניחה כרוכה אלא כופל אותה דף על דף, ויפשטנה קודם שמתחיל לברך שלא יהא הפסק בין ברכה לקריאה. ויזהר שלא יגררה על גבי קרקע, וכן שלא תהא תלו' באויר ויוצאת מעל השלחן והשטענדע"ר, שהוא גנאי לכתבי הקודש. והקהל השומעים במגילות אין צריך לפשוט, והפרי מגדים כתב כמדומה שאין נוהגין כן אלא כל אחד פושטה כאגרת (פרי' וסקני' ב' ושהי'צ).

אחיזת המגילה ביד בלא הפסק

כג. מגילה, נהגו לאוחזה ערומה, ומכל מקום אם לא נטל ידיו טוב להחמיר כנ"ל סי' קמ"ז דין ג', עיין שם¹¹³.

הוספות ועיונים

¹⁰⁷ שאינו יוצא כי אינו מבין פירוש הלשון [ורק בלשון הקודש יוצא אע"פ שאינו מבין], (ולכן גם אינו מוציא חברו כיון שאין זה נחשב לקריאה. ע"פ השעה"צ ס"ק כ"ט לענין קורא על פה).

¹⁰⁸ וגם מי שאינו מבין הוי לכתחילה כנ"ל דין י"ז.

¹⁰⁹ ז"ל שם: ש"ץ קבוע אין צריך להמתין והגר"א חולק על זה. עכ"ל. והדעה הראשונה היא דעת השו"ע.

¹¹⁰ כבכל ברכת המצות, כדלעיל סי' ח' דין ב'.

¹¹¹ ס"ל דכיון שאינו ענין בעמידה דוקא אלא משום כבוד צבור לא שייך איסור בסמיכה.

¹¹² כיון שהעמידה בצייבור אינו מעיקר הדין אלא ממנהגא, לכן בשעה"ד יש לצרף מה שצידד במט"י ולהקל בסמיכה.

¹¹³ שזהו דוקא כשכתובין אשורית על הקלף ובדיו כספר תורה, אבל ספרים שאין נכתבין כן לכנ"ע מותר לגעת ואפי' קודם נטילה, מיהו אם יודע שנגע במקום המטונף יש להחמיר גם בהם ליטול ידיו קודם הנגיעה.

אמירת ד' פסוקים בקול

כד. נוהגין שהקהל אומרים ד' פסוקים של גאולה בקול רם משום שמחה, וכדי לעורר הקטנים שלא ישנו ויתנו לבם על הקריאה, דהיינו איש יהודי וגו' ומרדכי יצא וגו' ליהודים היתה אורה וגו' כי מרדכי היהודי וגו', ומקריין אותן גם כן לקטנים - שיקראו גם הם פסוקים אלו כדי להנכין. ולכתחלה צריך החזן לחזור ולקרותן כדי להשמיע לצבור מתוך מגילה כשרה והם יכווננו לצאת, שמצוה לכתחלה לשמוע כל המגילה מתוך הכתב של מגילה כשרה¹¹⁴ (סיד' י"ז וסקני"ט פ"ז נ"ח וס"י תרפ"ט סקני"ז).

הכאת המן

כה. המנהג שמכין המן כשקורין המגילה בבית הכנסת, וצריך החזן לשתוק בעת שמכין כדי שישמעו כולם קריאתו, ואין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו כי לא לחנם הוקבעו, [מיהו מנהג שיש בו חשש איסור אין שומעין לו]; ומהרי"ל לא הי' חושש להכות המן, והחכם צבי הי' מכה ורוקע ברנלו וטופח בסנדלו כשהגיע לזכירת המן, [אבל אין לומר ושם רשעים ירקב כשמזכיר המן¹¹⁵], והפרי מגדים כתב שיצא שכרם בהפסדם שמבלבלים הרבה, ואף שהחזן שותק בשעה שמכים אינו נכון, שאסור לכתחלה להפסיק יותר מכדי נשימה כנ"ל דין י"ד. ומפני שמצוי מאד קלקולים על ידי ההכאה ורגילין הנערים להכות כמה פעמים בעת שהחזן, על כן טוב ונכון שכל אחד יקרא פסוק אחד או שנים מתוך החומש בשעה שמכין המן, כי אז אף שלא ישמע מהחזן, יצא מדין קורא על פה, כנ"ל דין ז'. ונכון מאד שכל אחד יתפוס חומש בעת הקריאה, וכל תיבה שלא ישמע מהחזן יקרא מהחומש, כנ"ל דין ט"ו, עיין שם (פ"ז וסקני"ט פ"ו ובחיל דיה ואין ושה"צ) (ועי' לעיל סימן תרפ"ט דין ז' עוד בענין שמיעת המגילה כשמכים המן).

הגבהת קול החזן באמירת בלילה ההוא

כו. כשאומר 'בלילה ההוא נדרה' יגביה הקול, כי שם מתחיל הנס (סקני"ב).

אמירת עשרת בני המן

כז. צריך לומר שמות עשרת בני המן ו'עשרת' שאחריהם הכל בנשימה אחת להודיע שכולם נהרגו ונתלו כאחת, ובדיעבד אם הפסיק ביניהם, אפילו שהיה כדי לגמור כל המגילה, יצא, כנ"ל דין י"ד. ונוהגין לכתחלה לומר בנשימה אחת מתחלת 'חמש מאות איש ואת פרשנדתא' כו' עד 'עשרת' [שכל אחד מהם הי' שר חמשים על אלו חמש מאות איש], ומי שיש לו נשימה קצרה ומשער שאם יתחיל מן חמש מאות איש לא יוכל לומר כל עשרת בני המן בנשימה אחת, טוב יותר שיתחיל מן 'ואת פרשנדתא' וכו' כי זהו מדינא דגמרא. ומה שנוהגין בקצת מקומות שכל הקהל אומרים י' בני המן אינו מנהג, אלא הקורא יאמרם לבד, והשאר ישמעו, כמו כל המגילה

(פ"ז וסקני"ב נ"ג נ"ד). ויש אומרים שצריך להאריך בקריאת וי"ו דויותא שלא יחטוף אותה (פ"י תרצ"א סיד

וסקני"ט).

¹¹⁴ כנ"ל דין ז' ע"ש.

¹¹⁵ כי יוכל ע"י זה להפסיד כמה מילים מהחזן ולא יצא ידי חובה.

נענוע המגילה

כת. כשיאמר 'האגרת הזאת' (בפרק ט' פסוק כ"ו) ינענע המגילה (ספני"ב).

כריכת המגילה

כט. כשגומר לקרות המגילה חוזר וכורכה כולה, ומניחה לפניו על השלחן ואחר כך מברך כשהמגילה לפניו¹¹⁶. ואפילו אם התחיל הברכה ואמר ברוך אתה, כיון שלא אמר 'השם' פוסק באמצע וכורך, ואחר כך מברך, דגנאי הוא למגילה שתהי' מונחת כך¹¹⁷ (ספני"ב וספני"ז).

אמירה שאחר המגילה

ל. וצריך לומר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הגוים ברוכים כל היהודים, וגם הרבונה זכור לטוב (ספני"ז).

מחייית המן

לא. נהגו התינוקות לצור צורת המן על עצים ואבנים, או לכתוב שם המן עליהן, ולהכותן זה על זה, כדי שימחה שמו על דרך 'מחה תמחה את זכר עמלק' 'ישם רשעים ירקב' (ספני"ז).

סימן תרצא. דיני כתיבת המגילה ותפירתה

במה כותבין

א. אין כותבין המגילה אלא בדיו, ועי' לעיל סימן ל"ב מדין י"א דיני הדיו. ואם כתבה במי עפצים עם גומא, או במי קנקנתום, או מקנקנתום ומי עפצים ביחד, כשרה, אבל לא מקנקנתום לחוד או ממי עפצים לחוד, ונתבאר בסי' ל"ב דין י"ג ע"ש. ואם היתה כתובה בשאר מיני צבעונים פסולה (סי' וסק"א ד).

על מה כותבין

ב. אין כותבין המגילה אלא על הגויל או על הקלף כספר תורה, [ועי' לעיל סימן ל"ב דין ל"ו מהו גויל ומהו קלף]. ואם היתה כתובה על הנייר, או על עור שאינו מעובד, פסולה. והעור שלה צריך עיבוד לשמה לכתחלה¹¹⁸, ובדיעבד יש להתיר אם לא עיבדו לשמה, ואם אין לו מגילה אחרת רק זו קורא בה לכתחלה, וטוב שלא יברך עלי' (סי' ב' וסק"ב ג' ז' ושה"צ).

הוספות ועיונים

¹¹⁶ כי הברכה היא על המגילה ולכן צריך שתהא לפניו בשעת ברכה.

¹¹⁷ (משמע מכאן שגם מה שכבר קרא צריך להישאר בפשיטה עד סוף קריאת המגילה).

¹¹⁸ המחבר כתב סתם שא"צ עיבוד לשמה, והביא שי"א שצריך עיבוד לשמה. וסברת מחלוקתם היא ממה שמצינו בגמ' ששוה דין מגילה לס"ת לכמה דברים, ונחלקו האם גם לענין זה שוה. כן מבואר במגיד משנה פ"ב ה"ט ובטור בשם ר"ת. וזה יסוד לכמה מחלוקות שיתבארו בסימן זה.

שרטוט

ג. וצריכה שרטוט על כל שיטה ושיטה כספר תורה¹¹⁹ (סי' וסק"ה).

כותבה מן הכתב

ד. וצריך לכתבה מן הכתב, או שאחד יקריא אותו בעל פה, כדי שלא יטעה, ואפילו אם היתה שגורה היטב על פיו דאסרו בקיאין אטו שאינן בקיאין.¹²⁰ ואם עבר וכתב על פה שלא מן הכתב, יש אומרים שאסור לקרות בה אלא בשעת הדחק (סי' וסק"ט ובהל' ד"ה גס).

יקרא בפיו מה שכותב

ה. וצריך לכתחלה להוציא כל תיבה מפיו קודם שיכתבנה כמו בספר תורה, ואפילו אם כותבה מתוך הכתב. ובדיעבד אם לא הוציא בפיו אין להחמיר אם לא טעה (סי' וסק"י י"א).

דינה כספר תורה

ו. וצריכה כל דיני ספר תורה, ושיהי' העמוד כרוחב ג' פעמים למשפחותיכם, ושיהיו שיטותי שוין שלא יצאו ג' אותיות חוץ לשיטה, וכן כל דיני ספר תורה (סי' וסק"ח ושה"צ ויש שם ט"ס¹²¹).

האותיות

ז. וכל גופי האותיות בצורתן, וחסרות ויתרות, וחטוטרות התי"ן, ותליית ההי"ן וקופי"ן, דינה כמו בספר תורה. וצריכה היקף גויל על כל אות כספר תורה (ועי' לעיל סימן תר"צ דין י"ט דבכתב הגוים אין צריך היקף גויל). וחק תוכות פסול בה, ודוקא ברובה, אבל במיעוטה כשרה בדיעבד, דלא גרע מהשמיט בה תיבות כנ"ל סי' תר"צ דין ח', ע"ש הפרטים שדוקא אם השמיט אמצעה של מגילה כשר בדיעבד, אבל השמיט תחילתה או סופה אפילו במיעוטה פסולה, ואם השמיט ענין שלם אפילו באמצעה פסולה, ע"ש עוד. וכן אין לפסול בדיעבד כשכבר קרא בה¹²² משום חסרות ויתרות, דלא גרע מהשמיט בה אותיות כנ"ל, ואם אין לו מגילה אחרת יוכל לקרות בה לכתחלה בברכה. ויש אומרים שצריך לעשות בה תגין כספר תורה¹²³ וכן נהגו (סי' וסק"ו ד' י"ד ושה"צ).

כתבה גוי או אפיקורס

ח. כתבה גוי או אפיקורוס פסולה (סי' ז).

הוספות ועיונים

¹¹⁹ וגם משמעות המחבר כן, ודלא כדהביא בב"י בשם האו"ח. וכ"כ הכה"ח (בספרו קול יעקב ס"ק ד') בשם האחרונים.
¹²⁰ ומה שהתירו לעיל סי' ל"ב דין צ' בתפילין למי ששגור בפיו שמעיקר הדין יכול לכתוב בעל פה, התם משום דמצוי הוא לכל להיות שגור על פיו, ולכן לא אסרו בקיאין אטו שאינן בקיאין.
¹²¹ שכתוב ג' תיבות במקום ג' אותיות. ובדפוסים חדשים תקנו זה.
¹²² שאם לא קרא בה יתקננה עכשיו או יקרא במגילה אחרת. לבושי שרד (סק"ו).
¹²³ המחבר כתב י"א שצריכה תגין וי"א שאינה צריכה.

פרשיותיה סתומות

מ. ועושיין כל פרשיותי' סתומות שנקראת אנרת¹²⁴, ואם עשאן פתוחות פסולה, ויש מפקפק על זה, ובשעת הדחק יש להקל; אך לענין ברכה מסתפק הפרי מגדים, ובלבושי שרד מצדד שיכול לברך¹²⁵ (ס"ב וסק"ב י"ג ושה"צ).

להשאיר קלף חלק

י. וצריכה להשאיר בה קלף חלק כדי עמוד עץ שגוללים עליו המגילה בסופה, וחלק בראשה כדי להקיפה בו,¹²⁶ ונהגו שלא לעשות לה עמוד עץ כלל בסופה [והגר"א מפקפק על זה מאד¹²⁷] אבל מניחין חלק בראשה וגולל מסופה לתחלתה¹²⁸ (ס"ב וסק"ו פ"ז).

כתיבת עשרת בני המן

יא. עשרת בני המן צריך לכתבם כשירה, ולא כשאר שירות שקלק על גבי כתב אלא מניח חלק באמצע העמוד בין כתב שמימין לכתב שמאל [כפלים מן הכתב], ואם לא עשה כן פסולה (ס"ג וסק"ז).

יב. וצריך להאריך בוי"ו דויותא, יש אומרים דהיינו למתוח ראשה הכפוף שיהיה משוך כלפי מעלה ותהי' בעין זקופה, ויש אומרים שעושיין הוי"ו גדולה, ועכשיו נהגו כדעה שני'. ובדיעבד אם לא האריך בוי"ו דויותא כשר (ס"ד וסק"ח ב' ושה"צ). (ודין להאריך בקריאתה¹²⁹ כתבנו בס' תר"צ דין כ"ז).

יג. וצריך לכתוב 'איש' בראש השיטה 'ואת' בסוף השיטה, ו'עשרת' יכתוב בסוף הדף, ולכן לא יכתוב 'איש' בראש הדף דעל ידי זה יהי' מוכרח לעשות אותיות גדולות כדי שיהי' 'עשרת' בסוף הדף ואין לעשות כן שהרי אין זה מאותיות גדולות שנמסר במסורה אלא יכתוב שאר שיטות למעלה באותו עמוד, כן דעת הגר"א, ויש מיישבים המנהג שעושיין 'איש' בראש הדף ואותיות גדולות דכיון שהאותיות גדולות כתובים בדף מיוחד בפני עצמו אין להקפיד, ויש אומרים שיעשה אותיות ארוכות ולא יכתבם בכתיבה גסה - עבה אלא באותו כתב שנכתב כל המגילה אלא שיהיו ארוכות, ומכל מקום גם לדידהו אם עשה כדעת הגר"א מותר לברך עלי'. ואם כתב אחר תיבת 'עשרת' עוד שיטות כשר בדיעבד, אך אם יש מגילה אחרת כתובה כדינה אין לקרות בזו בצבור שיש מחמירין בזה, אם לא שיש טורח צבור להמתין עד שיביאו הכתובה כדינה יכולים לקרות בזו (ס"ד וסק"ב ושה"צ).

הוספות ועיונים

¹²⁴ שתהיה כאגרת אחת מתחילתה לסופה. לבוש (ס"ב).

¹²⁵ דהוי ספק ספיקא, דיש מכשירין באין פרשיותיה סתומות כנ"ל, ויש דעות שמברכים אף על מגילה פסולה.

¹²⁶ וכן דעת המחבר.

¹²⁷ דהא יש מחלוקת האם צריך שהעמוד יהיה בתחילתה והכדי היקף בסופה, או בהיפך עמוד בסופה וכדי היקף בתחילתה, אבל כשעושה בלא עמוד כלל אין זה כשום שיטה. כן ביארו בדמשק אליעזר.

¹²⁸ וטעם שיטה זו נתבאר בט"ז (סק"ב), דכיון שנחלקו הראשונים במקום העמוד והחלק (וכנ"ל בהערה), אמרין שב ואל תעשה עדיף, ולא עושים עמוד. וביאר בלבושי שרד (סק"ח) דלענין היקף בתחילה לא שייך סברא זו דשב ואל תעשה דעל כורחינו יש היקף למגילה כי נגללת מסופה לתחילתה וצריך להשאיר חלק [משום כבוד כתבי הקודש שלא יבוא מקום תחילת הכתיבה לידי הפסד], אך בסופה אפשר שלא לעשות עמוד עץ וממילא אין צריך חלק להקיפו.

¹²⁹ דיש מפרשים שזהו מה שאמרו בגמרא להאריך בוי"ו דויותא.

התפירה

יד. צריך לתפירה בגידין, ואם תפרה בחוטי פשתן פסולה. והתפירה תהי' מבחוץ ולא מבפנים. ואם יש לו גידין יתפור כולה - לכל גובה היריעה בגידין ואז אין צריך לדקדק כמה תפירות עושה, אבל אם אין לו הרבה גידין כדי תפירת כל גובה היריעה מוטב שיתפור השאר בגובה היריעה בפשתן משיניחה בלי תפירה, ובלבד שיעשה בה ג' תפירות של גידין בראשה של כל יריעה ויריעה וג' בסופה וג' באמצעיתה, וגם ישער היריעה כאילו נחלק לד' חלקים ויעשה עוד תפירה אחת בחלק הרביעי במקום התחלת החלק השלישי מצד זה ותפירה אחת בחלק הרביעי במקום התחלת החלק השלישי שמצד אחר, שבזה יוצא ידי כל השיטות,¹³⁰ והשאר יעשה בפשתן (ס"ה ו' וספ"א כ"ב).

שיור בתפירה

מז. וצריך להניח שיור בראש היריעה ובסופה כשתופרם יחד והיינו שלא יתפור כל גובה היריעה אלא ישיר מעט מהיריעה בראשה ומעט בסופה¹³¹, ובמשהו יריעה שמשייר סגי (ס"ז).

מגילה הכתובה בין הכתובים

מז. יחיד שקרא במגילה הכתובה בין הכתובים יצא בה בדיעבד, אפילו אינה חסרה או יתירה למעלה או למטה יותר משאר כתובים ואין לה היכר; ודוקא כשהיא כתובה בגלילה כספר תורה, [ויש אומרים שאף לכתחלה קורא בה אף שיש לו מגילה כתובה לבדה שיכול לקרות בה¹³²], אבל בצבור [דהיינו כשיש עשרה אפילו שאינם בבית הכנסת] אין קורין במגילה הכתובה בין הכתובים אלא אם כן היתה ארוכה משאר הקלפים למעלה או למטה או חסרה למעלה או למטה כדי שיהא לה היכר משום פרסומי ניסא, ואם קרא כשלא היה בה היכר לא יצא¹³³. ובטורי אבן כתב דדוקא שלא בזמנה שאין קורין אלא בצבור כנ"ל סי' תר"צ דין ב' שאז צריך פרסומי ניסא ולכן דוקא אז לא די שיש עשרה לפרסומי ניסא אלא צריך גם שיהא להם היכר במגילה, אבל בזמנה אין לחוש אם כתובה בין הכתובים (ס"ה וספ"ג כ"ד ובהל' ד"ה בצבור וד"ה היחיד) ובהזו"א כתב דלפי דעת רוב הראשונים יוצא בה בדיעבד בציבור בכל גוונים בין בזמנה ובין שלא בזמנה¹³⁴ (א"ח סי' קנ"ה סק"ב).

הוספות ועיונים

¹³⁰ דבגמ' איתא שיעשה התפירות משולשים, והרי"ף פירש כפשוטו אחד בראש היריעה ואחד באמצעה ואחד למטה, והרמב"ם מפרש שלש בכל אחד מהמקומות הנ"ל. ורש"י פירש שמחלק את אורך היריעה לד' חלקים ויהיה תפירה אחת למעלה בסוף רביע והתפירה השניה בסוף חציה והשלישית בתחילת הרביע שלמטה. וכשעושה כמבואר בדין זה יוצא ידי כל השיטות.

¹³¹ והטעם, שכאשר הגיד תפור לכל אורך היריעה, אם הגולל את הספר יגולל ויהדק חזק, יקרע החוט, אבל כשיש שיור ביריעה - שיש מקום שלא עובר שם חוט, כשיהדק הגולל את הספר יראה שהיריעות מתחילים להיפרד זה מזה במקום שאין חוט, ועצור מיד מלהדק את הספר יותר לפני שינתק החוט. רש"י מגילה יט: רה"ע.

¹³² וכן הוא דעת המחבר.

¹³³ וכן דעת המחבר.

¹³⁴ (כן נראה במסקנתו, וכן משמע מכאן).

מגילה עם ניקוד וטעמים

יז. מגילה שהיא נקודה, וכן אם כתב בה בדרך הראשון ברכות ופיוטים, אינה נפסלת בכך¹³⁵, ולכתחלה לא יכתוב בה אפילו ברכותי. ואם אין מי שיודע לקרות בטעמים בעל פה, מותר לכתוב הטעמים במגילה. ומכל מקום אם אין הטעמים במגילה מותר לקרות בלא טעמים¹³⁶ (סי' ס"ט וסק"ב כ"ו) (ועי' לעיל סימן קמ"ב דין ב').

כשאין מגילה כשרה

יח. אם אין מגילה כשרה קורים אותה בחומש (ר"ל במגילה פסולה כדלקמיה) בלא ברכה, ודוקא בחומש העשוי בגלילה ותפור בגידין אלא שנמצא בו דבר הפוסלו שיש אומרים שיוצא בזה בשעת הדחק, אבל בחומש שלנו שכתובים משני הצדדים, וכל שכן ספרים שנדפסו בדפוס ולא נכתבו ביד אדם,¹³⁷ לכולי עלמא לא יצא. ומכל מקום יש אומרים שראוי גם בזה לקרות בלא ברכה שלא תשתכח תורת מגילה (סי' וסק"ב ז').

מגילה גזולה

יט. אם קרא במגילה גזולה יצא, שאין גזל בקול; אבל אין מברכין עלי', ואפילו אם קנאו בשינוי מעשה וכדומה לא יברך דכיון שמתחילה בגזל בא לידו מחמרינן לענין ברכה דאית בה הזכרת שם שמים¹³⁸, וכנ"ל סי' תרמ"ט דין ז' ח' לענין לולב (סי' וסק"ב ל').

סימן תרצב. דיני ברכות המגילה

שינה קודם הקריאה

א. אסור לישן קודם קריאת המגילה, ואפילו דעתו רק לישן קימעא. וכן כל הדברים שאסור לעיל בסי' רל"ב ורל"ה נבי קריאת שמע, הוא הדין כאן, עיין שם שאין להתחיל במלאכות הטורדות [שמא ישתקע בהם וישכח לקרוא] והיינו כניסה לדין, למרחץ, לספר, לבורסקי [ע"ש הפרטים בהם], וכן כל מלאכה וחשבון שאפשר להמשך או לגרום טרדה אסור.¹³⁹ (סק"ב ז').

הוספות ועיונים

¹³⁵ דלא גרע מיתר אותיות שבדיעבד כשר כנ"ל דין ז'.

¹³⁶ כדלעיל בסי' קמ"ב דין ב' לענין ספר תורה.

¹³⁷ ההוספות כאן ע"פ הב"ח.

¹³⁸ מ"ב סי' תרמ"ט סק"ו.

¹³⁹ וללמוד קודם הקריאה, עי' מג"א כאן (סק"ז) בשם הרא"מ דמותר, דאידי דקריאת מגילה חביבא לא אתי למפשע.

אכילה

ב. וכן אסור לאכול, בין ביום בין בלילה, קודם שישמע קריאתה,¹⁴⁰ ואפילו התפלל כבר. ומי שהוא חולה קצת או שהתענית קשה עליו, יש להקל בטעימה, דהיינו כביצה פת או משקין (המשכר כנ"ל סי' רל"ב דין ג') כשיעור ביצה,¹⁴¹ אבל שלא לצורך גדול אין להקל אפילו בטעימה. ואם הוא אדם חלוש והשהי' יזיק לבריאותו ויוכל לבא לידי חולי ומטעימה בעלמא אין מספיק לו, מותר לאכול, אך יבקש מאחד שיזכירנו לקרוא את המגילה אחר אכילתו. וכל שכן חולה אם התענה¹⁴² [ואפשר גם מי שיש לו חולשת הלב] שמותר לאכול, אך נכון גם בזה שיבקש מאחד שיזכירנו לקרות אחר אכילתו (סיד וסקייד מ"ו מ"ו ושה"צ).

קריאה קודם צאת הכוכבים

ג. אין לקרות המגילה לפני צאת הכוכבים, ואפילו בין השמשות אין לקרות אם לא באונס והכרח גדול יש לצדד להקל בבין השמשות; ואפילו קרא מקצתה קודם צאת הכוכבים לא יצא, וצריך לחזור ולקרות בלי ברכה. ויש אומרים¹⁴³ שמי שהוא אנוס כגון שמתענה ואין יכול לילך לבית הכנסת וקשה לו לישוב בתענית עד שיחזרו מבית הכנסת ויבואו לקרות לפניו, יכול לשמוע קריאתה מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה, ויתפלל מעריב מקודם, ודוקא אם הוא נזהר תמיד להתפלל מנחה קודם פלג המנחה, דאי לאו הכי לא יקרא המגילה קודם הלילה, ומכל מקום יותר טוב להקל לו לטעום קודם המגילה טעימה בעלמא כנ"ל דין ב', שהרבה חולקין על קולא זו. ומכל מקום המיקל לחולה ויולדת למהר קריאתן מבעוד יום קצת, יש לו על מי לסמוך, ובמקום שהדחק גדול אפשר שיש להקל ולקרות אף בצבור אף שעדיין אינו לילה גמורה (סיד וסקייד י"ג י"ד ובהל' דיה מפלג ושה"צ).

ברכות המגילה

ד. הקורא את המגילה מברך לפני' שלש ברכות: 'על מקרא מגילה' וישעשה נסים' וישחיינו', בין שקורא ביחיד בין בצבור (ס"א וסק"ה). (ועי' לעיל סימן תרמ"א דין א' דאין מברכין שהחיינו על עשיית מגילה). וכששומע ברכות מגילה לא יענה ברוך הוא וברוך שמו, כנ"ל סי' קכ"ד דין כ"ג, עיין שם דבדיעבד אם ענה יצא ידי חובת ברכה. ועי' לעיל סימן תר"צ דין כ"א דיש לעמוד בשעת הברכות).

ברכת שהחיינו ביום

ה. ביום חוזר ומברך גם שהחיינו דעיקר מצות קריאתה הוא ביום.¹⁴⁴ ובברכת שהחיינו של יום נכון לכוין גם על משלוח מנות וסעודת פורים¹⁴⁵, ויודיע זה להש"ץ המברך, שצריך כוונת שומע

הוספות ועיונים

¹⁴⁰ וע' לעיל סי' רל"ב שאיסור אכילה מתחיל חצי שעה סמוך לזמן הקריאה (שהוא צאת הכוכבים, כדלקמן דין ג' ובריש סי' תרפ"ז).

¹⁴¹ ופירות אפילו הרבה מותר, וכן שאר משקה שאינו משכר מותר לשתות אפ' הרבה. לעיל סי' רל"ב דין ג'.

¹⁴² ועי' לעיל סי' תרפ"ו דין ו' אם חולה צריך להתענות.

¹⁴³ וכן דעת המחבר.

¹⁴⁴ ולדעת המחבר ביום לא אומרים שהחיינו, שכבר בירך בלילה. מ"ב סק"ב.

ומשמיע.¹⁴⁶⁰ ומכל מקום מי שאין לו מגילה לא יברך שהחיינו על משלוח מנות וסעודה¹⁴⁷. ויש אומרים שאם לא הי' לו מגילה לא ביום ולא בלילה יש לו לברך שהחיינו על היום¹⁴⁸ כמו בכל המועדים,¹⁴⁹ וצריך עיון למעשה; ואם הי' לו מגילה בלילה וצריך שהחיינו לכולי עלמא לא יברך שוב ביום אם אין לו מגילה (סי' וסק"א ב' ובח"ל ד"ה ושהחיינו).

ברכה שאחר המגילה
ו. לאחר'י נוהגין¹⁵⁰ לברך הרב את ריבנו, ולא יאמר 'האל' הרב, וכן אין לומר 'ברוך אתה השם האל הנפרע' רק 'ברוך אתה השם הנפרע'. ואין לברך אחר'י אלא בצבור¹⁵¹⁰ (סי' וסק"ה) (ועי' לקמן סימן תרצ"ג דין ג' שזוהרו שלא לומר הקדיש מיד אחר המגילה כי צריכים לשמוע את הברכה).

שכח לברך
ז. אם לא בירך לא לפני' ולא לאחר'י יצא¹⁵². ואם נזכר באמצע קריאתה שלא בירך יברך בין הפרקים דהיינו בין הפרשיות ויש אומרים דבין הפרקים נקרא לפני איש יהודי ולפני בלילה ההוא (סי' וסק"ו ושה"צ).

אם אחר יכול לברך
ח. אחד יכול לברך בין ברכה ראשונה ובין ברכה אחרונה ושני קורא, ובלבד שיכוין בברכה להוציא השומעים והם יכוונו לצאת, ויש אומרים דברכה שלפני' צריך לברך הקורא עצמו¹⁵³ (סי' וסק"ג ושה"צ) (ועי' לעיל סימן תקפ"ה דין י' עוד בעניין זה קורא וזה מברך).

ש"ץ אבל
ט. אם אבל קורא את המגילה יברך אחר את הברכות, שאין האבל מברך שהחיינו להוציא רבים, והאבל יקרא את המגילה (סי' וסק"א) (ועי' סי' תרע"א דין כ"ב, וסי' תרצ"ו דין ה' שאם אין אחר שיודע לקרוא המגילה כל כך בנקודות וטעמים ובדקדוק האותיות בבית הכנסת טוב יותר שיקראנה האבל. וע"ש עוד בדיני האבל).

הוספות ועיונים

¹⁴⁵ משמע שעל המתנות לאביונים א"צ לכיין, והטעם משום דמצוה זו נוהגת כל השנה, אלא שכל השנה אין חייבים ליתן רק כשהעני מבקש ובפורים החיוב הוא אפי' אם העני לא מבקש. שלמי תודה עמ' רכ"ח.
¹⁴⁶ ולדעת המחבר שאין מברכים שהחיינו אלא בלילה, יכוין אז על הסעודה ומשלוח מנות. כה"ח סק"ד.
¹⁴⁷ שזה דבר המצוי לעשות סעודות מצוה כגון בשבת ולתת מתנות לחברו.
¹⁴⁸ מפני תוקפו של נס שהיה בו.
¹⁴⁹ הבאים מזמן לזמן ומברכים עליהם שהחיינו.
¹⁵⁰ במשנה (כא). איתא מקום שנהגו לברך יברך, וקמ"ל הפוסקים דהאינדא נוהגים לברך.
¹⁵¹ והמחבר לא חילק בזה, ומשמע שגם היחיד מברך. ועי' שו"ת אור לציון (ח"ד פנ"ד תשו' יא).
¹⁵² דברכות אינן מעבבות.
¹⁵³ יש לבאר הטעם משום שברכה זו על המגילה, משא"כ ברכה אחרונה, וכדכתב הר"ן (יב). דברכה אחרונה אינה על קריאת המגילה אלא ברכה בפני עצמה שנתקנה על הנס.

נשתתק הקורא

י. אם נשתתק הקורא בצבור באמצע המגילה, אין צריך הקורא השני לברך ולא להתחיל בראש, רק ימשיך ממקום שפסק הראשון, ועי' בשערי תשובה¹⁵⁴ (סק"ב).

יצא ובא להוציא אחר

יא. אף על פי שיצא כבר, מברך להוציא את אחר ידי חובתו, וכל שכן שיכול להוציאם בקריאה אף על פי שיצא כבר, ויש אומרים שאם יודעים בעצמן לברך יברכו בעצמן כיון שהוא כבר יצא (ועי' לעיל סימן תקפ"ה דין ח' שהוא דוקא בפחות מעשרה דבעשרה לכתחילה אחד מברך ומוציא השאר), וגם בעצם הקריאה יש אומרים שאם יודעים בעצמן לקרות לא יוציאם בפחות מעשרה כנ"ל סי' תרפ"ט דין ב', ומנהג העולם להקל להוציאן בכל נווני בברכות ובקריאה וכנ"ל סי' תקפ"ה דין ח' (סי' וסק"י ושה"צ).

הקורא לנשים

יב. הקורא לנשים יקראנה אחר שיצא בבית הכנסת דמצוה שיצא בעצמו בקריאת הצבור, אך אם מכיון שלא לצאת באותה קריאה יכול לצאת אחר כך בקריאת הצבור. וכשהוא מברך לנשים טוב שיברך 'לשמוע מגילה' ולא 'על מקרא מגילה' כי יש אומרים שנשים אין חייבות בקריאה רק בשמיעה כנ"ל סי' תרפ"ט דין ה'^{155 156} (סק"א).

שיחה בקריאה

יג. אין לשוח בעוד שקורין אותה, בין השומע ובין הקורא, ואפילו בדברי תורה¹⁵⁷. ובדיעבד אם השומע שח בעת הקריאה לא יצא, אפילו חיסר לשמוע רק תיבה אחת¹⁵⁸, אבל אם שח הקורא יצא כיון שלא חיסר כלום מהקריאה, ולפעמים אף לכתחלה מותר כגון לשאול בין הפרקים (ועי' לעיל דין ז'¹⁵⁹) מפני הכבוד כמו לענין קריאת שמע (ועי' לעיל סימן ס"ו דין י"א¹⁶⁰). ודוקא באמצע הקריאה, אבל אם שח בין הברכה לתחלת הקריאה הפסיד הברכה (ועי' לעיל סימן תר"צ דין

הוספות ועיונים

¹⁵⁴ דכיון שהטעם משום טירחא דציבורא, לכן אם קרא רק מקצת פסוקים אינו טירחא ויחזור מראש (בלא ברכה ראשונה). וכן אם רוב הציבור מסכימים שיתחיל מראש והוא ליל פורים במוצאי שבת שאינו צום, טוב להתחיל מראש, שלא תהיה נפשם עגומה בקריאה לחצאין, אך אם הוא בשאר ימים שהתענית קשה עליהם יש להקל להמשיך ממקום שפסק הראשון. ע"ש עוד.

¹⁵⁵ וע"ש לענין חיוב נשים במגילה.

¹⁵⁶ ודעת המחבר שמברכות 'על מקרא מגילה', כאנשים, שכן משמע מדבריו בריש סימן תרפ"ט שכתב הכל חייבים בקריאתה אנשים ונשים וכו', משמע שאינה חייבת בשמיעה בלבד אלא אף בקריאה. אור ציון ח"ד פנ"ד תשו' ג בביאורים, וע"ש עוד מתי אשה מברכת.

¹⁵⁷ אך אם דורש את המגילה עצמה מותר ואפילו לכתחילה כדלעיל סי' תר"צ דין ט"ז, ודוקא הקורא, אבל השומע לא שאז מפסיד שמיעת תיבות. וע"ש דין כ"ה שבשעת אמירת המן אין לומר ושם רשעים ירקב (ומשמע דהיינו אפי' לחזן, והטעם כדי שלא ילמדו לומר כן גם הקוראים ויבואו לחיסרון שמיעה).

¹⁵⁸ ועי' לעיל סי' תר"צ דין ו' שאפי' חיסר אות אחת צריך לחזור ולקרוא, ע"ש עוד.

¹⁵⁹ דבין הפרקים היינו בין הפרשיות ויש אומרים דבין הפרקים הוא לפני איש יהודי ולפני בלילה ההוא.

¹⁶⁰ דזהו מדינא דגמרא אך האינדא שאין נוהגין לשאול בשלום בבית הכנסת בעת התפילה, ולא ראינו מי שיקפיד על זה, חלילה לשאול או להשיב בין הפרקים.

מ¹⁶¹), וכן בין סוף הקריאה לברכה שלאחרי' אסור להפסיק בין השומע ובין הקורא, ובדיעבד אם שח בין הקריאה לברכה שאחרי' לדעת בעל העיטור¹⁶² יכול לברך ולדעת הטור¹⁶³ יש להסתפק (סיב וסק"ט ושה"צ) (ועי' לעיל סימן תר"צ דין ט"ו עוד בדיני שיחה בעת הקריאה).

ספק קרא

י"ד. ספק אם קרא את המגילה אפשר שצריך לקרות מספק, שהוא דברי קבלה ולא שייך לומר ספק דרבנן להקל (סק"ח).

אשר הניא

טו. נהגו לומר בלילה 'אשר הניא', אבל לא ביום מפני שכבר אמרו פיומים (סי"א וסק"ז).

סימן תרצג. סדר תפלת פורים

על הנסים

א. אומר על הנסים בלילה וביום¹⁶⁴, וגם אם מקדים להתפלל ערבית קודם צאת הכוכבים אומר על הנסים ואף שעדיין לא קרא המגילה. ואין אומרים על הנסים בעיירות רק ב"ד ולא בט"ו, ואם אמר אין מחזירין אותו¹⁶⁵. ובעיירות הספקות אומרים על הנסים בשני הימים¹⁶⁶ (סיב וסק"ד ו).

לא אמר על הנסים

ב. אם לא אמר על הנסים אין מחזירין אותו. ועיין כל דיני על הנסים בסימן תרפ"ב לענין חנוכה והוא הדין כאן. ולענין ברכת המזון יתבאר בסימן תרצ"ה בעז"ה (סיב וסק"ה).

סדר התפילה בערבית

ג. בערבית אחר שמונה עשרה אומר קדיש שלם עם תקבל¹⁶⁷, ואח"כ קורין המגילה ומברכין אחרי' ברכת הרב את ריבנו כנ"ל סי' תרצ"ב דין ו', וצריכין כולן לשמוע הברכה דלא כהמונים

הוספות ועיונים

¹⁶¹ שאפילו קרא אחר הברכה פסוקי המגילה אך דילג על ההתחלה הוי הפסק וצריך לחזור ולברך.

¹⁶² דברכה אחרונה כיון שהיא ממנהג אינה על המגילה [אלא שבח והודיה היא שנוהגת אחר המגילה. ב"י] ואין לגעור במי ששח בעת קריאתה.

¹⁶³ דאע"ג דברכה אחרונה אינה אלא ממנהגא היא שייכת למגילה ואין לשוח עד הברכה.

¹⁶⁴ בתפילה ובברכת המזון. אך במעין שלש אין מזכירים של פורים כדלקמן סי' תרצ"ה דין כ"ג.

¹⁶⁵ דיש קצת שייכות בימים אלו. אך בשאר ימות השנה חוזר, וכדלעיל סי' ק"ח דין כ"ח שאם טעה והזכיר מאורע שאר ימים שלא בזמנה בשוגג ונזכר באמצע הברכה פוסק מיד וחוזר לתחילת הברכה [אלא א"כ סיים הברכה שאז אינו רשאי לחזור]. (אך לדעת המחבר שם סעיף י"ב (וכן משמע בבית יוסף כאן) הזכרת מאורע שלא בזמנה לא חשיב הפסק, ואם הזכיר על הנסים אפילו בשאר ימות השנה אין חוזר).

¹⁶⁶ דין הספקות נתבאר בהרחבה לעיל סי' תרפ"ח דין ט'.

שאומרים אז קדיש אחר סיום המגילה שאינו נכון (סק"א י"א). (ועי' לעיל סימן קל"ב דין כ"ו למי שייך הקדיש שאחר קריאת המגילה).

הסדר אחר המגילה

ד. ואחר קריאת המגילה בערבית אומר ואתה קדוש, ואומר אחריו קדיש שלם בלי תתקבל [ויש אומרים שיכול לומר גם כן עם תתקבל והתתקבל עולה על הסדר קדושה]. ואם חל במוצאי שבת, אומר ויהי נועם קודם ואתה קדוש, ואחר ואתה קדוש אומר קדיש, ואחר כך מבדילין, ואחר כך אומר ויתן לך כבשאר ימות השנה (ס"א וסק"א ב). (ועי' לעיל סימן רצ"ה דין ג' שיותר טוב להבדיל בבית כדי להוציא את כל בני ביתו, וצריך עיון).

סדר התפילה שחרית

ה. שחרית משכימין לבית הכנסת¹⁶⁸. ואחר שמונה עשרה אומר חצי קדיש. ואין קורין בו הלל. ואין נופלין על פניהם בב' ימי פורים [וכן במנחה שלפניו כנ"ל סי' קל"א דין ט'], ואין אומרים למנצח ואל ארך אפים בב' הימים. ומוציאין ספר תורה וקורין פרשת ויבא עמלק עד מדור דור [ואף על פי שאין בה אלא ט' פסוקים וקיימא לן דאין קורין בתורה פחות מ' פסוקים, הואיל ונגמר הענין סגי בזה ואין צריך לכפול הפסוק האחרון, ולפי שעמלק גרם להיות השם והכסא חסר לכן פרשיותיו חסרים¹⁶⁹]. ואומרים חצי קדיש, ומכניסין הספר תורה למקומו, ואחר כך קורין המגילה ומברכין אחריו, ואחר כך אומרים סדר קדושה ולאחריו קדיש שלם עם תתקבל. ואין לחלוץ התפילין אף שהתפללו כבר עד אחר קריאת המגילה משום דדרשינן 'ויקר' אלו תפילין (סי' ד' וסק"א ו' ח' ט' י' י"א ובהיל דיה מוציאין וסי' קל"ז סק"ג).

מילה בפורים

ו. כשיש מילה בפורים מלין התינוק קודם קריאת המגילה¹⁷⁰, ודעת הפרי חדש והגר"א שיקדים קריאת המגילה¹⁷¹ ¹⁷², והמנהג כדעה ראשונה (ס"ד וסק"ב וסי' תרפ"ז סק"ט).

הוספות ועיונים

¹⁶⁷ שהיא בקשה לקבלת התפילה. ואינו ממתין לאומרה עד אחר ואתה קדוש [שגם שם יש תפילה] כמו בשחרית, כדי שלא יהא הפסק גדול בין סיום תפילת שמונה עשרה לבקשת תתקבל, כי נהגו להתפלל ערבית מבעוד יום. א"ר סק"ד בתירוח ב'.

¹⁶⁸ כיון שמוטל על כל אחד להתעסק בכמה מצוות באותו יום, וגם שמתעכבים בביכנ"ס יותר מבכל יום. מחצ"ה סק"ב.

¹⁶⁹ והמחבר כתב דכופלין הפסוק האחרון כדי להשלים לי' פסוקים.

¹⁷⁰ דבמגילה כתיב 'וששון', ומרמז על מילה.

¹⁷¹ דמגילה קודמת לכל המצוות משום שיש בה פרסום הנס, כנ"ל סי' תרפ"ז דין ג'.

¹⁷² ובב"י יו"ד סוס"י רס"ו בבד"ה הביא משם התרומת הדשן סי' רס"ו שבפורים מלין לאחר קריאת המגילה וסיום התפלה. (ועי' עוד בכה"ח סק"ל ובאול"צ ח"ד פנ"ז תשו' ד).

סימן תרצד. דין מעות פורים לעניים

זמן נתינת מחצית השקל, ושיעורו

א. נוהגין ליתן בערב פורים¹⁷³ קודם שמתפללין מנחה מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, זכר למחצית השקל שהיו נותנים באדר,¹⁷⁴ ומאחר שג' פעמים כתוב תרומה בפרשה יש ליתן ג' חצאין, ונותנין אותן לעניים. ומדינא יוצאין במטבע קטנה שקורין מחצית באותו מקום כנ"ל, אבל אם אינה חשובה ראוי למי שחננו ה' שיתן על כל פנים מטבע אחת גדולה שקורין מחצית וג' מטבעות קטנות.¹⁷⁵ (סי' וסקיד ובהיל דיה ויש ושה"צ אות ס.)

גבאי המקנה מעות גדולות תמורת קטנות

ב. יש גבאים שנותנין תחלה בקערה של צדקה ג' חצאין גדולים והם חשובים, וכשבא אחד ליתן המחצית השקל נותן לו הגבאי תחת מעותיו¹⁷⁶ במתנה הג' חצאין, והוא נותנן לקערה. וצריך עיון איך יכול הגבאי ליתן זה לכל אחד אחר שכבר נעשה מעות צדקה, ואולי כיון שכבר נהגו כך הוי כאילו התנו בהדיא הנותנין לצדקה שנותנין על אופן זה שיהא רשות להגבאי לזה (בהיל דיה ויש).

החייבים ליתן

ג. מדינא אין חייב במחצית השקל אלא מבין י"ג ומעלה ויש אומרים מבין כ' ולמעלה, אבל המנהג ליתן גם בעד בניו הקטנים, ואשה מעוברת בעד ולדה. וכל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק ליתן. ועני המתפרנס מהצדקה צריך עיון אם חייב במחצית השקל¹⁷⁷ (סי' וסקיד ובהיל דיה י"א).

גדר מתנות לאביונים

ד. חייב כל אדם בין איש ובין אשה (ועי' לקמן סימן תרצ"ה דין ו'¹⁷⁸) ליתן בפורים [ביום ולא בלילה] לפחות שתי מתנות לשני עניים. ולכתחלה צריך ליתן לאביון דבר הראוי ליהנות ממנו

הוספות ועיונים

¹⁷³ והיינו בתענית אסתר, וכן כשחל פורים ביום ראשון יש ליתן ביום חמישי, כדי שיעלה הצדקה עם התענית לכפר. כה"ח סק"ה.

¹⁷⁴ וכיון שאינו אלא זכר למחצית השקל די שנותן מטבע הקרויה מחצית וא"צ ליתן כשווי מחצית השקל שבזמן המקדש. ¹⁷⁵ שיש אומרים שלכתחילה יש ליתן עוד חצי נוסף לבד מהג' חצאים, וכשעושה כשיטתם ונותן את החצי הנוסף ממטבע גדול, מרוויח מכל הצדדים, שגם נותן שיעור חשוב בצירוף עם המטבע הגדול, וגם נותן ג' מטבעות. [כן עולה מתוך הבאה"ל].

¹⁷⁶ (שאינם חשובים והם בשיעור קטן מהג' חצאים שבקערה).

¹⁷⁷ דאף שמחצית השקל שבזמן המקדש היה חייב גם עני וכדכתיב בקרא והדל לא ימעיט, בזמנינו שהוא ניתן לצדקה ולא לקורבנות יתכן שלא קבלו מנהג זה על העניים.

¹⁷⁸ עוד בחיוב אשה במתנות לאביונים.

בפורים דהיינו מאכל או מעות שיוכל להוציא בפורים לקנות מאכל לפורים. ורשאי ליתן מאכל או מעות אפילו שזה שתי פרוטות לב' עניים, דשזה פרוטה חשובה מתנה, אבל לא בפחות. וכל זה מדינא, אבל באמת מוטב להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ומשלוח מנות לרעיו, שאין שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים יתומים ואלמנות, ודומה לשכינה שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים. והשתי מתנות צריך ליתן משלו ולא משל מעשר שאינו יכול לפרוע חובו במעות המעשר שאינו שלו, וההוספה שמוסיף על הב' מתנות יוכל ליתן משל מעשר וגם ליתנה בלילה (ס"א וס"ב ג' וס"ג תרצ"ה סק"ב). ואפשר דמתנות לאביונים צריך כוונה לשם מצוה (ס"ג תרצ"ה

סק"ד).

עני

ה. אפילו עני המתפרנס מן הצדקה, דעת כמה אחרונים שצריך ליתן ממה שנתנו לו. ואם החליף סעודתו בשל חברו יצא ידי מתנות לאביונים, ולכן עני המתפרנס מהצדקה יתן שתי מתנות לשני אביונים, ויחזרו הם ויתנו לו. ויש להסתפק אם יוצאים ידי מתנות לאביונים במתנה על מנת להחזיר (ס"א ב' ובח"ל ד"ה ליתן). (ור"ן משלוח מנות יתבאר בס"י תרצ"ה א"ה¹⁷⁹).

יום הנתינה

ו. ולא יתן להם קודם פורים, שמא יאכלום קודם פורים; ומה שהעולם נוהגין ליתן לפני פורים, משום שגם בפורים נותנין ב' מתנות לאביונים, וגם יש הרבה עניים החוזרים על הפתחים בפורים. ומחצית השקל אם מחלקים לעניים בפורים יוצאין בו ידי מתנות לאביונים (בח"ל ד"ה ליתן וד"ה לשני). (ועי' לקמן סימן תרצ"ה דין ט' כשנותן לעני ב' מנות אם יוצא בזה גם ידי משלוח מנות).

שינוי מעות פורים

ז. מעות שגבאן הגבאי לחלקן לסעודת פורים, אין אומרים דיין לצורכי הסעודה בפחות והמותר יפול לכיס של צדקה, אלא לוקחין עגלים לרוב לצורך פורים בכל המעות, והמותר שלא יספיקו לאכל בפורים ימכר ויפול לכיס של צדקה לשאר ימות השנה. ודוקא הגבאים אסורים לשנות מעות פורים, אבל העני יש לו רשות להוציאן לשאר צרכיו אף שגבו המעות לצורך סעודת פורים (ועי' לעיל סימן רמ"ב סק"ד שהביא שיש מחמירין בזה¹⁸⁰). ואם בני העיר יכולין לשנותן לצרכים אחרים יש דעות בפוסקים עיין במגן אברהם (ס"ב וסק"ו ח' ט').

מעות שמשלמים לקורא המגילה

ח. אם יש מנהג בעיר לתת מעות פורים - שנותנים המתפללים קודם הקריאה לקערה בביהכ"ס¹⁸¹ לחזן, אין איסור בדבר דכל הנותן על דעת המנהג נותן, אבל אין יוצאין בזה ידי מתנות לאביונים אפילו

הוספות ועיונים

¹⁷⁹ ושם בדין י' יתבאר שבנותן משלוח מנות במתנה על מנת להחזיר לא יצא. והחילוק, דמשלוח מנות הוא כדי לשמח המקבל, וכשהוא על מנת להחזיר אינו משמחו, מה שאין כן מתנות לאביונים שזוהו מצוות נתינה יתכן שאף על מנת להחזיר מהני דזה חשיב נתינה.

¹⁸⁰ ודעת המחבר להקל בזה. מ"ב שם. [ונלמד ממה שהמחבר נקט לשון הרמב"ם, ובב"י ביאר דשיטת הרמב"ם כהרי"ף והרא"ש דהיינו כמבואר כאן שלעני מותר לשנות].

¹⁸¹ אבל אין זה לא מחצית השקל ולא מתנות לאביונים, וכדלקמיה.

אם החזן הוא עני, שהוא בכלל שכירותו ואינו יוצא ידי חובת מתנות לאביונים במה שחייב ליתן בלאו הכי¹⁸², אלא אם כן מחלקין מהן לעניים. ודוקא מעות פורים, אבל מחצית השקל אין ליתנו לחזן רק לעניים (פקי' ושה"צ).

מחשבה בצדקה

ז. מעות שחשב בלבו לחלקם לעניים ביום פורים אינו רשאי לשנותו, דצדקה יש לו דין הקדש וחייב לקיים מחשבתו אף שלא הוציא בשפתיו (פקי'ו).

כל הפושט יד נותנין לו

י. אין מדקדקין במעות פורים אלא כל מי שפושט ידו ליטול נותנים לו. ומקום שנהגו ליתן אף לגוים נותנין מפני דרכי שלום, אבל בעיר שלא הורגלו בכך הנותן פרוטה לגוי גוזל לעניים ומראה בעצמו כאילו מקיים בהם מתנות לאביונים, ומכל מקום אם יש בזה משום דרכי שלום נותנין אף בעיר חדשה שלא הורגלו ליתן לגוים (סי' ופקי' י"א ושה"צ).

מקום שאין עניים

יא. במקום שאין עניים ישראל, יכול לעכב לעצמו מעות פורים דהיינו הסכום שרגיל ליתן בכל שנה לצורך עניים, או שנבנו ממנו כבר ואין מוציאין למי לחלקם, ונותנם במקום שירצה (סי' ופקי'ב י"ג).

מעות מגילה

יב. נוהגין ליתן בפורים בשחרית מעות מגילה שהיה נהוג במדינות אלו ליתן לחזן הקורא¹⁸³ (פקי'ד).

סימן תרצה. דיני סעודת פורים

סעודה בלילה

א. סעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא ידי חובה, ואפילו בליל י"ד לעיירות ושל מ"ו לכרכים, [וכל שכן בלילה שלאחר פורים דהיינו מ"ו לעיירות ומ"ז לכרכין]; ומכל מקום גם בלילה של פורים ישמח וירבה קצת בסעודה, ואפילו כשחל י"ד במוצאי שבת שעשה סעודה חשובה בסעודה שלישית מכל מקום צריך להרבות קצת בלילה לכבוד פורים. אך אינה סעודה כמו ביום דשם צריך להרבות יותר. ויש שאין אוכלין בשר בלילה כדי שלא יטעו שהיא סעודת פורים ובאמת לא יוצאים בה יד"ה, וזה תלוי לפי מנהג המקום. ויש אומרים שיש לאכל מאכל זרעונים

הוספות ועיונים

¹⁸² וכן הדין לענין מעשר וכנ"ל דין ד'. ולענין זמן נתינת המעות לחזן עיין לקמן בסוף הסימן.

¹⁸³ וע"ע בזה לעיל דין ח'.

בלילה ראשונה בפורים זכר לזרעונים שאכל דניאל¹⁸⁴ וחבריו בבבל ואסתר¹⁸⁵ (ס"א ב' וסק"ב ג' י"א י"ב ושה"צ). (ועי' לעיל סימן ת"צ דין ב' דטוב לעשות ביום ב' של פסח בסעודה איזה דבר לזכר סעודת אסתר, שביום ההוא נתלה המן).

כבוד פורים

ב. יש נוהגין ללבוש בגדי שבת ויום טוב בפורים וכן נכון. ונכון ללבוש בגדי שבת גם כן מבערב¹⁸⁶, וימצא אחר כך בביתו נרות דולקות ושולחן ערוך ומטה מוצעת (ס"ב וסק"ג).

נמשכה סעודתו מערב פורים לפורים

ג. אם אכל בערב פורים ונמשך סעודתו עד הלילה, אם צריך לומר על הנסים נתבאר בסי' תרפ"ב דין ז' שאם אכל פת גם בלילה אומר על הנסים, אך אם חל פורים במוצאי שבת יזכיר של שבת לבד.

זמן משלוח מנות ומתל"א

ד. יש לשלוח מנות וכן מתנות לאביונים ביום ולא בלילה - ליל פורים¹⁸⁷. ואם כבר קיים¹⁸⁸ המצוה דשילוח מנות לאיש אחד ומתנות לב' אביונים ביום, יכול להוסיף עוד בלילה (ס"ד וסק"ב). ודין שילוח מנות בעיירות הספיקות נתבאר בסי' תרפ"ח דין ט' (בהל' ד"ה א"ח).

מה שולח במושל"מ

ה. חייב לשלוח לחברו שתי מנות בשר או של מיני אוכלים או משקה, או אחד אוכל ואחד משקה. ויוצא אפילו באדם אחד שלא כמתנות לאביונים שצריך ליתן דוקא לשני בני אדם. ובלבד שיהיו שתי מנות שראוי לאכילה, אבל לא בגדים ושאר דברים. וצריך שיהא מין מאכל המבושל שראוי מיד לאכילה ולא בשר חי, ויש אומרים שכיון שהוא שחוט וראוי להתבשל מיד מותר. וכל המרבה לשלוח לרעים משובח (ועי' לעיל סימן תרצ"ד דין ד' דמוטב להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ומשלוח מנות לרעיו, ע"ש). ואם אין לו לתת, מחליף עם חברו - זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו, ויוצא ידי חובתו אף על פי שהולך אחר כך לסעוד אצלו ואוכל מה ששלה (ס"ד וסק"ב כ"א) (ועי' לעיל סימן ק"ע דין כ"ב¹⁸⁹). ואפשר דמשלוח מנות צריך כוונה לשם מצוה (סק"ד).

אשה במושל"מ ומתל"א

ו. אשה חייבת במשלוח מנות ומתנות לאביונים כאיש, וכתב המגן אברהם לא ראיתי נוהרין בזה, ואפשר דדווקא באלמנה חייבו אבל אשה שיש לה בעל בעלה משלח בשבילה לכמה

הוספות ועיונים

¹⁸⁴ שהיה נס המגילה על ידו, דהתך הוא דניאל (מגילה ט"ו ב"ב ד'). לבוש.

¹⁸⁵ שאכלה זרעונים בבית המלך (מגילה יג').

¹⁸⁶ ולא כאותן הנוהגים ללבוש רק בבוקר. מועד לכל חי ס' ל"א אות י"ח.

¹⁸⁷ כן מבואר ברא"ש (פ"א ס"ו) מקור הלכה זו.

¹⁸⁸ יש גורסים במשנ"ב 'קיים', כלומר שאם יודע שיקיים מחר ביום משל"מ ומתל"א יכול להוסיף גם בליל פורים. ולדינא אין נ"מ.

¹⁸⁹ שלא יאמר אדם לחבירו בא ואכול עמי מה שהאכלתי, דמחזי כפורע לו חובו ויש לחוש שיאכילהו יותר ונראה כריבית. אבל מותר לומר בא ואכול עמי ואאכול עמך פעם אחרת, ומותר לאכול עמו אח"כ אפי' בסעודה יותר גדולה, והט"ז חוכך להחמיר גם בזה.

אנשים בכלל מה ששולח לעצמו דהיינו שחלק ממה ששולח ממילא הוא בשביל אשתו אף שאינו מכוין להדיא לתת בשבילה, ומכל מקום יש להחמיר שאשה תשלח¹⁹⁰. ואשה תשלח לאשה ואיש לאיש אבל לא בהפך, גזירה שלא יבא איש לשלוח לאלמנה ויבואו לידי ספק קדושין שיאמרו שזהו סבלונות שאחר הקידושין וספק קידשה. אבל במתנות לאביונים אין לחוש, אפילו נותן לה מאכל, שהוא דרך צדקה למלאת חסרון העני ולא דרך סבלונות - מתנות (ס"ד וסקביה כ"ו ב"ז).

איך שולחים

ז. בבנין ציון נסתפק אם צריך דווקא על ידי שליח דכתיב 'ומשלוח' או גם אם הביא בעצמו המנות יוצא (סק"ח).

משלוח לעשיר

ח. יש אומרים שאם שולח לעשיר דבר פחות לפי ערכו אין יוצא בזה ידי משלוח מנות, ונכון לזוהר בזה לכתחלה (בהל ד"ה ח"ב).

משל"מ ומתל"א כאחד

מ. בטורי אבן נסתפק אם שלח לעני ב' מנות, אם יכול להשבין גם למשלוח מנות וגם למתנות לאביונים ואם יתן עוד מתנה אחת לעני יוצא, או לא (בהל ד"ה א"ז).

מתנה ע"מ להחזיר

י. אם נתן מתנה על מנת להחזיר לא יצא דהא מצוה שישמח בפורים וזה אינו משמח (פי' תרצ"ד בהל ד"ה ליתן).

המקבל מעכב

יא. אם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם, או מוחל לו ואומר הריני כאילו התקבלתי, יוצא, והפרי חדש והחתם סופר חולקין על זה¹⁹¹ (ס"ד וסק"ד). ודין אבל במשלוח מנות יתבאר בסי' תרצ"ו דין ו' בע"ה.

לימוד קודם הסעודה

יב. טוב לעסוק מעט בתורה קודם שמתחיל הסעודה וסמך לדבר 'ליהודים היתה אורה ושמחה' ודרשינן 'אורה זו תורה' (ס"ב). (ועי' לעיל סימן תכ"ט דין א' ב' דמפורים מתחילין לדרוש בהלכות פסח וללמוד הלכות פסח, ומתחילין ביום הפורים עצמו שהוא לי' יום קודם הפסח).

הוספות ועיונים

¹⁹⁰ (או תמנה את בעלה לשלוח בשבילה).

¹⁹¹ עי' בשו"ת חתם סופר (סי' קצ"ו) באורך, ועוד הביא את השני טעמים שנאמרו במצות משלוח מנות, טעם אחד שכתב התרומת הדשן (סי' קי"א) כדי שתהיה הרווחה לבני ישראל בעת שמחתם, כי אולי לא יספיק לו סעודתו ונמצא חברו מסייעו, ואף מי שיש לו הרבה משלו נותנים לו כדי שלא לבייש את מי שאין לו (עי' תענית כו:), ואם כן כשם שאם באמת אין לו די ספוקו אין במחילתו כלום, אף אם יש לו לא תועיל מחילתו, משום שלא לבייש. ובשם המנות הלוי (מגילת אסתר ט' י"ט) הביא שהטעם במצוה זו כדי להרבות השלום והרעיות, הפך דבריו של הצד הצורך שאמר מפוזר ומפורד, ולפי טעם זה י"ל שכיון ששלח והראה חיבתו, אע"פ שזה מוחל לו כבר, יצא ידי חובתו. ויפה כתב הפר"ח דמנין לו לרמ"א להכריע בזה. עד כאן מהחת"ס.

דיני הסעודה

יג. מצוה להרבות בסעודת פורים. ויש אומרים שהייב לאכל פת; ובסעודה אחת יוצאים. ונוהגים לעשות סעודת פורים אחר מנחה, משום שבשחרית מרודין במשלוח מנות ונמשכין ברוב הפעמים עד המנחה ואסורין להתחיל בסעודה קודם מנחה,¹⁹² ומתפללים מנחה תחלה בעוד היום גדול. ורוב הסעודה צריכה להיות ביום [ולא כמו שנוהגין להתחיל סמוך לערב ועיקר הסעודה היא ליל ט"ו] וערבית יתפללו בלילה. ומי שרוצה לעשותה בשחרית הרשות בידו, ובשל"ה כתב המשובח מי שעושה סעודה בשחרית (סי' ב' וסקי' פי' ושה"צ).

סעודת פורים בערב שבת

יד. כשחל פורים ביום ששי, מצוה להקדים הסעודה לכתחלה קודם חצות היום משום כבוד שבת - שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול¹⁹³, ובדיעבד יוכל לעשותה אפילו ממנחה ולמעלה, ועי' ביד אפרים¹⁹⁴ (סי' ב' וסקי' ופי' רמ"ם סק"ג ובה"ל ד"ה מותר).

שמחת הסעודה

מז. ויקבץ אנשי ביתו וחבריו, שאי אפשר לשמוח כראוי ביחיד; ומכל מקום יהי שמחה של דברי תורה כנ"ל דין י"ב. ואפשר דסעודת פורים צריך כוונה לשם מצוה¹⁹⁵ (סק"ד ט').

מז. אפילו המסגף עצמו מפני תשובה שלא לאכל בשר ולשתות יין כל השנה, חייב לאכל ולשתות בפורים, כנ"ל סי' תקכ"ט דין י"ב. ועי' לעיל בסי' קס"ח דין י' מה מברכין על העיסה שעושין בפורים וממלאין אותה בשומשמיין. ועי' לעיל סימן רי"ב דין א' מה מברכין על מה שמרקחין בפורים שומשמיין בדבש ומערבין בו פתיתי אגוז. ועי' לעיל סימן קס"ד דין ג' שאפשר שנכון לזוהר שלא ליגע באמצע סעודה במגילה הכתובה על הקלף כדין, עיין שם.¹⁹⁶

מצות שתיית יין

יז. מפני שכל הנס הי' על ידי יין, שבתחלה נטרדה ושתי על ידי משתה ובאה אסתר, וכן ענין המן ומפלתו הי' על ידי משתה, לכן חייבו חכמים להשתכר, ולהרבות בשמחה ביום זה ובאכילה ושתי' עד שלא יחסר שום דבר, כדי לזכור הנס הגדול. ואמרו שהייב אדם להשתכר בפורים עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, דהיינו שלא יפסיק ליתן שבת בשמחה עד שלא יבחין בין הטובה שניטלה נקמה מהמן לבין הטובה של גדולת מרדכי. ועי' ביד אפרים¹⁹⁷.

הוספות ועיונים

¹⁹² כנ"ל סי' רל"ב.

¹⁹³ שולחן ערוך סי' רמ"ט ט"ב.

¹⁹⁴ שכתב שיאכל קודם שעה עשירית.

¹⁹⁵ דלענין אכילת מצה נפסק בשו"ע סי' תע"ה ס"ד שאם לא כיון יצא, שהרי נהנה באכילתו. ולכאורה הוא הדין סעודת פורים, או שמא כיון שעיקר הסעודה היא זכר לנס ובזכרון הנס אין הנאה אם כן צריך כוונה.

¹⁹⁶ ודין נגיעה שלא באמצע הסעודה עי' לעיל סי' תר"צ דין כ"ג.

¹⁹⁷ שהראוהו בחלום פירוש המאמר עד דלא ידע בין ארור המן וכו' שפירושו בדרך עד ולא עד בכלל, שרק עד גבול זה יש לו להתבסס, כי אם יעבור גבול זה ולא ידע מה בין ארור המן לברוך מרדכי נמצא שאין בו דעת לרומם ולהלל להקב"ה על הנס שעשה לנו בהצילו אותנו מגזירת המן ובנתנו גדולה למרדכי.

ויש מפרשים דארור המן בגימטריא תק"ב, וכן ברוך מרדכי, ומשנשתכר עד שלא ידע להשוב הגימטריא, פטור מלהשתכר עוד. ויש אומרים דאין צריך להשתכר כל כך, אלא ישתה יותר מהרגלו וישן ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי, וכן ראוי לעשות¹⁹⁸.¹⁹⁹ ואחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים. וכל זה - השכרות למצוה ולא לעכב. ומכל מקום יהא זהיר בענין נטילת ידים וברכת המוציא וברכת המזון.²⁰⁰ ויהי שמחה של מצוה, שאין אנו מצווים להשתכר ולהפחית עצמנו מתוך השמחה, שלא נצטוונו על שמחה של הוללות ושל שטות, אלא בשמחה של תענוג שיגיע מתוכה לאהבת השם יתברך והודאה על הנסים שעשה לנו. ולכן היודע בעצמו שיזולזל אז במצוה מהמצות בנטילת ידים וברכה וברכת המזון או שלא יתפלל מנחה או מעריב או שינהוג קלות ראש, מוטב שלא ישתכר; וכל מעשיו יהיו לשם שמים (סיב וסקיד ה' ובחיל דיה חייב ודיה עד ושהיצ). (ועי' לעיל סימן עת"ר דין ב' טעם למה קבעו בפורים למשתה ושמחה - כי היה הגזרה להשמיד ולהרוג את הגופות שהוא ביטול משה ושמחה ולא את הנפשות, שאפילו המירו דתם ח"ו לא היה מקבל אותם, לכך כשהצילם הקב"ה ממנו קבעו להללו ולשבחו יתברך גם כן על ידי משתה ושמחה. ועי' לעיל סימן תק"ס דין י"ב שאסור למלאות פיו שחוק בעוה"ז אפילו בפורים).

תענית בפורים

יח. אין להתענות בפורים, מלבד בתענית חלום יתענה עד אחר מנחה ויאכל קודם ביאת השמש סמוך לשקיעה רק פעם אחת ויוצא בזה ידי סעודת פורים²⁰¹ (סיב וסקיד). והמתענה תענית חלום בפורים צריך למיתב תענית לתעניתו כנ"ל סי' תקס"ח דין ט"ו (סיב וסקיד). והמתענה תענית חלום בשבת, וחל פורים ביום ראשון, לא יתענה תענית לתעניתו עד אחר פורים, כנ"ל סי' רפ"ח דין י"ב. ואין גוזרין תענית צבור בפורים. וכן יחיד לא יתענה בפורים, ואפילו חתן וכלה ביום חופתן, ועי' כל הפרטים בזה בסי' תי"ח דין ב' וסי' תקע"ב דין ב' וסי' תקע"ג דין ב' וסי' תקע"ה דין א' ה' י' וסי' תקע"ח דין א'; ועיין עוד בסי' תרצ"ו דין ט'.

הוספות ועיונים

¹⁹⁸ כי עתה שהדורות מקולקלין, ראוי שלא לשתות אלא מעט יותר ממה שמורגל ביום טוב, ובזה יוצא ידי חובתו כיון שכונתו לשמים כדי שלא להכשל ח"ו בשום מקרה רע, וישא ברכה מאת ה'. [לשון הפר"ח מקור הלכה זון].
¹⁹⁹ הנה המחבר כתב סתם חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין וכו'. ולכאורה משמע שיש להשתכר ממש וכדעה ראשונה כאן, וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ד פ"ס תש"ג), וע"ש כיצד ינהג למעשה.

²⁰⁰ ולענין שיכור בברכת המזון, נתבאר דינו לעיל סי' קפ"ה דין ו', שאם יכול לדבר לפני המלך, יכול לברך ברכה"מ לכתחילה. ויזהר לברך לפני שיגיע לשיעור שאינו יכול לדבר לפני המלך. אך גם אם בירך כשאינו יכול לדבר לפני המלך יצא. ואם הוא שיכור כלוט כשוטה יחשב ופטור מכל המצוות וכאלו לא בירך ואם יפיג יינו קודם שיעבור שיעור עיכול יחזור ויברך.

²⁰¹ כנ"ל דין י"ג. וכמו כן לענין ערב יום כיפור מבואר לעיל סי' תר"ד דין ב' שלא ישלים התענית ויאכל פעם אחת. ויש להקשות מאי שנא משבת דמבואר בסימן רמ"ט דיש להשלים התענית חלום עד סוף היום. ויש ליישב ע"פ המהר"ל (דין יו"ט אות מ"ו), שבשבת אין החיוב לאכול אלא משום עונג וכאשר מתענה וזהו העונג שלו מותר להענות כמבואר בסימן רפ"ח, והוא הדין לתענית חלום דקשה התענית לחלום כאש לנעורת ושמח במה שחלומו בטל לכן מתענה בשבת, משא"כ בפורים וערב יו"כ שיש מצוה דוקא לאכול, לכן לא ישלים התענית.

נשבע להתענות כפורים

ימ. הנשבע להתענות כפורים, יראה להתיר שבועתו (פסק"י). ועיין כל דיני הנודר או הנשבע להתענות כפורים, ואם נדר סך ימים וחל בהם פורים, או שנדר חוץ מיום טוב אם פורים בכלל, הכל נתבאר בסי' תק"ע (סי' ב' ופסק"י).

היזק דרך שמחה

ב. יש אומרים שאם היזק אחד את חברו בנופו או בממונו מכה שמחת פורים, פטור מלשלם; ודוקא שעשה מכה שמחה, אבל אם כוון להזיק חייב. ובב"ח כתב דדוקא בהיזק קמין²⁰², אבל בהיזק גדול חייב בכל גווני, דבהיזק גדול מקפידין ואין מנהג לפטור.²⁰³ ועי' בחושן משפט בדיני נזיקין סוף סימן שע"ח דבחורים הרוכבים על סוסים לקראת חתן וכלה והזיקו זה את ממון חברו דרך שמחה ושחוק, וכן בשאר דבר שמחה, פטורין, הואיל ונהגו כך (סי' ב' ופסק"י י"ד). (ועי' לקמן סימן תרצ"ו דין י"ב בענין בני אדם החוטפין זה מזה דרך שמחה²⁰⁴).

על הנסים בברכת המזון

כא. אומר על הנסים בברכת המזון בברכת הארץ, ואם שכח – יש דעות אם חוזר²⁰⁵, וספק ברכות להקל, ודינו כמו שנתבאר בסי' תרפ"ב דין ה' גבי חנוכה שאם נזכר בברכת הארץ כל זמן שלא הזכיר השם, חוזר, אבל אחר שאמר השם לא יחזור, אלא אומר בתוך שאר הרחמן, ויאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מרדכי וכו'. ודוקא שלא אכל עדיין שום סעודה בו ביום, אבל אם כבר אכל סעודה אחת ביום²⁰⁶ לכולי עלמא אין חוזר בסעודה שני', אלא כשיגיע להרחמן יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו' (סי' ב' ופסק"י).

סעודת פורים שנמשכה ללילה

כב. אם התחיל סעודתו ביום ומשכה עד הלילה, אומר על הנסים, דבתר התחלת הסעודה אזלינן; [אך בזה לכולי עלמא אם שכח אין חוזר²⁰⁷]. מיהו אם התפלל ערבית בתוך סעודתו,²⁰⁸ יש דעות בזה אם יאמר אחר כך על הנסים בברכת המזון, ולכן מהנכון שיברך ברכת המזון קודם שיתפלל, כדי לצאת מפלוגתא. ואם רוצה לעשות תקנה שיתפללו קצת מהצבור בבית הכנסת כדרכו תמיד כדי שלא יתבטל המנין הקבוע²⁰⁹, יברך ברכת המזון משהגיע הזמן בלילה, ויאמר על הנסים,

הוספות ועיונים

²⁰² כגון חבלה באיבר דמעלה ארוכה הוא היזק קטן. ב"ח.

²⁰³ ואף אם היה שיכור כלוט שהוא כשוטה ואין מעשיו כלום, חייב, כיון שלא היה לו להשתכר באופן שיבוא להזיק אחרים. ב"ח.

²⁰⁴ ועע"ש דין י"א בענין איסור לא ילבש וכלאים דרבנן משום שמחה.

²⁰⁵ דיש אומרים שחוזר משום דסעודה כפורים חובה, ודינו ככל יום שסעודה בו חובה שאם שכח להזכיר מעין המאורע חוזר (ט"ז תרצ"ג ב'). ויש אומרים דכיון דבתפילה אין מחזירין אותו וכנ"ל ר"ס תרצ"ג, לא עדיף ברכה"מ מתפילה (תרומת הדשן סי' ל"ח).

²⁰⁶ ודוקא שאכל ביום, אבל מה שאכל בלילה אין זה נקרא שאכל סעודה, שאינו יוצא בזה ידי סעודת פורים וכנ"ל בריש הסימן.

²⁰⁷ דבלא"ה י"א שהולכים לפי גמר הסעודה ובלילה אין לאומרו כלל.

²⁰⁸ עי' לעיל סוף סי' קע"ח אם אחר התפילה צריך לחזור וליטול ידיו לסעודה.

²⁰⁹ אליה זוטא ס"ק ד'.

וילך לבית הכנסת להתפלל, ואחר כך יכול לאכל ולשתות ולשמוח עוד, דהא מצוה בשמחה בב' ימים כדלקמן דין כ"ד (עיי' שם²¹⁰ וצריך עיון קצת²¹¹). ואם חל פורים בערב שבת ומשכה סעודתו עד הלילה,²¹² לא יזכיר על הנסים אפילו לא התפלל עדיין ערבית, רק של שבת²¹³ (סי' וסקמ'ו ס"ז י"ז). (ועי' לעיל דין ג' לענין אם נמשכה סעודתו מלפני פורים לפורים).

ברכת מעין שלש

כג. בברכה מעין שלש אין מזכירין של פורים²¹⁴ כנ"ל סי' תרפ"ב דין ח'.

יום שני של פורים

כד. חייב במשתה ושמחה קצת בב' ימים י"ד וט"ו, וכן נהגו; ולכן גם בעיירות-שפורים שלהם ביום י"ד חייב לאכל קצת ביום ט"ו, אבל אין צריך דווקא פת ביום השני, אבל בליל ט"ו בעיירות אין חייב כלל לאכל (סי'ב ושה"צ אות ד'). (ועי' לעיל סימן תרפ"ו דין ט' שמהרי"ל לא הי' מגיד ההלכה בשושן פורים שחל בערב שבת. ועי' לקמן סימן תרצ"ו דין ז' ט' לענין הספד ותענית בב' הימים).

סימן תרצו. דיני הספד ותענית ועשיית מלאכה בפורים

עשיית מלאכה בפורים

א. נוהגין²¹⁵ בכל מקום שלא לעשות מלאכה בפורים, והעושה אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם, כגון אם זורע איזה דבר אינו מצמיח,²¹⁶ [ויש אומרים שאינו מרויח אבל אינו מפסיד גם כן]. ודעת הפרי מגדים דדווקא ביום אסור, אבל בלילה עד הנץ החמה מותר²¹⁷, והחתם סופר מחמיר בזה²¹⁸. וכל זה דווקא ביום מקרא מגילה, אבל לאסור של זה בזה אינו מנהג²¹⁹, ויש מחמירין בזה, ותלוי לפי מנהג המקום²²⁰ (סי'א ב' וסקד' ז' ובה"ל ד"ה אין).

הוספות ועיונים

²¹⁰ דחייב במשתה ושמחה קצת בב' הימים אבל א"צ דוקא פת ובלילה אין חייב כלל לאכול.
²¹¹ שכאן מבואר שיש מצוה לאכול בלילה. ויש ליישב קצת שעכ"פ יש מצוה בשמחה אף שאין חיוב לאכול כלל.
²¹² וכאשר אוכל משחשיכה צריך קודם לפרוס מפה על הפת ולקדש [כדלעיל סי' רע"א דין י"ז, וע"ש].
²¹³ שעכשיו שבת וחייב להזכיר רצה, ואם יאמר על הנסים ששייך לאתמול הוי תרתי דסתרי, וכיון שעה"נ אינו חמור כשל שבת [דאמירת עה"נ אין חיובו מן הדין אלא מצד המנהג. מ"ב סי' ר"ח ס"ק נ"ט] לכן יאמר רצה. וכל זה כשאכל גם אחר שחשיכה, ואם לא אכל, לדעת המחבר (סי' רע"א ס"ו) אומר רצה, ולדעת הרמ"א (שם) לא יאמר (ואז יכול לומר עה"נ).
²¹⁴ דאמירת עה"נ אפילו בברכה"מ אין חיובו מן הדין רק מצד המנהג, ובמעין שלש אין מנהג כלל על זה. מ"ב סי' ר"ח ס"ק נ"ט.
²¹⁵ בדגמרא מבואר דתלוי במנהג המקומות, וקמ"ל הפוסקים דהאידינא נהגו שלא לעשות מלאכה.
²¹⁶ ואף אם רואה סימן ברכה במלאכתו זו, יפסיד כנגדה במקום אחר. מהרש"ל בפירושו לסמ"ג ריש דין ערבי פסחים.
²¹⁷ דלא עדיף מערב פסח שמותר במלאכה בלילו.
²¹⁸ ומקורו מהטורי אבן שהוכיח מהירושלמי שאף ליל פורים אסור בעשיית מלאכה.
²¹⁹ וכ"כ המחבר.
²²⁰ ובאדר ראשון מותר לעשות מלאכה בב' הימים, כדלקמן סי' תרצ"ז דין ב'.

מלאכת שמחה

ב. כיון שפורים הוא יום של שמחה, כל מלאכה שהיא שמחה לאדם מותר לעשות: ובנין של שמחה כגון בית חתנות לבנו²²¹, או אבורנקי של מלכים שנוטעין לצל להסתופף בצלו²²², מותר לעשות. וכן פרקמטיא מותר, ששמחה הוא לו. וכן כל דבר שיש בו הפסד, מותר. וכן כשאין לו מה לאכל, מותר לעשות מלאכה, ולתפור בגדי חברו בשכר, דכל זה שמחה לו. ומותר לעשות כל מלאכת מצוה, כגון לכתוב פסקי הלכות ופשטי המקרא. ואגרת שלום, ומזכרת חובותיו, וכן כל דבר שאין צריך עיון גדול. ומכל מקום יש לראות שלא ימשיך בה ויתבטל משמחת פורים. וכן מותר לעשות אפילו מלאכות גמורות לצורך פורים. ומותר לכתוב מגילה בפורים. ועל ידי גוי הכל מותר דקבלת היהודים שלא לעשות מלאכה היתה על עצמם ולא על גוים (ס"א וסקיב ג' ה' ו' ושה"צ).

אונן

ג. אונן בפורים דהיינו כל זמן שלא נקבר המת מותר בבשר ויין ביום י"ד בעיירות וט"ו בכרכין, אבל לא בלילה אפילו בלילה ראשונה - ליל פורים וכל שכך בלילה שני - מוצאי פורים, וכל שכך בט"ו בעיירות וי"ד בכרכין שאסור בבשר ויין. ולענין קריאת שמע ותפלה ומקרא מגילה יש אומרים שחייב בלילה אפילו מתו מוטל לפניו דלילה לאו זמן קבורת המת הוא, ויש לפקפק על זה ולכן ישמע המגילה מאחר²²³, אבל ביום לא יקרא עד לאחר קבורת המת, ואפילו שמע הקריאה בצבור לפני הקבורה יקראנה שנית בלא ברכה אחר שנקבר המת כי אז - קודם שקבר הי' פטור מכל המצות; ולענין קריאת שמע ותפלה הוא כשאר אונן שלפני הקבורה פטור ולאחר הקבורה דינו כנ"ל סי' ע"א ע"ש. ותפילין דעת כמה פוסקים שלא יניח כנ"ל סי' ל"ח דין י' ויש אומרים שייניח, וצריך עיון לדינא (ס"ז וסקיב כ"ד כ"ה כ"ז כ"ז ושה"צ).

אבלות

ד. אין אבלות נוהג בפורים²²⁴ ואפילו אבלות יום ראשון²²⁵, לא בי"ד ולא בט"ו, בין לבני עיירות ובין לבני כרכים. ובפרט בענין חליצת מנעלים ושיבה על גבי קרקע שאין להחמיר מפני הבריות. ומכל מקום יראה למעט במיני שמחה שעושין, ובמגן אברהם כתב שאסור לראות כל מיני שמחה, אבל באליה רבה ובדרך החיים פקפקו על זה²²⁶. אבל דברים שבצנעא נוהג²²⁷.

הוספות ועיונים

²²¹ היינו בית שידור שם בנו אחר חתונתו. רשב"ם ב"ב צח: ד"ה מתני' לעשות, וע"ע רש"י מגילה ה: ד"ה נטיעה.

²²² והמלכים אוכלים תחתיו בימות החמה ומתעדנים בה במיני שמחות. רש"י שם.

²²³ דממה נפשך, אם נתחייב בקריאתה הרי יצא, ואם לאו לא עשה כלום.

²²⁴ ובדעת המחבר יש סתירה, שכאן פסק שנוהג אבלות וכדעת הרמב"ם, ובי"ד סי' ת"א פסק שלא נוהג וכדעת המהר"ם מרוטנבורג והרא"ש (ועי' דרישה שם וש"ך שם סק"ד). ועי' בשע"ת כאן בשם הברכי יוסף (סק"ל) דהעיקר כדכתב המחבר שם, דהלכה כהמקל באבל, וכן נוהגים, וכן הורינו הלכה למעשה. עכ"ל הברכ"י. וכן הביא בכה"ח (ס"ק כ"ב) בשם עוד פוסקים. והיינו כמבואר בשו"ת ל"כאן.

²²⁵ כלומר אפילו לסוברים יום ראשון חמור משאר ימים. דרכי משה אות ג'.

²²⁶ וכיון שזה מחלוקת נתבאר כאן שיראה למעט בזה.

²²⁷ וכמו בשבת שלא נוהג אבלות רק בדברים שבצנעא, כגון תשיש המטה ורחיצה בחמין. אבל דברים שבגלוי אינו נוהג בהן אבלות, אלא לובש מנעליו וזוקף את המטה ונותן שלום לכל אדם, ואם יש לו בגד מחליף, ולא ילבש בגד קרוע בשבת, ואם אין לו להחליף מחזיר את הקרע לאחריו. רמב"ם דין אבל ריש פ"י.

ואף על פי שאין אבלות נוהג בפורים עולה למנין ז' ימי אבלות, אפילו מת בפורים, כמו שבת שאין בו אבלות אך משלים למנין ימי אבלות (ס"ד וס"ה י"ד פ"ז ושה"צ).

אבל ביציאה מביתו

ה. ובליה, אם יש לו מנין בביתו יתפלל ויקרא המגילה בביתו ולא ילך לבית הכנסת דהוי דבר שבצינעה²²⁸ וטוב שיאסוף מנין בביתו אם יוכל, ואם לא יוכל לאסוף מנין יתפלל מעריב בביתו וילך לבית הכנסת לשמוע המגילה שדוחה אבלות²²⁹. [ואם אין אחר שיודע לקרות המגילה כל כך בנקודות וטעמים ובדקדוק האותיות בבית הכנסת, טוב יותר שיקראנה האבל, וע"י לעיל סימן תרצ"ב דין ט' שהאחר יברך את הברכות משום שאין האבל מברך שהחיינו להוציא רבים, והאבל יקרא את המגילה]. ואם חל פורים במוצאי שבת, אם ה' האבל בבית הכנסת בשבת במנחה וכבר אכל סעודה שלישית לפני מנחה, לא יצא משם עד שיתפלל ערבית וישמע קריאת המגילה²³⁰, אבל אם צריך לחזור לביתו אחר מנחה לאכל סעודה שלישית, אם יש לו מנין בביתו יתפלל ערבית ויקרא המגילה בביתו, ואם לאו, ילך לבית הכנסת מבעוד יום דבשבת אין אבלות כנ"ל דין ו' ומותר לצאת כשהוא לצורך ויהי שם לתפלה וקריאת המגילה. ולמחרת בשחרית²³¹ ילך לבית הכנסת להתפלל²³² ועדיף מבליה שאין יוצא לתפילה, דימי משתה ושמחה כתיב, [ויש מחמירין בזה אלא ילך לבית הכנסת אחר שהתפלל לשמוע המגילה ואפילו כשיש לו מנין בביתו משום דברוב עם הדרת מלך²³³, והמיקל לילך בשחרית גם לתפלה לא הפסיד]. אבל לעניני הרשות יש להחמיר שלא יצא מפתח ביתו כדין דבר שבצינעה²³⁴ שנוהג בפורים. וביום ט"ו בעיירות לא ילך מביתו לבית הכנסת אפילו להתפלל שחרית אמנם חליצת מנעלים ושיבה ע"ג קרקע (שהם הנהגת אבלות והשבתת השמחה) אין צריך, וכנ"ל דין ד' (ס"ד ה' וס"ה י"א י"ב י"ג פ"ז ושה"צ).

אבל במשלוח מנות ומתנ"א

ו. האבל חייב במתנות לאביונים ולשלוח מנות אפילו בתוך שבעה דהא חייב בכל מצוות האמורות בתורה, אכן כל דבר שמחה לא ישלח²³⁵. ולכן מי שמת אביו בפורים, ישלח מעות או בשר לעניים²³⁶, אבל לא תפנוקים העשויים לשמחה, ולשנה הבאה ישלח מנות אף שהוא יארציט. אבל אין שולחין לאבל כל י"ב חדש על אביו ואמו וכל שלושים יום על שאר קרובים אפילו דבר

הוספות ועיונים

²²⁸ וכדלקמיה בהערה.

²²⁹ דמגילה דוחה כל מצוות שבתורה כדלעיל סי' תרפ"ז דין ב' וג'.

²³⁰ - למגילה בלאו הכי מותר לצאת מביתו וכנ"ל, ומה שהולך מבעוד יום הוא בשביל שיוכל גם להתפלל בבית הכנסת.

²³¹ היינו גם בשאר ימי השבוע.

²³² ולדעת המחבר כאן לא יצא להתפלל, אך ביורה דעה כתב להקל, וע"י מה שכתבנו בזה בדין קודם.

²³³ מ"ב סי' תרפ"ז סק"ז.

²³⁴ שמה שנמנע מלצאת אינו ניכר שמחמת אבלות הוא אלא סבורים שאין לו להיכן לצאת.

²³⁵ כגון תפנוקים העשויים לשמחה, כדבסמוך.

²³⁶ נראה דרצה לומר שישלח את המשלוח מנות לעניים [לבד מהמתנות לאביונים שנותן לעניים], כדי שתהיה נתינתו דרך צדקה ולא דרך מתנה, למעט בשמחה. [ואם רוצה לצאת באותם מתנות שנותן לעניים גם ידי משל"מ וגם ידי מתל"א, ע"י לעיל סי' תרצה הל' ט בשם הטורי אבן שנסתפק בזה אם מועיל לשני המצוות יחד].

שאינו של שמחה דהוי כשאילת שלום, ובמקום שנהנו להקל לשאול בשלום אכל בשבת²³⁷ מותר לשלוח לו מנות אף בחול²³⁸, רק שלא ישלחו מיני שמחה, אבל לא תוך שלשים. מיהו אם אין בעיר אלא האבל עם אחר, הייב לשלוח לו לקיים מצות משלוח מנות, אלא אם כן מחל האבל על מנתו, שאין נותנין לאדם מתנה בעל כורחו²³⁹. ואם האבל הוא עני, מותר לשלוח לו מעות אפילו בתוך שבעה דלא גרע מצדקה (סו' וסקי' י"ח י"ב כ"א כ"ג).

הספד בימי פורים

ז. יום י"ד ויום ט"ו בין בעיירות בין בכרכים אסורין בהספד, והנשים מענות בהן דהיינו שכולן עונות כאחת, ומטפחות שמכות כף אל כף, אבל לא מקוננות שתהא אחת מדברת וכולן עונות אחרי'. ואחר שנקבר המת לא מענות (ולא מטפחות) ולא מקוננות. ודין תלמיד חכם בפניו עיין ביורה דעה סי' ת"א ס"ה שמבואר שם שעל תלמיד חכם מותר להם אף לקונן כדרכן בחול. ודוק בפניו, אבל שלא בפניו, כגון שנקבר, לא. ויום שמועה כפניו דמי, ואפילו שמועה רחוקה [דהיינו ששמע עכשיו על מיתת החכם ועבר זמן רב משמועתו. שו"ע שם סי' ת"ב]. ובמקום שנהגו שביום השבעה הולכים על הקבר לקונן, אסור בפורים, דלא התירו אלא בפניו, [ואפילו בערב פורים שחל בתוך השבעה לא ילך לשם, שלא יחשבו העולם שהאבילות נפסק מחמת פורים²⁴⁰], אלא האבל לבדו ילך שם בפורים עם תזן אחד ויאמר לו השכבה (סו' וסקי' י"ח).

צידוק הדין

ח. ואין אומרים צידוק הדין ולא קדיש שאחר צידוק הדין, אלא לחכם בפניו אחר שדורשין עליו אומרים קדיש בשביל הדרשה, אבל לא אומרים צידוק הדין (סקי' וס' ת"ב סקי'). (ועי' לעיל סימן ת"כ דין ב' שאין אומרים צידוק הדין בפורים אפילו על אדם גדול).

תענית

ט. יום י"ד ויום ט"ו אסור בתענית בין בעיירות ובין בכרכים. וכל דיני תענית נתבאר בסו' תרצ"ה דין י"ח י"ט (סו' וסקי' י"ח).

גישואין, פדיון הבן, מילה

י. מותר לישא אשה בפורים בין בי"ד בין בט"ו²⁴¹, והמגן אברהם כתב שיעשה החופה ביום י"ג כי אין מערבין שמחה בשמחה (עי' לעיל סימן תק"ג דין ה'²⁴²) והסעודה בערב - ליל פורים, ובמדינות אלו פשט המנהג להיתר לעשות חופה בפורים, ובחמד משה כתב שנכון יותר לעשות החופה בסוף יום

הוספות ועיונים

²³⁷ במ"ב לא כתב בשבת, אך כן כתב המג"א ס"ק י"ב שהוא מקור המ"ב כמבואר בשעה"צ.

²³⁸ דפורים כשבת, כנ"ל סוף דין ד'.

²³⁹ ואף החולקים לעיל סי' תרצ"ה ס"ד וס"ל שכאשר המקבל אינו רוצה אין הנותן יוצא, נראה שמודים כאן, דשאני התם שיכול הנותן לתת לאחר ולפיכך לא נפטר מחובתו, משא"כ בזה שאין שם אחר חוץ מאותו שלא רוצה לקבל, ממילא פטור הנותן ממשל"מ.

²⁴⁰ שאם ילך בערב פורים [שהוא תוך השבעה] כדרך שהולכים בסוף השבעה, יחשבו העולם שדין פורים כדין הרגל שמפסיק את האבילות, ובאמת פורים אינו מפסיק אבילות כדלעיל דין ד'.

²⁴¹ וכן דעת המחבר.

²⁴² בדין חופה שבתענית אסתר.

י"ד וסעודת פורים יעשה מקודם וכך אינו מערבב השמחות. (ועי' לעיל סימן תקע"ג דין ב' דהתן ובלה שנושאים בפורים לא יתענו). ולכולי עלמא מותר לעשות פדיון הבן וברית מילה²⁴³ שבזה אין שמחה כל כך ולא שייך אין מערבין שמחה בשמחה (סי' וסקי"א כ"ט).

איסור לא ילבש וכלאים דרבנן בתחפושות
א. מה שנהגו ללבוש פרצופים בפורים וגבר לובש שמלת אשה ואשה כלי גבר יש אומרים שאין איסור בזה כיון שאין מתכוונים אלא לשמחה בעלמא ולא למטרת לבישה, אבל הרבה אחרונים כתבו שיש לבטל מנהג זה בין בפורים ובין בשמחת נשואין, [ואם כל המלבושים של איש רק מלבוש אחד של אשה וניכרים הם אפשר שאין למחות בהן], והזהירו להתרחק מזה. וכן יש מקילין ללבוש כלאים דרבנן, ובשל"ה כתב דלאו משנת חסידים היא ושומר נפשו ירחק מזה (סי' וסקי"א ל"א). (ועי' לעיל סימן ש"ז דין כ"ה דאסור לילך לטריטאות וקרסאות ומיני תחבולות, וגם בפורים אין מותר רק השחוק שעושין זכר לאחשורוש).

גזילה דרך שחוק

ב. בני אדם החוטפין זה מזה דרך שמחה אין בזה משום לא תגזול כיון שאינו עושה על מנת לגזול ולהרויח אלא משום שמחת פורים, ומותר לברך על מה שחוטפין²⁴⁴, ונהגו כך מעת קריאת המגילה עד ליל סעודת פורים שהם שני לילות ויום אחד. ובלבד שלא יעשו דבר שלא כהוגן על פי טובי העיר. ובשל"ה כתב דלאו משנת חסידים היא, ושומר נפשו ירחק מזה (סי' וסקי"א ל"ב). (ועי' לעיל סימן תרצ"ה דין כ' בענין מי שהזיק את חברו מכח שמחת פורים).

סימן תרצ"ז. אין אומרים תחנה בי"ד וט"ו שבאדר ראשון, ודין תענית והספד

בהן

קריאת מגילה ועל הנסים

א. יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון אין קורין בו המגילה, ואם קראו צריך לחזור ולקרוא באדר השני כמו שנתבאר בסי' תרפ"ה דין א'. ואין אומרים בו על הנסים, ואם אמרו אין מחזירין אותו שהוא מעין המאורע²⁴⁵ (סי' וסקי"א).

הספד, תענית, אבלות. שאר דברים

ב. ואסור בהספד ותענית בב' הימים, גם בעיירות וגם במוקפין.²⁴⁶ ואם נדר בפירוש להתענות בפורים קטן יש לומר דחל הנדר דהוי רק מנהג לסעוד בו, אבל אם נדר להתענות בסתם שני

הוספות ועיונים

²⁴³ וע' לעיל סוס"י תרצ"ג זמן המילה בפורים.

²⁴⁴ כיון שלא עברו על לא תגזול ואין בו משום בוצע ברך ניאין ה'. (עי' בדין זה לעיל סי' קצ"ו דין א' וב').

²⁴⁵ ולדעת המחבר בלא"ה אין חוזר, כבשאר ימות השנה, וכנ"ל ריש סי' תרצ"ג בהערה.

וחמישי של כל השנה יש לומר דדעתו הי' לבד פורים קטן. אבל שאר דברים של פורים אין נוהגין בהן כגון משלוח מנות ומתנות לאביונים, ומותר במלאכה. ואבלות נוהג בפורים קטן (ס"א וסק"ג). (ועי' לעיל סימן תק"ע דין א' ג' עוד בדיני קבלת תענית).

נפילת אפים

ג. ואין נופלין על פניהם בב' הימים ולא במנחה שלפניהם, ואין אומרים למנצח יענך ולא אל ארך אפים, ואם חל בשבת אין אומרים צו"צ (-צדקתך). ומזמור לאסף שיש הנוהגים לאומרו בכל יום, יש מקומות שאין אומרים בכל יום שאין אומרים תחנון ויש מקומות שרק ביום שיש בו הלל אין אומרים אותו (ס"א וסק"ב וס"י קליא דין ט').

ריבוי בסעודה

ד. יש אומרים שחייב להרבות במשתה ושמחה בי"ד שבאדר הראשון [אבל לא בט"ו אף לכרכין המוקפין חומה²⁴⁷], ור"י מפאריש הי' רגיל להרבות ולהזמין בני אדם, ואין נוהגין כן, ומכל מקום ירבה קצת בסעודה כדי לצאת דעת המחמירים, לכבוד הנס שנעשה בעתים הללו (ס"א וסק"ד ה').

פורים פרטי

ה. יכולים בני עיר לתקן בהסכמה ובחרם עליהם ועל הבאים אחריהם לעשות פורים ביום שנעשה בו נס. ומי שנעשה לו נס באדר וקיבל על עצמו לעשות תמיד יום משתה ושמחה, אם אירע הנס במעוברת בשני, יעשה בכל מעוברת בשני, ואם אירע הנס בשנה פשוטה, עושה בכל מעוברת בראשון (ולעיל סי' תרפ"ו סק"ח כתב שצריך לעשות באדר שני, אם לא שנעשה לו נס בשנת העיבור באדר ראשון שאז יעשה בראשון, וצריך עיון²⁴⁸). ואותה סעודה שעושין בשביל הנס היא סעודת מצוה, שכל סעודה שעושין לזכר נפלאות ה' הוא סעודת מצוה (סק"ב וס"י תרפ"ו סק"ח). (ועי' לעיל סימן רי"ח דין ט'²⁴⁹).

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

הוספות ועיונים

²⁴⁶ במחבר הביא דעה זו בסתם, וכתב וי"א שמתירים בהספד ותענית.

²⁴⁷ דבגמרא הוזכר בדין זה של אדר ראשון י"ד בלבד ולא ט"ו.

²⁴⁸ והביא בספר תורת המועדים בשם קונטרס טוב לב משתה תמיד שתירצו האחרונים שאם קיבל על עצמו לעשות סתם זכר לנס אז יש לעשותו באדר א' מטעם דאין מעבירין על המצוות, אבל בס' תרפ"ו מדובר כשנדר לעשות פורים וכיון שקיבל על עצמו בלשון פורים אז יש אומדנא שכוונתו על החודש שבו חל פורים. (וכל זה אליבא דהרמ"א, אך לדעת המחבר בסימן תקס"ח ס"ז בכל גונא עושה באדר שני דהוא עיקר אדר).

²⁴⁹ שמי שנעשה לו נס, יפריש לצדקה כפי השגת ידו ויחלק ללומדי תורה ויאמר הריני נותן זה לצדקה ויהי רצון שיהא נחשב במקום תודה שהייתי חייב בזמן המקדש, וראוי לומר פרשת תודה, וטוב וראוי לו לתקן צורכי רבים בעיר, וכל שנה ביום זה יתבודד להודות להשי"ת ולשמוח ולספר חסדו.

🕯 נר זכרון 🕯

לעילוי נשמת סבתי האשה הכשרה הצדקנית

מרת עליזה בת שרה ע"ה

שויתרה על חיי העולם הזה ומסרה את נפשה למען התורה
הקדושה ולגדל את צאצאיה בדרך ישראל סבא, היתה כולה
רוחניות, רצה מבית הכנסת לבית הכנסת ומשיעור תורה
לשיעור תורה ופוקדת תדיר מקום לא זזה שכינה ממנו לעולם –
הכותל המערבי, ואת קברות אבותינו הקדושים, רבים נושעו
בתפילותיה, ובפרט עשתה הרבה למעני הן ברוחניות והן
ובגשמיות, ויהי רצון שתמליץ טוב בעד בנה אמו"ר שליט"א
ובעד כל צאצאיה, ונזכה כולנו מהרה לגאולה השלמה אכי"ר.

נלב"ע בשבת קודש בחג הסוכות י"ז תשרי

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת

סבי ר' אריה בן רחל ע"ה

שקיבל יסורים באהבה וכיבד ואהב את התורה ולומדיה וזכה
לחתנים ונכדים לומדי תורה
נלב"ע בכ"ה סיון

ולעילוי נשמת

סבתי בסנדה (ברטה) בת בכמל ע"ה

שסייעה לו במסירות נפש והייתה אוהזת בפלך השתיקה
נלב"ע בד' טבת

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת

סבי האיש הכשר ר' פנחס בן מיכל ע"ה

אשר מסר את נפשו למען התורה ולגדל ילדיו בדרך התורה
הקדושה והיו כל עיתותיו קודש לה' וקיבל יסורים באהבה.
זכותו תעמוד לאשתו סבתי היקרה ולילדיו וכל יוצאי חלציו
ויבורכו ממקור הברכות וימלא ה' כל משאלותם לטובה אמן.

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת

ר' יעקב בן מרגלית ודוד הלוי ז"ל

נלב"ע ג' אייר תשס"ב

ת.נ.צ.ב.ה

יהי רצון שזכות התורה תעמוד לבנו ולמשפחתו
ויזכה לרוות נחת מכל יוצאי חלציו
ויראה ברכה בכל מעשה ידיו
וימלא השם יתברך כל משאלותיו לטובה
מתוך בריאות איתנה, אושר ושלוה
אורך ימים ושנות חיים, אמן.